

**KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA ARACI
OLARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRME:
ERZURUM ŞEYHLER MEDRESESİ**

Merve Meryem GÜRLEVİK

Danışman: Doç. Dr. Emriye KAZAZ
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Ana Bilim Dalı
2022
(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANA BİLİM DALI

**KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA ARACI OLARAK YENİDEN
İŞLEVLENDİRME: ERZURUM ŞEYHLER MEDRESESİ**

(Re-functionalizing Cultural Heritage as a Preservation Tool: Erzurum Şeyhler Madrasah)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Merve Meryem GÜRLEVİK

Danışman: Doç. Dr. Emriye KAZAZ

Erzurum
Kasım, 2022

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Merve Meryem GÜRLEVİK tarafından hazırlanan “Kültür Varlıklarını Koruma Aracı Olarak Yeniden İşlevlendirme: Erzurum Şeyhler Medresesi” başlıklı çalışması 20/ 10/ 2022 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Mimarlık Ana Bilim Dalı, Restorasyon ve Konservasyon Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:	Doç. Dr. Filiz TAVŞAN <i>Karadeniz Teknik Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Danışman:	Doç. Dr. Emriye KAZAZ <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi:	Dr. Öğr. Üyesi Firdevs KULAK TORUN <i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı Islak İmzalıdır

Enstitü Yönetim Kurulunun
....../....../.... tarih ve sayılı
kararı.

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Saltuk Buğrahan CEYHUN
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaklardan yapılan bildiriş, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak olarak kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU

Yüksek Lisans Tezi olarak Doç.Dr. Öğr. Üyesi Emriye KAZAZ danışmanlığında sunulan “Kültür Varlıklarını Koruma Aracı Olarak Yeniden İşlevlendirme: Erzurum Şeyhler Medresesi” başlıklı çalışmanın tarafımızdan bilimsel etik ilkelere uyularak yazıldığını, yararlanılan eserlerin kaynakçada gösterildiğini, Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından belirlenmiş olan Turnitin Programı benzerlik oranlarının aşılmadığını ve aşağıdaki oranlarda olduğunu beyan ederiz.

Tez Bölümleri	Tezin Benzerlik Oranı (%)	Maksimum Oran (%)
Giriş	1	30
Kuramsal Temeller	5	30
Materyal ve Metot	0	35
Araştırma Bulguları ve Tartışma	1	20
Sonuçlar ve Öneriler	0	20
Tezin Geneli	2	25

Not: Yedi kelimeye kadar benzerlikler ile Başlık, Kaynakça, İçindekiler, Teşekkür, Dizin ve Ekler kısımları tarama dışı bırakılabilir. Yukarıdaki azami benzerlik oranları yanında tek bir kaynaktan olan benzerlik oranlarının %5'den büyük olmaması gerekir.

Sunulan bilgilerin doğru olduğunu, aksi halde doğacak hukuki sorumlulukları kabul ettiğimizi beyan ederiz.

Tez Yazarı (Öğrenci)	Tez Danışmanı
Merve Meryem GÜRLEVİK	Doç.Dr. Öğr. Üyesi Emriye KAZAZ
.././2022	.././2022
İmza:	İmza: Aslı Islak İmzalıdır

* Tez ile ilgili YÖKTEZ’de yayınlamasına ilişkin bir engelleme var ise aşağıdaki alanı doldurunuz.

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .././../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun .././../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Tez çalışması süresince benden yardımını ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Emriye KAZAZ' a teşekkürlerimi sunarım.

Merve Meryem GÜRLEVİK

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA ARACI OLARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRME: ERZURUM ŞEYHLER MEDRESESİ

Merve Meryem GÜRLEVİK

Danışman: Doç. Dr. Emriye KAZAZ

Amaç: Kültür varlıklarını koruma aracı olarak yeniden işlevlendirmenin araştırılması ve 18. Yüzyılda inşa edilen ve atıl durumda olan Erzurum Şeyhler Medresesi'nin yeniden işlevlendirme bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışma kapsamında öncelikle uluslararası ve ulusal düzeyde yeniden işlevlendirme ile ilgili yasal düzenlemeler incelenerek konu ile ilgili dikkat edilmesi gereken temel kriterler ortaya konmuştur. Daha sonra uluslararası ve ulusal düzeyde yeniden işlevlendirilen kültür varlıkları incelenerek uygulamaların olumlu ve olumsuz yönleriyle beraber süreç içinde dikkat edilen hususlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamadan sonrası literatür taramasından elde edilen verilerin alan çalışmasına uyarlanmasıyla devam etmiştir. Tarihi bir çevre içinde yer alan Şeyhler Medresesi'nin çevre ve yapı ölçeğinde sorunları, değerleri ve potansiyellerini ortaya koyacak analizler yapılmıştır. Gerek bu analizler ışığında gerekse uluslararası düzenlemelere göre yeniden işlevlendirme ile ilgili kriterler dikkate alınarak Şeyhler Medresesi için uygun olabilecek işlevler belirlenmiştir. Belirlenen işlevlerle ilgili kullanıcı görüşlerini anlamak ve olası farklı görüş ve fikirleri tespit etmek amacıyla Erzurum'da yaşayan mimarlık, peyzaj mimarlığı, kent planlama, sanat tarihçileri ve mimari restorasyon teknikeri gibi koruma ile ilişkili olabilecek alanlardaki meslek erbaplarına anket düzenlenmiştir. Son olarak anket sonuçları da değerlendirmeye katılarak Şeyhler Medresesi'ne yeni bir işlev önerilerek tasarım yapılmıştır.

Bulgular: Şeyhler Medresesi; Şeyhler Cami, Şeyhler Hamamı, Şeyhler Çeşmesi ve Vani Efendi Cami gibi çok sayıda tarihi yapılarla çevrili bir çevrede yer almasına, merkeze ve ticari faaliyetlere yakın olmasına rağmen çevredeki çarpık yapılaşma nedeniyle algılanması neredeyse imkansızdır. Üstelik birçok hasar ve bozulma sorunları olan yapı, bakımsız ve atıl durumdadır. Sonradan yapılan bir takım müdahaleler yapının mekansal özelliklerinde bozulma ve değişimlere sebep olmuştur.

Şeyhler Medresesi ve çevresinde yakın zamanda kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır. Bu kapsamda bu alanda Şeyhler Medresesi, Şeyhler Hamamı ve Şeyhler Caminin üzerinde bulunduğu Şeyhler Caddesi'nin yayalaştırılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda çevredeki gecekondulu yapıları yıkılıp tarihi dokuya uygun yeni bir çevre yapılması düşünülmektedir.

Şeyhler Medresesi'nin korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamanın en önemli yollarından birisi yeniden işlevlendirmedir. Şeyhler Medresesi bulunduğu çevre itibarıyla tarihi ve kültürel bağlamda önemli potansiyeller barındırmaktadır.

Uluslararası kriterler ve incelenen uygulama örneklerinden yola çıkarak yapı ve çevresiyle ilgili yapılan analizler sonucunda Şeyhler Medresesi'nin küçük işletmeler, ofis, kütüphane, sergi salonu, atölye, eğitim yapısı, müze ve çay bahçesi gibi sosyal, kültürel ve eğitsel içerikli işlevlerin yapıya uygun olduğu belirlenmiştir. Daha sonra hem Şeyhler Medresesi hakkında bilinirlik ve algı durumunu ortaya koymak hem de yapıya uygun mimari programın daha ayrıntılı bir biçimde belirlenebilmesi için anket düzenlenerek uzman görüşleri alınmıştır.

Anketten elde edilen verilere göre; medresenin bilinmediği ve ziyaret edilmediği, alanı kullananların yaşlı veya orta yaşlı ve genellikle erkek olduğu, medresenin korunması için bir işlevinin olması gerektiği ortaya konulurken, yeni işlevin sosyal ve kültürel işlevleri barındıran bir programa sahip olması gerektiği teyit edilmiştir. Bunun üzerine Medresenin

geleneksel el sanatları ile ilgili atölyeler yanında farklı amaçlar için kullanılabilecek dönüşümlü atölyeler, satış birimleri, sergi salonu ve kütüphane gibi işlevleri içeren “Erzurum Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi” olarak yeniden işlevlendirilmesi önerilmiş ve bir tasarım önerisi ortaya konmuştur.

Sonuç: Cami, çeşme ve hamamdan oluşan mahalle ölçeğindeki bir külliye'nin parçası olan Şeyhler Medresesi, hem konut dokusu hem de çeşitli sosyal ve kültürel işlevlerle çevrili tarihi bir mahallede yer almaktadır, Kullanılmayan ve bakımsız durumdaki Şeyhler Medresesi'nin korunarak gelecek nesillere aktarılması ancak yeniden işlevlendirilmesiyle mümkün olabilir. Uluslararası düzenleme ve uygulamalardan Şeyhler Medresesi'nin özgün mimari özellikleri ve bulunduğu tarihi çevrenin zaman içinde değişen, dönüşen ve gelişen dinamikleri dikkate alındığında sosyal-kültürel ve eğitsel içerikli bir programla yapının bundan sonraki yaşamını sürdürmesinin uygun olacağı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koruma, yeniden işlevlendirme, uluslararası yasal düzenlemeler, tarihi çevre, Şeyhler Medresesi

Kasım 2022, 120 sayfa

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

RE-FUNCTIONALIZING CULTURAL HERITAGE AS A PRESERVATION TOOL: ERZURUM SHEIKHS MADRASAH

Merve Meryem GÜRLEVİK

Supervisor: Doç. Dr. Emriye KAZAZ

Purpose: Research on the re-functioning of cultural assets as a means of protection and 18. It is aimed to evaluate the Erzurum Sheikhs Madrasa, which was built in the Middle of the century and is in an idle state, in the context of re-functioning.

Method: Within the scope of the study, first of all, the legal regulations related to the re-functioning at the international and national levels were examined and the main criteria that should be paid attention to on the subject were put forward. After that, the cultural assets that were re-functioned at the international and national levels were examined and the positive and negative aspects of the applications were tried to determine the issues that were paid attention to in the process. After this stage, it continued with the adaptation of the data obtained from the literature review to the field study. Analyzes have been made to reveal the problems, values and potentials of the Sheikhs Madrasa, which is located in a historical environment, on the scale of the environment and structure. Both in the light of these analyses and by taking into account the criteria related to the re-functioning according to international regulations, the functions that may be suitable for the Sheikhs Madrasa have been determined. In order to understand the user's opinions about the specified functions and to identify possible different opinions and ideas, a survey was conducted for professionals living in Erzurum in fields that may be related to conservation, such as architecture, landscape architecture, urban planning, art historians and architectural restoration technicians. Finally, by participating in the evaluation of the survey results, a new function was proposed to the Sheikhs Madrasa and a design was made.

Findings: Although Sheikhs Madrasa is located in an area surrounded by many historical buildings such as Sheikhs Mosque, Sheikhs Bath, Sheikhs Fountain and Vani Efendi Mosque, and is close to the center and commercial activities, it is almost impossible to perceive it due to the distorted construction in the surrounding area. Moreover, the structure, which has many damage and deterioration problems, is in a neglected and neglected state. A number of subsequent interventions have caused deterioration and changes in the spatial properties of the structure.

Urban transformation works have recently started in and around the Sheikhs Madrasa. In this context, it is aimed to pedestrianize Sheikhs Street, where Sheikhs Madrasa, Sheikhs Bath and Sheikhs Mosque are located in this area. At the same time, it is planned to demolish the surrounding slum structures and build a new environment in accordance with the historical texture.

One of the most important ways to ensure the preservation of the Sheikhs Madrasa and its transfer to future generations is its re-functioning. Sheikhs Madrasa has important potentials in historical and cultural context due to the environment in which it is located.

International application criteria and examined the samples, based on a result of analysis about the environment structure and Sheikhs of madrasa Small Business, Office, Library, exhibition hall, workshop, training structure, a Tea Museum and garden, as well as social, cultural and educational content, it was determined that conforms to the structure of the function. Then, in order to reveal the awareness and perception of the Sheikhs Madrasa, as

well as to determine the architectural program suitable for the structure in more detail, a survey was conducted and expert opinions were taken.

According to the data from the survey of religious schools is unknown, and not to be visited, the space those who use the elderly or middle-aged and generally male, for the protection of the madrasa was revealed to have a function, the new function will have a program that hosts it has been confirmed that social and cultural functions. On top of that, the Madrasa in addition to workshops on traditional crafts workshops used for different purposes that can be related to rotating, sales units, Exhibition Hall and a library that contains functions such as “traditional crafts Recycled Erzurum Workshop center,” and has been demonstrated in a design proposal has been recommended for reuse.

Result: Sheikhs Madrasa, which is part of a neighborhood-scale complex consisting of a mosque, fountain and bath, is located in a historical neighborhood surrounded by both residential fabric and various social and cultural functions. It can only be possible to preserve the unused and neglected Sheikhs Madrasa and transfer it to future generations by re-functioning it. International regulations of the Faculty of historical and sheikhs of the original architectural features of the environment over time, changing and evolving dynamics is taken into account when transforming the social-cultural and educational content, program structure, it has been revealed that will be appropriate for the subsequent survival.

Keywords: Conservation, re-functioning, international legal regulations, historical environment, Sheikhs Madrasah

November 2022, 120 pages

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK BİLDİRİM VE İNTİHAL BEYAN FORMU	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1
Medrese Mimarisi	3
Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Mimarisi.....	3
Osmanlı Dönemi Medrese Mimarisi.....	6
Erzurum Tarihi Arkaplan	14
Erzurum'un Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı	17
KURAMSAL TEMELLER.....	19
Kültür Varlıklarını Korumanın Önemi Ve Gerekliliği.....	19
Kültür Varlıklarının Yeniden İşlevlendirilmesi	19
Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Uluslararası Yasal Çerçeve	20
Yeniden İşlevlendirmede Çevresel Ölçekte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler.....	23
Yeniden İşlevlendirmede Yapı Ölçeğinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler	24
Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Örnekler	25
Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Uluslararası Kent ve Sivil Mimarlık Ölçeğindeki Örnekler.....	26
Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Ulusal Sivil Mimarlık ve Medrese Örnekleri	29
MATERYAL VE METHOD.....	34

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	38
Şeyhler Medresesi Yakın Çevresi Üzerine İncelemeler.....	38
Şeyhler Medresesi'nin Yakın Çevresindeki Yapılar.....	38
Şeyhler Medresesi'nin Konum Özellikleri.....	42
Şeyhler Medresesi Çevresinin Potansiyelleri/Değerleri ve Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme.....	52
Şeyhler Medresesi	55
Tarihi ve Konum Özellikleri	55
Plan Özellikleri.....	57
Cephe Özellikleri	60
Malzeme ve Yapım Tekniği.....	62
Şeyhler Medresesi Değişmişlik ve Müdahale Durumu.....	62
Şeyhler Medresesi'ndeki Hasar ve Bozulmalar	63
Şeyhler Medresesi Potansiyelleri/Değerleri ve Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme ..	63
Şeyhler Medresesi için İşlev Önerileri Geliştirilmesi	66
Şeyhler Medresesi ve Öneri İşlevler Üzerine Anket Çalışması	74
Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	81
Şeyhler Medresesi'ne Uygun İşlevin Belirlenmesi.....	83
Erzurum Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi	84
Erzurum Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi Tasarımı	86
SONUÇ.....	94
KAYNAKLAR.....	99
ÖZGEÇMİŞ.....	103

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Uluslararası Yasal Düzenlemelerde Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Kararlar.....	21
Tablo 2. Yurtdışı Tarihi Kent Örnekleri	26
Tablo 3. Yurtdışı Sivil Mimarlık Örnekleri	27
Tablo 4. Yurtiçi Sivil Mimarlık Örnekleri.....	30
Tablo 5. Yurtiçi Medrese Örnekleri.....	32
Tablo 6. Anket Soruları	35
Tablo 7. Şeyhler Medresesi'nde Yapılan Değişmişliklere Koruma Önerileri.....	65
Tablo 8. Şeyhler Medresesi'ndeki Hasar ve Bozulmalar	66
Tablo 9. İşlevlerin Medrese Çevresi ile Uyumunun Değerlendirilmesi	69
Tablo 10. İşlevlerin Medrese Mimarisi ile Uyumunun Değerlendirilmesi.....	72
Tablo 11. Belirlenen İşlevlerin Yeni İşlevde Olması Gereken Özelliklere Sahip Olup Olmadığının Değerlendirilmesi.....	73
Tablo 12. Z-01 Mahali İşlev Önerisi	87
Tablo 13. Z-02 Mahali İşlev Önerisi	87
Tablo 14. Z-03 Mahali İşlev Önerisi	88
Tablo 15. Z-04 Mahali İşlev Önerisi	88
Tablo 16. Z-05 Mahali İşlev Önerisi	89
Tablo 17. Z-06 Mahali İşlev Önerisi	89
Tablo 18. Z-07 Mahali İşlev Önerisi	90
Tablo 19. Z-08 Mahali İşlev Önerisi	90
Tablo 20. Z-09 Mahali İşlev Önerisi	91
Tablo 21. Z-10-11 Mahali İşlev Önerisi	92
Tablo 22. Avlu İşlev Önerisi.....	93

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Açık Avlulu, Tek veya İki Eyvanlı Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri.....	4
Şekil 2. Açık Avlulu, Üç veya Dört Eyvanlı Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri	5
Şekil 3. Kapalı Avlulu Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri	6
Şekil 4. Osmanlı Dönemi Medreselerinin Plan Tipolojileri (Kazaz 2020)	7
Şekil 5. Osmanlı Dönemi U Planlı Medrese Örnekleri	8
Şekil 6. U Planlı Medreseleri Farklı Yorumu	8
Şekil 7. L Planlı Medrese Örnekleri	9
Şekil 8. L Planlı Medreselerin Farklı Yorumu	9
Şekil 9. Dikdörtgen Planlı Medrese Örnekleri	10
Şekil 10. Tek Sıra Hücre Odalı Medrese Örnekleri	10
Şekil 11. İki Sıra Hücre Odalı Medrese Örnekleri	11
Şekil 12. Belirli Bir Plan Şemasına Uymayan Medrese Örnekleri	12
Şekil 13. Sırasıyla Almaşık Sistem, Kesme Taş Uygulaması	12
Şekil 14. Avlu ve Dış Cephe Farklı Malzeme Uygulaması.....	13
Şekil 15. Revak Süslemeleri.....	13
Şekil 16. Kalem İş Bezemeler	14
Şekil 17.Tournefour't'un 1702 yılına ait Erzurum Gravürü (Anonim 2022 a)	15
Şekil 18. Mahmut AKOK'un Erzurum Rekonstrüksiyon Çizimi Üzerinden İşlenerek (Anonim 2022 b)	16
Şekil 19. Kafkasyalı Fuat Bey'in 1904 yılı Erzurum Haritasından İşlenerek (Yurttaş 2000) ..	17
Şekil 20. Uluslararası Yasal Düzenlemelerde Yeniden İşlevlendirme İçin Gerekli Hususlar .	23
Şekil 21. Tarihi Yapının Sürdürülebilirlik Döngüsü (Başgül ve İlerisoy 2021)	24
Şekil 22. Uluslararası Çalışma Örneklerinde Yeni İşlev Kararı İçin Gerekli Hususlar	28
Şekil 23. Ulusal Çalışma Örneklerinde Yeni İşlev Kararı İçin Gerekli Hususlar	33
Şekil 24. Çalışma Adımları	37
Şekil 25. Şeyhler Medresesi Çevresindeki Önemli Yapılar	39

Şekil 26. Yakın Çevre Geleneksel/Yeni Yapı Analizi	40
Şekil 27. Yakın Çevre Korunması Gerekli Yapılar.....	40
Şekil 28. Şeyhler Çeşmesi-Şeyhler Hamamı-Şeyhler Cami (Gürlevik Arşiv 2022).....	42
Şekil 29. Şeyhler Medresesi Çevresi Yol Analizi	43
Şekil 30. Şeyhler Medresesi Çevresi 3 Boyutlu Görseller	44
Şekil 31. Yakın Çevre Yapı Kullanımları ve Fotoğraf Analizi Bakış Açılırları.....	47
Şekil 32. Yakın Çevre Fotoğrafları-1 (Gürlevik Arşiv 2022)	48
Şekil 33. Yakın Çevre Fotoğrafları-2 (Gürlevik Arşiv 2022)	49
Şekil 34. Yakın Çevre Fotoğrafları-3 (Gürlevik Arşiv 2022)	50
Şekil 35. Yakın Çevre Tescilli Parseller	50
Şekil 36. Şeyhler Medresesi Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı (Erzurum Büyükşehir Belediyesi 2022)	51
Şekil 37. Şeyhler Medresesi Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı (Erzurum Büyükşehir Belediyesi Arşivi 2022)	52
Şekil 38. Şeyhler Medresesi Çevresinin Potansiyelleri/Değerleri Sorunları.....	55
Şekil 39. Vaziyet Planı	57
Şekil 40. Şeyhler Medresesi Planı.....	59
Şekil 41. Şeyhler Medresesi Avlusu (İ.H.Kavurmacı - Gürlevik Arşiv 2021)	59
Şekil 42. Şeyhler Medresesi Pencereleeri (Gürlevik Arşiv 2021)	60
Şekil 43. Oda Kapısı-Ahşap Nişler (Gürlevik Arşiv 2021).....	60
Şekil 44. Şeyhler Medresesi Cepheleri (Gürlevik Arşiv 2021).....	61
Şekil 45. Cephe Elemanları (Gürlevik Arşiv 2021)	61
Şekil 46. Şeyhler Medresesi'ne ait Yapım Elemanları (Gürlevik Arşiv 2021).....	62
Şekil 47. Çevre Analizleri Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler	67
Şekil 48. Yapı Analizleri Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler.....	70
Şekil 49. Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler	73
Şekil 50. Anket 2.Bölüm Sonuçları.....	76
Şekil 51. Anket 3.Bölüm Sonuçları.....	78

Şekil 52. Anket 4.Bölüm Sonuçları.....	80
Şekil 53. Anket Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler.....	83
Şekil 54. Oltu Taşı El Sanatları (Anonim 2022 d)	84
Şekil 55. Bardız Kilimi El Sanatları (Anonim 2022 f).....	85
Şekil 56. Ehram Dokuma El Sanatları.....	85
Şekil 57. Yeni İşlev Önerisi Anahtar Planı	86

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%	Yüzde
°	Derece
Vd.	ve diğerleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKHV	Türk Kültürüne Hizmet Vakfı

GİRİŞ

Kültür varlığı yer üstünde ve yer altında var olan bize geçmiş kültürümüze ait bilgiler veren taşınır veya taşınmaz olan eserlerimizdir (Asatekin 2004). Kültür varlıkları tarihi ve fiziksel özelliklerinin dışında geçmiş dönemlerin kültürü, estetik anlayışı ve sosyal yaşantısı gibi farklı konular hakkında da bilgi verirler. Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK ‘Tarihini bilmeyen bir millet, yok olmaya mahkumdur.’ sözüyle tarihin önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle koruma alanı ile yakından ilişkili olarak tarihin somut kanıtları olan kültür varlıkları korunmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır.

Kültür varlıkları inşa edildikleri dönemin çeşitli ihtiyaçlarına karşılık verebilmek için inşa edilmiştir. Yalnız değişen yaşam koşulları ve ihtiyaçlarla birlikte önemli bir çoğunluğu kullanım dışı kalmıştır. Kullanılmayan bu yapılar bakımsızlık ve çevresel etkilerden dolayı zarar görmektedir. Tarihi yapılarda oluşabilecek olan bozulmaların önlenmesi ve tarihi yapının gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için topluma fayda sağlayacak yeni bir işlev ile kullanılması oldukça önemlidir.

Toplumun değişen yaşam standartlarından dolayı işlevini yitirmiş olan tarihi yapıların ihtiyaca uygun yeni bir işlev ile kullanılması hem tarihsel hem de kültürel süreklilik sağlayacaktır. Bu sayede terk edilmiş olan tarihi yapı yeni bir değer kazanacaktır. Yeni işlev tarihi yapıya ve hatta çevresine de ekonomik kalkınma fırsatı yaratacaktır.

Burden (2004) bu konudaki görüşlerini “Malzeme ömrünü tüketmemesine rağmen, işlevsel olarak eskiyerek standart altı kalan, güncelleştirme yapılmadığında, terk edilerek harap olmaya yüz tutmuş yapıların, yıkımdan kurtularak tekrar yaşanılır bir mekân haline getirilmesine yeniden işlevlendirme denir. En sade anlatımıyla, yapıyı tadilatlarla yeni ihtiyaçlara uygun hale getirme şeklinde tanımlanabilir.” şeklinde ifade etmiştir.

Yapı inşa edildikten sonra zaman içerisinde işlevini yitirebilir. Yapının inşa edilme amacındaki işlevi genellikle 10-20 sene, planlaması iyi yapılmış bir yapı ise 40 sene özgün işlevini sürdürür (Burley 1980). Yapının plan tipolojisi, mekânsal kurgusu ve bulunduğu çevredeki konumunun karakteri doğrultusunda yapıya yeni bir işlev verilmesi yapının sürdürülebilirliği için büyük önem arz etmektedir. Yapının, turist ziyaretleri dışında da kent halkı tarafından kullanılan bir yapı olması, işletilmesi sebebi ile bakım ve onarımını yapan kişilerin olması ve bölge halkına yararlı bir yapıya dönüşmesi önemlidir (Özden 2017). Bu durum yapıya verilen işlevin, yapının kullanılması için oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

İlköğretim eğitiminden sonra gelen eğitimlerin yapıldığı medreseler tarihimizde ve kültürümüzde önemli bir yere sahiptir. Medreseler geçmişte bulunduğu kentlere eğitim açısından büyük katkılar sağlamasına rağmen günümüzde eğitim ve öğretim sisteminin değişmesi ile birlikte işlevini yitirmiş ve çoğu medrese kapatılmıştır. Bu durum medreselerin kullanılmamasına, unutulmasına ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet vermektedir. Medreselerin özgün işlevini yitirmesi neticesinde yeni bir işlev ile kullanılmaması yapının tahrip olmasına, bulunduğu bölgedeki önemini yitirmesine ve unutulmasına sebep olmaktadır (Çağlayan 2012).

Erzurum'da Osmanlı Dönemi'nde 55 adet medrese inşa edilmiştir. Selçuklu ve İlhanlı Dönemi'nde toplam 6 adet medrese yapılmıştır. Günümüze ulaşan medreselerin bir kısmı İlhanlı Dönemi bir kısmı da Osmanlı Dönemi yapısıdır. Selçuklular ve İlhanlılar zamanında yapılan büyük medreseler ile Erzurum ilim merkezi haline gelmiştir. Dönemin medrese mimarisini yansıtan en önemli örnek Çifte Minareli Medrese' dir. Osmanlı Dönemi'nde yapılan medreseler ise küçük ve sade yapılardır. Hücre oda sayıları medreselerin çoğunda 10'dan azdır. Bu dönemin medreseleri genellikle cami avlusunda bulunmaktadır. Hemen hemen her caminin yanında küçük de olsa bir medrese vardır. Kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre Osmanlı dönemi yapısı olup günümüze ulaşamayan 25 medrese vardır. İlhanlılar Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de Erzurum ilim merkezi olmaya devam etmektedir. Erzurum'da bulunan medreseler, kentin kültürel yapısı hakkında ipucu veren en önemli kültür varlıklarıdır (Küçükuşurlu 2020).

Erzurum ili Yakutiye İlçesinde bulunan Şeyhler Medresesi, Şeyhler Külliyesi'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir. Şeyhler Medresesi 1760 yılında Şeyh Mustafa Efendi tarafından yaptırılan Osmanlı Dönemi kültür varlıklarından birisidir. Dikdörtgen biçimli açık avlusu olan yapı tek katlı olup, revak ve eyvanı bulunmamaktadır.

Şeyhler Medresesi ile ilgili çalışmalara bakıldığında Özkan (2010)'ın 'Erzurum Şeyhler Külliyesi' adlı makalesinde Şeyhler Medresesi'nin yapılış tarihi, banisi ve kısaca mimari özelliklerinden bahsetmektedir.

Aydemir ve Yılmaz (2019)'ın 'Erzurum Şeyhler Vakfı ve Külliyesi' adlı kitabında Şeyhler ailesini tanıtmaktadır. Şeyhler ailesinin Karabağ'dan Erzurum'a geliş sürecini ve Erzurum'da kurmuş oldukları vakıflardan bahsetmektedir.

Küçükuşurlu (2020)'nın 'Erzurum Camileri, Medreseleri ve Kütüphaneleri' adlı kitabında Erzurum Medreseleri ve Osmanlı Dönemi'ndeki medreselerin kapatılma süreçleri

anlatmıştır. Kısaca bahsedilen Şeyhler Medresesi'nin bir dönem İl Özel İdaresi'ne devredildiği daha sonra eğitim için kullanıma uygun bulunmamasından dolayı satışa çıkarıldığı ifade edilmiştir.

Şeyhler Medresesi ile ilgili yapılan çalışmalarda çoğunlukla medresenin tarihçesi ve genel mimari özelliklerinin yüzeysel olarak incelendiği görülmektedir. Şeyhler Medresesi'nin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Şeyhler Medresesi fiziksel olarak hala ayakta kalmayı başarmış olsa da bakımsızlık ve terk edilmesi nedeniyle hem hasar ve bozulmalara maruz kalmakta hem de unutulmaya yüz tutmaktadır. Medresenin çevresinde sonradan yapılan çarpık yapıların arasında kalması ve konumunun cazibesini yitirmesi yapının kullanılmamasının en büyük sebeplerindendir.

Osmanlı döneminde kentin önemli medreselerinden biri olan Şeyhler Medresesi günümüzde özgün işlevini yitirmiş olması sebebiyle kullanılmamaktadır. Kullanılmadığı için bakım ve onarımı da yapılmamaktadır. Özgün işlevini yitiren bu yapının korunarak gelecek nesillere aktarılması ancak kentin ihtiyaçlarına ve yapının mimari özelliklerine uygun yeni bir işlev verilmesi ile mümkündür.

Bu bağlamda, tezin amacı kültür varlıklarını koruma aracı olan yeniden işlevlendirme konusunun incelenmesi ve Erzurum Şeyhler Medresesi'nin yeniden işlevlendirilmesi için öneri geliştirilmesidir.

Medrese Mimarisi

Eğitim yapısı olarak kullanılan medreseler tarihimiz için büyük önem arz etmektedir. Köklü bir geçmişe sahip olan medreseler tarih boyunca çeşitli dönemlerde inşa edilmiştir. Medrese mimarisi dönemlere göre farklılıklar gösterebilmektedir. Bu nedenle Osmanlı Dönemi öncesi ve Osmanlı Dönemi medrese mimarisi olarak 2 başlık altında incelenmiştir.

Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Mimarisi

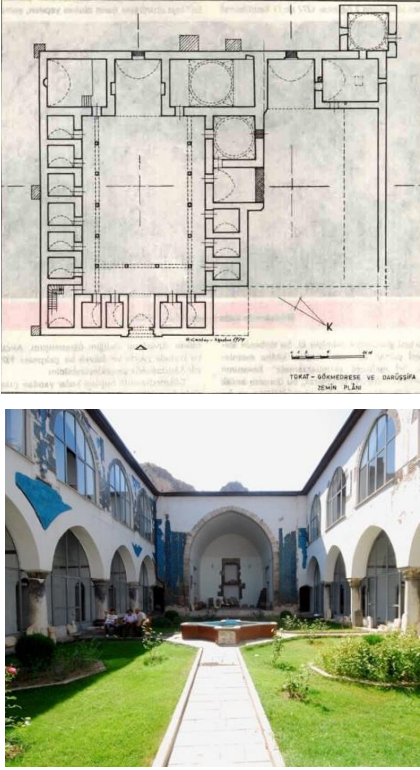
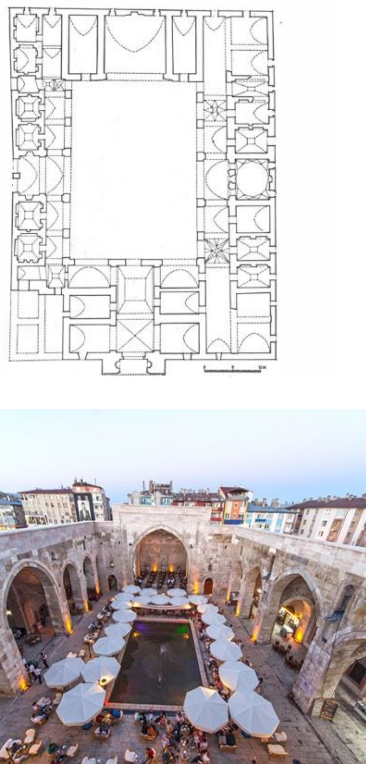
Osmanlı Dönemi öncesi medrese yapıları avlu ve eyvan üzerinden sınıflandırılıp, incelenmiştir. Avlu, eyvan, hücre odaları ve dersane Anadolu Medreselerinin mimarisinde olması gereken özelliklerdir. Ancak bazı medreselerde ek olarak mescit, çeşme, türbe ve aşhane de yer almaktadır (Kuran 1969).

Anadolu medreseleri genellikle dikdörtgen formu ve açık avluludur. Avlunun etrafında iki, üç veya dört yönde sıralanmış revaklar bulunmaktadır. Revakların arkasında, girişin sağ ve solunda, öğrenci hücre odaları bulunmaktadır. Hücre odalarının üzeri tonozla örtülüdür. Medreselerde genellikle simetrik yapıda olup, simetri aksı medrese girişini dik

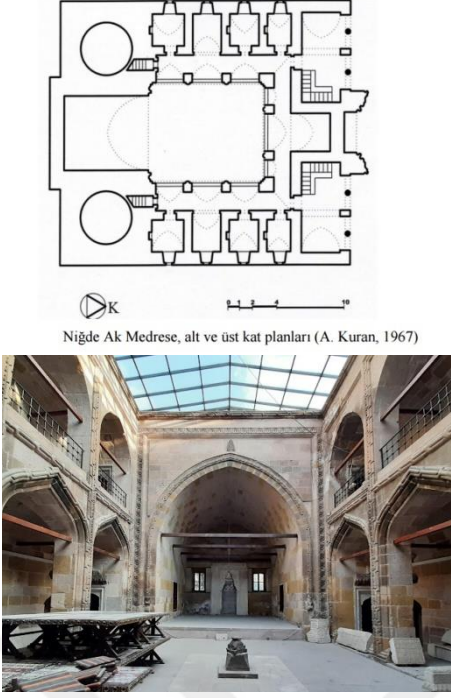
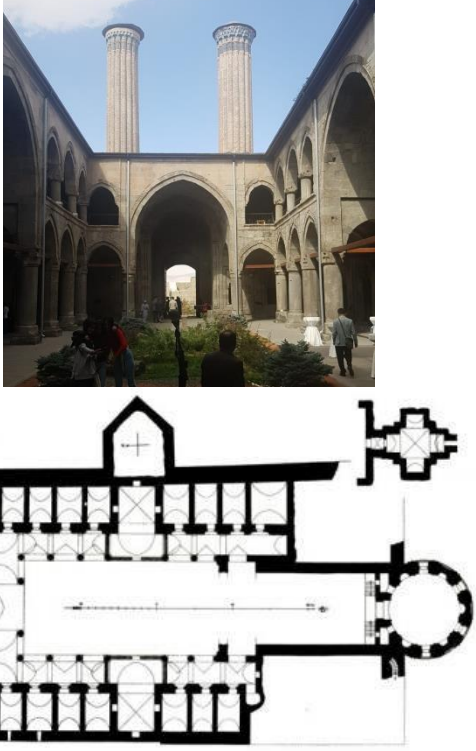
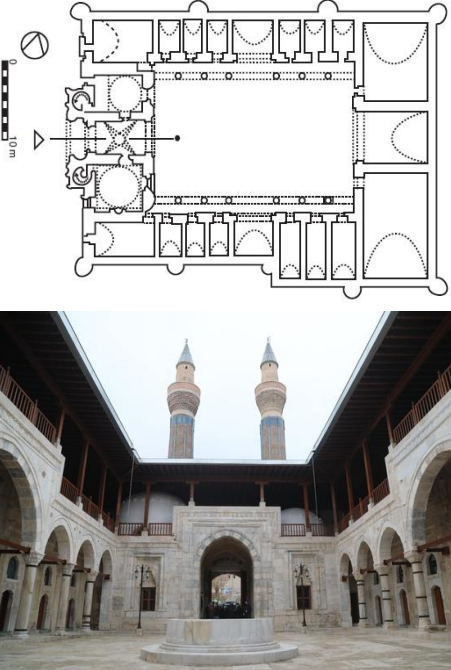
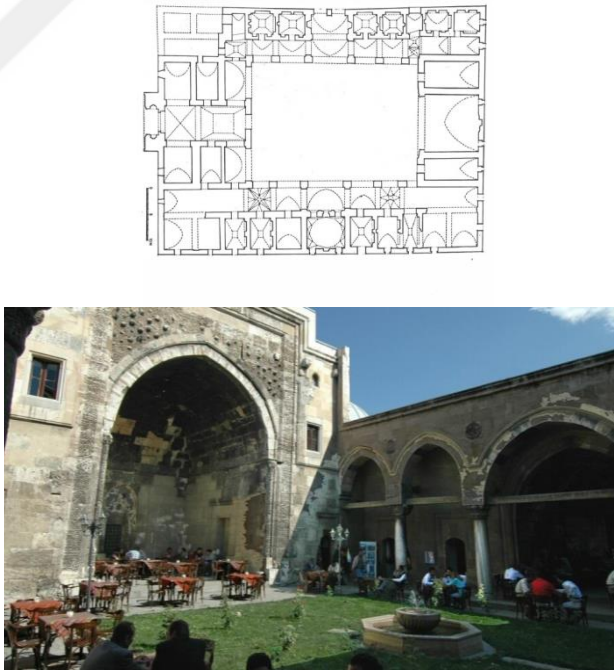
kesmektedir. Tek veya iki katlı olarak inşa edilen medreselere giriş taç kapıdan yapılmaktadır. Taç kapı yüksekliği tek katlı medreselerde beden duvarının iki katına kadar çıkmaktadır. Medrese içerisinde birbirine simetri konumda yer alan iki, üç veya dört adet üzeri tonozla örtülü eyvan bulunmaktadır. Girişin karşısında bulunan ana eyvanın bir yanında derslane diğer yanında türbe veya mescit bulunur. Derslane ve türbenin üzeri kubbe ile örtülüdür. Medreselerin beden duvarları sağır yapıdadır. Girişteki taç kapısı dışında dışarıyla bağlantısı bulunmamaktadır.

Beylikler ve Selçuklu Dönemi Medreselerini inceleyen Sözen (1970), açık ve kapalı avlulu medreseler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Tek veya iki eyvanlı ve üç veya dört eyvanlı olmak üzere açık avlulu medreseleri de iki başlık altında ayırarak sınıflandırma yapmıştır. Aslanapa (2004), medreseleri eyvanlı ve kubbeli olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir. Bu çalışmalardan yola çıkarak Osmanlı Dönemi öncesi Anadolu Medreselerinin plan tipolojilerine göre sınıflandırılmasının eyvan ve avlu üzerinden yapıldığı görülmektedir (Kazaz 2020).

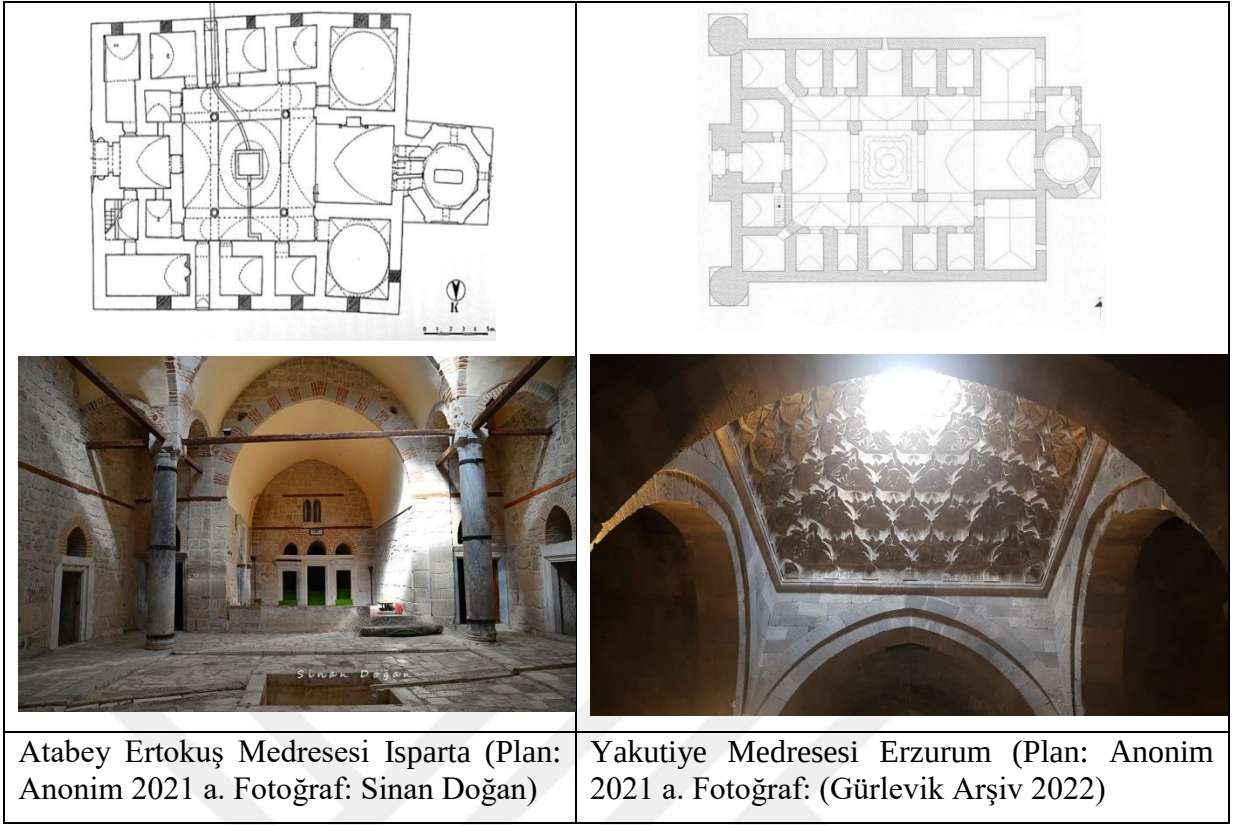
Selçuklu Medreseleri genellikle U şeklinde dikdörtgen ya da kare planlıdır. Giriş kapısından sonra avlu bulunmaktadır. Avlunun yanlarında 2 katlı hücre odaları ve girişin karşısında başoda bulunmaktadır (Cebeci 2019).

	
Gök Medrese Tokat (Plan ve Fotoğraf: Anonim 2021 a)	Şifahiye Medresesi Sivas (Plan: Anonim 2021 a Fotoğraf: Anonim 2021 b)

Şekil 1. Açık Avlulu, Tek veya İki Eyvanlı Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri

 Niğde Ak Medrese, alt ve üst kat planları (A. Kuran, 1967)	
Ak Medrese Niğde (Plan: Kuran 1967. Fotoğraf: Anonim 2021 c)	Çifte Minareli Medrese Erzurum (Plan: Anonim 2021 a Fotoğraf: (Gürlevik Arşiv 2022))
	
Gök Medrese Sivas (Plan: Anonim 2021 a Fotoğraf: Sivas Valiliği Arşivi)	Buruciye Medresesi Sivas (Plan ve Fotoğraf: Anonim 2021 a)

Şekil 2. Açık Avlulu, Üç veya Dört Eyvanlı Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri

Şekil 3. Kapalı Avlulu Osmanlı Dönemi Öncesi Medrese Örnekleri

Osmanlı Dönemi Medrese Mimarisi

Osmanlı'nın erken döneminde Selçuklu mimarisinin etkileri devam etmektedir. Medreseler sekizgen, kare veya dikdörtgen planlıdır. Ancak Osmanlı dönemi medreseleri, Selçuklu Medreseleri gibi 2 katlı değil çoğunlukla tek katlıdır (Kuban 2007).

Osmanlı Döneminin ilk medreselerinden birisi olan İznik Süleyman Paşa Medresesi 'U' planlıdır ve bu plan tipi ve dönemin medreselerinin birçoğunda uygulanmıştır. Daha sonra plan tipolojisinde farklı uygulamalar görülmeye başlamıştır. Ahunbay (1988), medreselerin plan tipolojilerini hücre dizilimi ve içlerindeki dershanenin konumuna göre sınıflandırmıştır.

- U plan
- L plan
- Dikdörtgen plan
- Karşılıklı iki sıra hücre odalı plan
- Tek sıra hücre odalı plan
- 2 katlı hücrelerden oluşan plan
- Belirli bir şemaya uymayan plan

Osmanlı Dönemi Medreselerinin plan tipolojisinde yapılan bu sınıflandırmadan sonra sınıflandırmaya giren medreseler kendi içlerinde dershanenin konumu ve revak kullanımı gibi

belirleyici özelliklere göre birbirlerinden ayrılmıştır (Köşklü 1999). Bu belirleyici özellikler; dershanesi ortada olanlar, dershanesi yanda olanlar, dershanesi köşede olanlar, dershanesi uçta olanlar ve dershanesi olmayanlardır.

	Dershanesi Ortada Olanlar	Dershanesi Yanda Olanlar	Dershanesi Köşede Olanlar	Dershanesi Uçta Olanlar	Dershanesi Bağımsız Olanlar	Dershanesi Olmayanlar
Dörtgen Biçiminde Avluyu Saran Öğrenci Odaları						
"U" Biçiminde Avluyu Saran Öğrenci Odaları						
"L" Biçiminde Avluyu Saran Öğrenci Odaları						
Karşılıklı İki Sıra Halinde Avluyu Saran Öğrenci Odaları						
Tek Sıra Halinde Öğrenci Odaları						
Sekizgen Biçiminde Avluyu Saran Öğrenci Odaları						

Şekil 4. Osmanlı Dönemi Medreselerinin Plan Tipolojileri (Kazaz 2020)

Erzurum Kurşunlu Medresesi, Urfa Rızvaniye Medresesi, İstanbul Cedit Mehmet Efendi Medresesi, İstanbul Ankaravi Medresesi ve Aydın Nasuh Paşa Medresesi U planlı Osmanlı Medreselerine örnek olarak gösterilebilir (Şekil 5). Örnek olarak verilen medreselerdeki dersane biriminin yapı üzerindeki konumlarına bakıldığında; Urfa Rızvaniye Medresesi'nde hücre odalarının arasında simetri ekseninde, İstanbul Cedit Mehmet Efendi Medresesi ve Aydın Nasuh Paşa Medresesi'nde hücre odalarının bulunduğu yan kollardan birinin ucunda, İstanbul Ankaravi Medresesi'nde ise U'nun açık olan yerinde bulunmaktadır. Aydın Nasuh Paşa Medresesi'nde diğerlerinden farklı olarak dersane yapıya simetrik değil asimetrik olarak konumlanmıştır (Şekil 6). Erzurum Kurşunlu Medresesi'nin ise dershanesi bulunmamaktadır.

Erzurum Kurşunlu Medresesi (Gürlevik Arşiv 2022)	Urfa Rızvaniye Medresesi (Anonim 2021 e)
İstanbul Cedit Mehmet Efendi Medresesi (Caner Cangül)	İstanbul Ankaravi Medresesi (Anonim 2021 f)

Şekil 5. Osmanlı Dönemi U Planlı Medrese Örnekleri

Aydın Nasuh Paşa Medresesi (Anonim 2021 g)

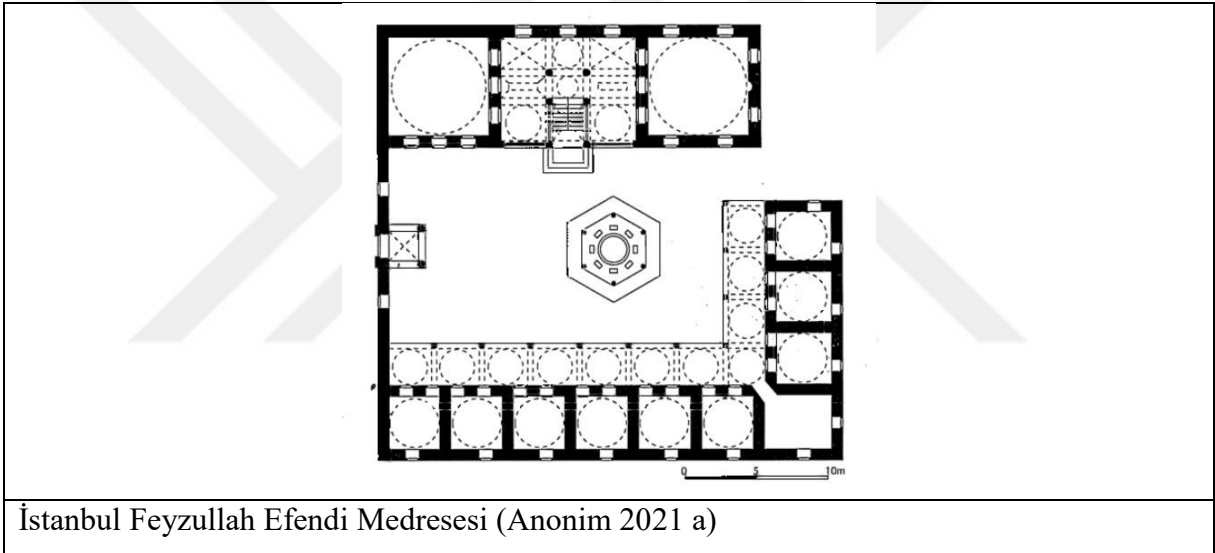
Şekil 6. U Planlı Medreseleri Farklı Yorumu

L planlı medreselerde avlu, hücre odası ve dershanenin konumlanması plan tipolojisinin farklılaşan özellikleridir. İzmir Birgi Dervişağa Medresesi, Nevşehir Karavezir Mehmet Paşa Medresesi ve İstanbul Feyzullah Efendi Medresesi L planlı Osmanlı Medreseleridir. İzmir Birgi Dervişağa Medresesi ve Nevşehir Karavezir Mehmet Paşa Medresesi'nde dersane L'nin bir ucunda ve yapıya yapışık konumdadır (Şekil 8). İstanbul

Feyzullah Efendi Medresesi'nde ise derslane diğerlerinden farklı olarak yapı ile yapışık değil ayrı bir kütle konumundadır (Şekil 8).

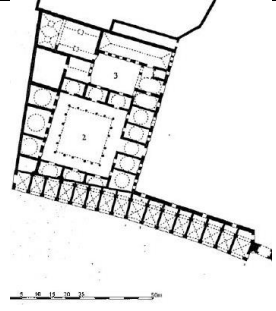
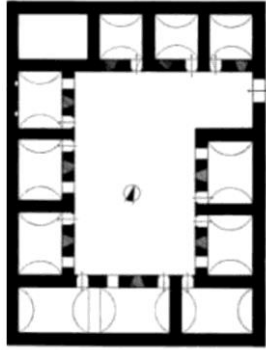

Şekil 7. L Planlı Medrese Örnekleri

Şekil 8. L Planlı Medreselerin Farklı Yorumu

Dikdörtgen planlı medreseler avluyu dört tarafından saran hücre odaları vardır. Dershane ile hücre odalarının arasındaki konum ilişkisine göre sınıflandırılır. Kayseri Develi Hamidiye Medresesi ve İstanbul Nur-u Osmaniye Medresesi'nde dershane kenarlardan birinde hücre odalarının arasındadır. İspir Kadioğlu Medresesi ve Erzurum Şeyhler Medresesi'nde ise dershane bulunmamaktadır. Kayseri Develi Hamidiye Medresesi'nde diğerlerinden farklı olarak girişin tam üstü 2 katlı ve bu kısımda müderris odası bulunmaktadır (Şekil 9).

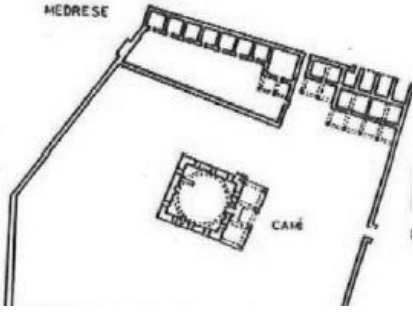
	
Kayseri Develi Hamidiye Medresesi (Anonim 2021 ı)	İstanbul Nur-u Osmaniye Medresesi (Anonim 2021 a)
	
İspir Kadioğlu Medresesi Plan (Mimar Davut Topkaya)	Erzurum Şeyhler Medresesi Plan (R. H. Ünal)

Şekil 9. Dikdörtgen Planlı Medrese Örnekleri

Tek sıra hücre odalarından oluşan medrese plan şemasının sınıflandırılması da diğer tipolojilerde olduğu gibi dershanenin konumuna göre yapılmaktadır. Bitlis Yusufeli Medresesi, İstanbul Darülhadis Medresesi, Kayseri İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi ve Urfa Abbasiye Medresesi bu sınıfa örnek olabilecek medreselerdir. Bitlis Yusufeli Medresesi ve İstanbul Darülhadis Medresesi'nin dershanesi bulunmamaktadır. Kayseri İncesu Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Medresesi'nin dershanesi hücre odalarının sonunda ve Urfa Abbasiye Medresesinin dershanesi ise hücre odalarının arasında bulunmaktadır. Ayrıca Urfa Abbasiye Medresesi'nde dersane hücre odalarından daha yüksek inşa edilmiştir (Şekil 10).

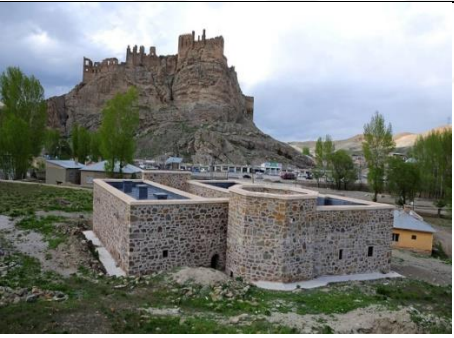
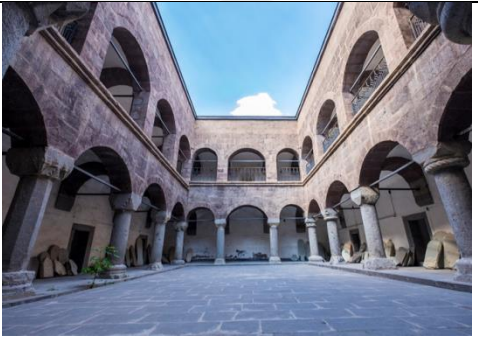
	
Bitlis Yusufeli Medresesi (Sinan Doğan)	İstanbul Darülhadis Medresesi (Anonim 2021 f)

Şekil 10. Tek Sıra Hücre Odalı Medrese Örnekleri

	
Kayseri Merzifonlu Medresesi (Z. Nayır)	Urfa Abbasiye Medresesi (Mehmet Koyuncu)

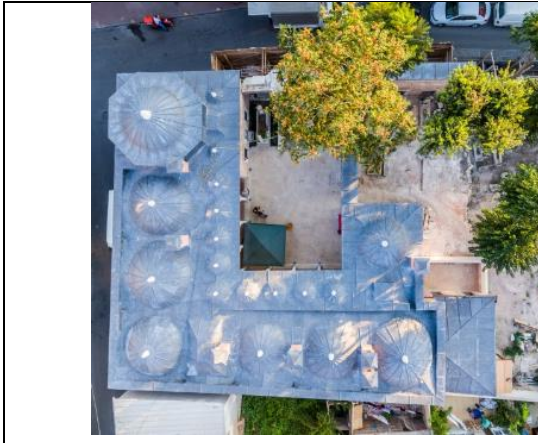
Şekil 10. (Devamı)

Karşılıklı iki sıra olacak şekilde hücre odalarının dizildiği tek katlı veya iki katlı olarak inşa edilmiş olan Osmanlı Dönemi Medreseleri bulunmaktadır. Selçuklu Döneminde görülen iki katlı medrese şeması tekrar uygulanmaya başlamıştır. Bu plan şemasında da diğerlerinde olduğu gibi medreseler dershanenin yapı üzerindeki konumuna göre sınıflandırma yapılmıştır. Van Hasan Bey Medresesi ve Hakkari Meydan Medresesi karşılıklı hücre odalarının dizili olduğu medreselerdendir. İki katlı olarak inşa edilen Hakkari Meydan Medresesi'nde, Selçuklu Dönemi Medrese planının tekrar uygulanmaya başlandığı görülmektedir (Şekil 11).

	
Van Hasan Bey Medresesi (Sinan Doğan)	Hakkari Meydan Medresesi (Hakkari Kültür ve Turizm Müdürlüğü)

Şekil 11. İki Sıra Hücre Odalı Medrese Örnekleri

Osmanlı Döneminde yapılan bazı medreselerin plan şemaları arazi yapısından dolayı belirlenen sınıflandırmalarından herhangi birinde yer almamaktadır. Ancak plan şemaları U ve L plan şemaları ile benzerlik göstermektedir. Örnek vermek gerekirse İstanbul Kaba Halil Efendi Medresesi U plan şemasına benzerlik gösterir. Ancak tam olarak U şeklini almamış bir formdadır. L plan şemasının ucuna bir bölüm daha eklenmiş gibi bir görüntüsü vardır. İstanbul Çinili Medresesi ise L plan şemasına yakın bir formdadır. Ancak L planda olduğu gibi 90° dik bir kesişime sahip değildir. İki kol arasındaki kesişim dar açı ile yapılmıştır (Şekil 12).

İstanbul Kaba Halil Efendi Medresesi (Selahattin Ali Vardar)

İstanbul Çinili Medresesi (Caner Cangül)

Şekil 12. Belirli Bir Plan Şemasına Uymayan Medrese Örnekleri

Osmanlı Dönemi Medreselerinin cephelerinde genellikle moloz taş, sırasıyla tek sıra taş ve iki sıra tuğla veya kesme taş kullanılır. Medreselerin beden duvarları çoğu medresede sağır yapıdadır. Pencere ve kapı kenarlarında ince yonlu taşlar kullanılmıştır. Dönemin medreselerinin bir kısmında hücre odalarının ve dershanelerin pencere formları ve pencere kasalarının malzemeleri farklılık göstermektedir.

İstanbul Seyyid Hasan Paşa Medresesinde taş ve tuğla sıralarının art arda örülmesiyle oluşan almaşık sistem yapım tekniği kullanılmıştır. İstanbul Rüstem Paşa Medresesi kesme taş kullanılarak yapılan Osmanlı Dönemi Medrese örneklerindendir (Şekil 13).

Osmanlı Dönemi Medreselerinin bazılarında avlu cephesinde ve dış cephede kullanılan malzemeler farklıdır. Bu tür medreselere örnek olan İspir Kadioğlu Medresesi'nin dış duvarları moloz taş ve avlu duvarları ise kesme taş ile örülmüştür (Şekil 14).

İstanbul Seyyid Hasan Paşa Medresesi (Mustafa Cambaz)

İstanbul Rüstem Paşa Medresesi (Sinan Doğan)

Şekil 13. Sırasıyla Almaşık Sistem, Kesme Taş Uygulaması

Şekil 14. Avlu ve Dış Cephe Farklı Malzeme Uygulaması

Osmanlı Dönemi Medreseleri genellikle süsten uzak ve sadedir. Yapıları farklılaştıran ve yapıya hareket katan kısımları yapı elemanlarının bir araya gelişiyle birlikte oluşturduğu kompozisyonudur. Medreselerde kullanılan süslemeler revaklarda yapılan kilit taşları, mihrap motifleri ve kalem işi bezemelerden ibarettir. Osmanlı Dönemi başlarında kullanılan bu kalem işi süslemeler ve çiçek motifleri 18. yüzyıl ortalarına doğru s ve c kıvrımlarına dönüşmeye başlamıştır (Köşklü 1999).

Osmanlının erken dönemlerinde yapılan medreselerin kapıları sade iken, 18. Yüzyılda kemer formlu kapılar, çiçek desenleri yapılmıştır. Yalnızca giriş kapısında değil dersane ve mescit kapısında da barok ve rokoko etkileri görülmektedir.

Amasya Kapı Ağa Medresesi, İstanbul Damat İbrahim Paşa Medresesi'nde revak süslemeleri bulunmaktadır (Şekil 15). Afyon Taş Medresesinde ise kalem işi bezemeler ile süsleme yapılmıştır (Şekil 16).

Şekil 15. Revak Süslemeleri

Afyon Taş Medrese (Servet Uygun)

Şekil 16. Kalem İşi Bezemeler

Erzurum Tarihi Arkaplan

Erzurum deniz seviyesinden 1830 metre yükseklikte kurulmuş bir şehirdir. Etrafı sıradağlar ile çevrilmiş bir ovada kurulmuştur Şehir ovaya hakim işlek bir yol kavşağı üzerinde bulunmaktadır. Bulunduğu bu konum itibariyle tarih boyunca askeri ve ticari bakımdan önemli bir yer tutmaktadır (Sezen 2013).

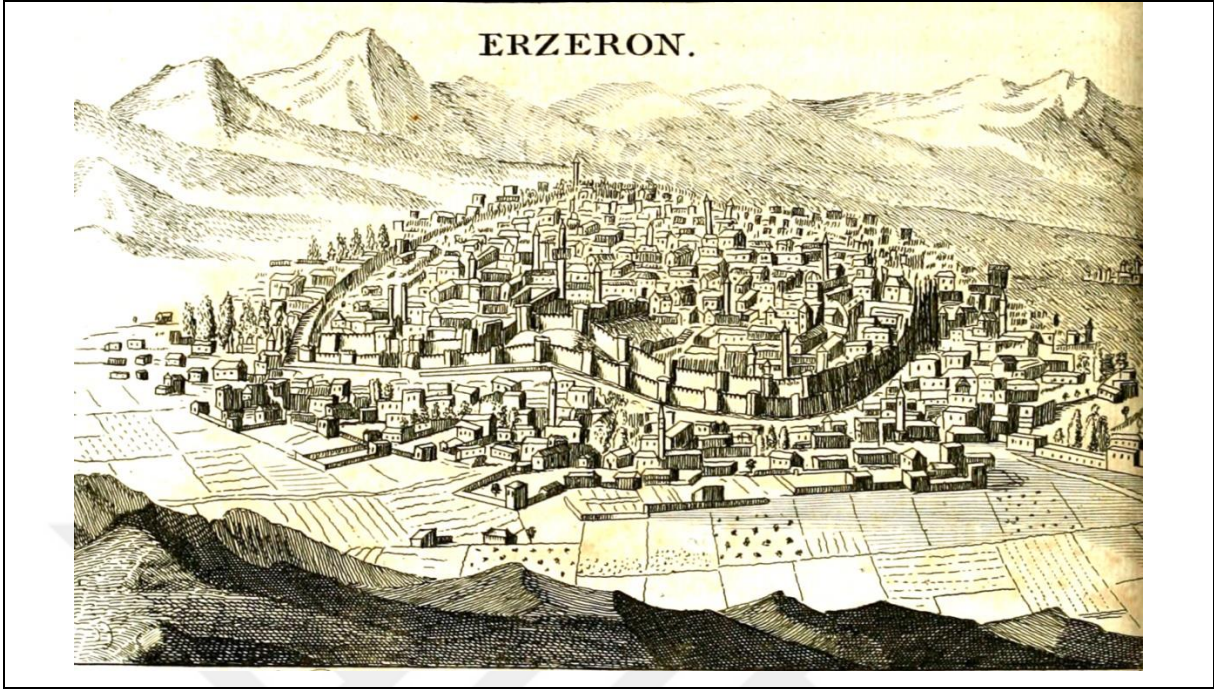
Erzurum tarih boyunca birçok devletin himayesi altına girmiştir. Bu devletler; İranlılar, Doğu Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Saltuklular, İlhanlılar, Moğollar, Eretnaoğulları, Karakoyunlular, Timurlar, Akkoyunlular ve Safeviler'dir. 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmiştir. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin himayesi altındadır (Küçük 1995).

Erzurum tarih boyunca farklı isimlerle anılmıştır. Doğu Romalılar 'Theodosiopolis', Bizanslılar 'Karintis', Araplar 'Kalikale', Türkler 'Erzen', 'Erzen-i Rum', ve Erz-i Rum demişlerdir. İlerleyen zamanlarda da günümüzde kullanılan adı olan 'Erzurum' denilmiştir (Küçük 1995).

Erzurum şehri, ilk olarak kale ve çevresinde kurulmaya başlamıştır. Erzurum kalesi şehre hakim bir konumda bulunmaktadır. Erzurum Kalesi şehir savunmasının yapıldığı iç kale ile şehrin cadde, sokak ve mahallelerini içinde bulunduran dış kaleden oluşmaktadır. Milattan önce 2000'lerde ilk yerleşimin yapıldığı tahmin edilen Erzurum Kalesi, milattan sonra 415-420 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti ile birlikte mimari formu oluşmaya başlamıştır. Erzurum, Hristiyanlık ve İslami dönem eserleri ile şekillenmiştir (Gündoğdu 2018).

Tournefour, 1702 yılında Palandöken Dağı, iç kale, kale surları ve o dönemin sivil yapılarını gösteren Erzurum gravürü çizimi yapmıştır (Şekil 17). Gravür, Erzurum şehrinin ilk olarak kale içerisinde konumlandığını net bir şekilde göstermektedir. İlerleyen zamanlarda

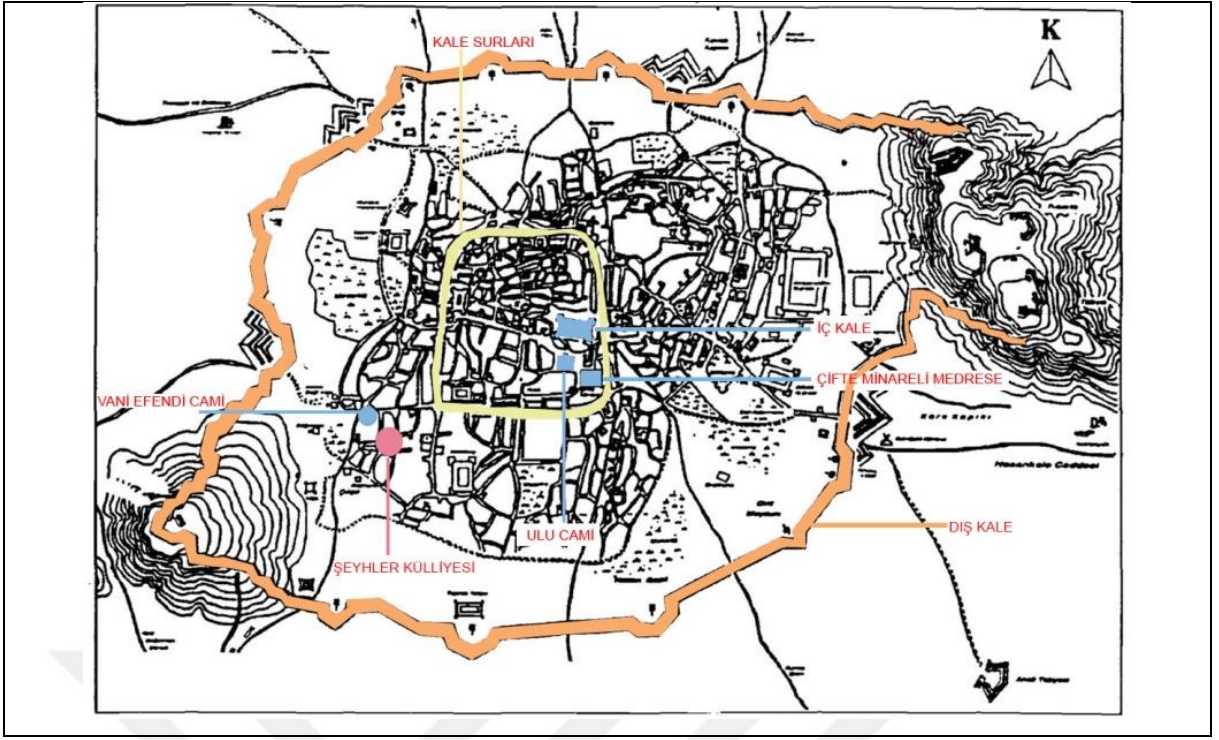
şehir büyümeye başladığında, yerleşim yerleri dış kalenin surlarından çıkıp, dış kalenin çevresinde yayılmaya başlamıştır.

Şekil 17.Tournefour't'un 1702 yılına ait Erzurum Gravürü (Anonim 2022 a)

Akok'un 2019 yılında yapmış olduğu araştırmalardan yola çıkarak hazırladığı rekonstrüksiyon çiziminde (Şekil 18), Erzurum'un tarihi kent merkezi, kale dış surları, iç kale ve sivil mimarlık yapıları yer almaktadır. Kent dokusu, sokak formu ve geleneksel Erzurum evlerinin mimarisi çizimden okunabilmektedir.

Erzurum kalesinin surlarının oluşturduğu organik formlu sokakların bazılarının izleri günümüzde etkisini hala devam ettirmektedir. Sokak dokusu boyunca sıralı bir şekilde dizilen düz damlı, tek veya çift katlı evler bulunmaktadır (Kazaz 2021).

Şekil 19. Kafkasyalı Fuat Bey'in 1904 yılı Erzurum Haritasından İşlenerek (Yurttaş 2000)

Erzurum'un Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapısı

Yapının kullanılması için önerilecek yeni işlevin bölge halkının sosyal yaşantısına ve kültürel değerlerine uyum sağlaması gerekmektedir. Toplumun dini yapısı, ekonomik düzeyi, aile yapısı ve insan profili yapıya önerilecek işlev açısından önemlidir.

Erzurumlu insanlara 'Dadaş' denilmektedir. Dadaş; kardeş, bey, yaren anlamlarına gelmektedir (Kudaka 2015). Erzurum insanı kişiliğinde kahramanlık, mertlik, yiğitlik gibi özellikler taşımaktadır. Halk samimi, dürüst, dindar, yardımsever ve hayırsever kişilerdir. Ayrıca genellikle dinine bağlı ve ibadetlerini yerine getiren insanlardır. Kadınları ve erkekleri sanatkar ve ince zevk sahibidir. Maddi kültürleri; Oltu taşı işlemesi, ehram ve halı dokumacılığı, bakırcılık, yün çorap ve deri ürünleridir (Tezcan 1987). Erzurum'da yaşayan yaşlı kadınlar günümüzde hala ehram giyerek dışarıya çıkmaktadır. Bu durum ehram kültürünün devam ettiğini göstermektedir (Kayserili 2011). Yalnız zamanla yetişmiş ustaların azalması ve iş alanlarının daralması gibi sebeplerle yok olmaya yüz tutmuş birçok yerel zanaatın birer kültür mirası olarak gelecek kuşaklara aktarılmalrı için desteklenmeleri gerektiği açıktır.

Erzurum'daki okuryazar oranı Türkiye ortalamasının, erkek okuryazar oranı ise kadın okuryazar oranının altındadır (Karaca vd 2018). Eğitim düzeyine bakıldığında lise ve dengi okullardan mezun olanların oranı yüksektir. Ancak kadınlara bakıldığında ilköğretim mezunu sayısı daha fazladır. Çalışabilir yaştaki nüfusun eğitim düzeyine bakıldığında lisenin daha altı

eğitimlerdeki kişilerden oluşmaktadır (Kudaka 2015). Özellikle kadınların sosyal ve kültürel açıdan kendilerini geliştirebilecekleri eğitim imkanlarına ve ekonomik açıdan gelir getirici üretim faaliyetlerinde bulunabilecekleri iş alanlarına ihtiyaç vardır.

Erzurum şehrinin zengin su kaynakları ve müdafaaya uygun topografik yapısı bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar ve imkânlar ekonomik açıdan iyi değerlendirilememektedir. İşsizlik oranı oldukça yüksektir. Şehirde kış mevsiminin uzun olması, insanların geçici iş bulma imkânlarını da ellerinden almaktadır. Kırsal alanlardan işçi ve zanaatkâr olmak için gelenler iş imkanı bulamayınca batıya göç etmektedir. Göç oranı yüksek olan şehirde iş imkânlarına ihtiyaç vardır (Sezen 2013).

KURAMSAL TEMELLER

Kültür Varlıklarını Korumanın Önemi Ve Gerekliliği

Tarihi yapı üzerindeki bozulmaları ve yapının kötüye kullanımını önlemek koruma kavramının konusudur. Koruma kavramı müdahale ve aynı zamanda bakım türü olarak nitelendirilebilir. İşlev değişikliği yapının geleceğe aktarılması için yapılan bir koruma yöntemidir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007).

Koruma toplumların geçmişi ile geleceğini birbirine bağlar. Aynı zamanda koruma sahip olunan kültürün hem maddi hem de manevi değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlar ve yapı üzerindeki bozulmaları önler (Feilden 1982)

Kültür varlıklarının tarihi, kültürel, mimari değerlerini koruyarak gelecek nesillere aktarılması ve yılların getirmiş olduğu hasar ve bozulmaları önlemek amacıyla onarımlarının yapılması gerekmektedir (Madran 1978).

Korumanın amacı, yalnızca yapının yapıldığı tarihteki kütlesini dondurup sergilenmesinden çok günümüz toplumunun kullanılabileceği, tarihi dokusu ile beraber yaşanan bir yapı veya şehir ortaya koymaktadır. Koruma çalışmalarındaki temel yaklaşım, yapının bulunduğu bölgenin kültürel, fiziksel ve sosyal değerlerinin belirlenip, bu değerlerin birlikte harmanlanıp, bütünleşmiş bir değer ortaya çıkarmaktadır (Pereira 2007).

Kültür Varlıklarının Yeniden İşlevlendirilmesi

Kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi çağdaş bir koruma anlayışıdır. Bir yapının kendi kullanım amacı günümüze hitap etmiyor ve ilgi görmüyor ise günümüz ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir işlev ile tarihi yapılar değerlendirilmelidir (Aydın ve Şahin 2018). Kültür varlıklarının bu şekilde dönüşmesi hem kentin imajına katkı sağlayacak hem de bölgedeki eksik kalan ihtiyacı giderecektir (Aydın 2014).

Özgün işlevini yitiren, kullanılmayan ve bakım onarımı yapılmayan kültür varlıkları, yeni bir işlev ile korunarak sürdürülebilirliği sağlanacaktır. Yapıya verilen yeni işlev kentin ihtiyaçlarına uygun olmakla birlikte özgün mimariye de en az müdahaleyi gerektirmelidir (Arslan ve Eres 2021).

Kültür varlıklarına yeni bir işlev seçimi yapılacağı zaman yapının ve çevresinin tarihi kimliğine dikkat edilmelidir. Ekonomik kaygılar yapı kimliğinin önüne geçmemeli ve tarihi kimliğe uygun bir işlev ile değerlendirilmelidir (Madran ve Özgönül 2005)

Yeni işlevin yapının fiziksel özelliklerini değiştirmemesi gerekmektedir. Tasarımcı yapının mimari özelliklerini iyi değerlendirip, uygun çözümler yaparak, yeni işlevi mekana adapte edebilmelidir (Ahunbay 2010). Yeniden işlev önerisi getirebilmek için önerilecek işlevin yapının plan özelliklerine uygun olması gerekmektedir. Yeni önerilecek işlevin mekânsal özellikleri ile işlev önerilecek yapının mekânsal kurgusu birbiriyle uyumlu olmalıdır. İşlevin yapıya fiziksel olarak uygun olması yapıya zarar verebilecek eklenti vb. gibi istenmeyen durumların oluşmasını engelleyecektir.

Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Uluslararası Yasal Çerçeve

Kültür varlıklarının korunması ve kullanımının sürekli olması için yeni bir işlev ile kullanılmasının gerekliliği ve önemi yasal düzenlemeler ile ortaya koyulmuştur. Yeniden işlevlendirme ile ilgili olan uluslararası yasal düzenlemeler incelenerek kültür varlıklarına yeni bir işlev verilirken dikkat edilmesi gereken hususlar belirlenmiştir.

1931’de İtalya’da yürürlüğe giren Atina Tüzüğü (Carta del Restauro) 4.maddesinde tarihi yapıya önerilecek yeni işlevin, yapının özgün işlevine yakın olması gerektiğinden bahsedilmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

1964 Venedik Tüzüğü 4. Maddesinde “Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması ve sürekliliğinin sağlanmasıdır.” denilmektedir. Bu da işlev değişikliğinin, yapının sürekliliğinin sağlaması konusunda etkin olacağı, düşüncesini pekiştirmektedir. Ayrıca tarihi yapıya toplumun faydalanabileceği bir işler verilmesi gerektiği söylenmektedir. Ancak verilen işlev yapının mimari özelliklerini değiştirmemelidir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

1975 Amsterdam Bildirgesi f maddesinde toplumun yararını gözeterek yeni bir işlev seçilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik 1982 yılında ICOMOS Genel Kurulunda imzalanan 1982 Deschambault Bildirgesi: Quebe Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük 9, 9a ve 9b maddesinde, tarihi yapının kullanımının ancak yerel halk ile sağlanabileceği ve günlük hayata kazandıracak işlevler seçilmesinin daha iyi olacağından bahsedilmektedir. Bu durum yapının yeni işlevinin toplumun yararına olması gerektiği fikrini pekiştirmektedir. Yani tarihi yapı, sadece turistik amaçlı girip gezilip çıkılan bir yer olmaktan

öte toplumun deneyimleyebileceği biçimde kent hayatının bir parçası olmalıdır (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

1983 yılında yürürlüğe giren Roma Bildirgesi 20. Adaptasyon maddesinde yapıya verilecek yeni işlev toplumun sosyal ve kültürel değerlerine uymalı ve bölgenin ekonomisine katkı sağlamalıdır. Yeni işlev yapıya eklenti gerektiriyorsa asgari düzeyde ve sonradan eklendiği belli olacak şekilde yapılması gerektiği ifade edilmiştir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

1985 Avrupa Mirasının Korunması Sözleşmesi Avrupa Konseyi 11. maddesinde yeni işlevin toplum yararına olması gerektiği söylenmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 m).

1987 Washington Tüzüğü 8. maddesinde yeni işlevin yapının çevresindeki işlevlere ve yeni hayat standartlarına uygun olması gerektiğinden bahsedilmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

2011’de Paris’te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda “Tarihi Kentler Kasabalar ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi” için kabul edilen Valletta İlkeleri’nin 4b maddesinde tarihi yapıya verilecek yeni işlevin kentin ekonomisine katkı sağlaması gerekliliğinden söz edilmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

2012 yılında Paris’te yapılan ICOMOS Genel Kurulu “Paris Deklarasyonu Gelişmenin itici Gücü: Kültürel Miras” da 1. Kültür Miras ve Ülkesel Gelişim: Küçük Yerleşmeleri ve Ülkesel Ekonomileri Yeniden Canlandırmak adlı madde yayınlanmıştır. Bu maddede yeni işlevin toplum tarafından benimsenmesi için, toplumun yaşam kalitesini arttırmasının ve çevresine ekonomik katkı sağlamasının öneminden bahsedilmektedir (Tablo 1) (Anonim 2022 l).

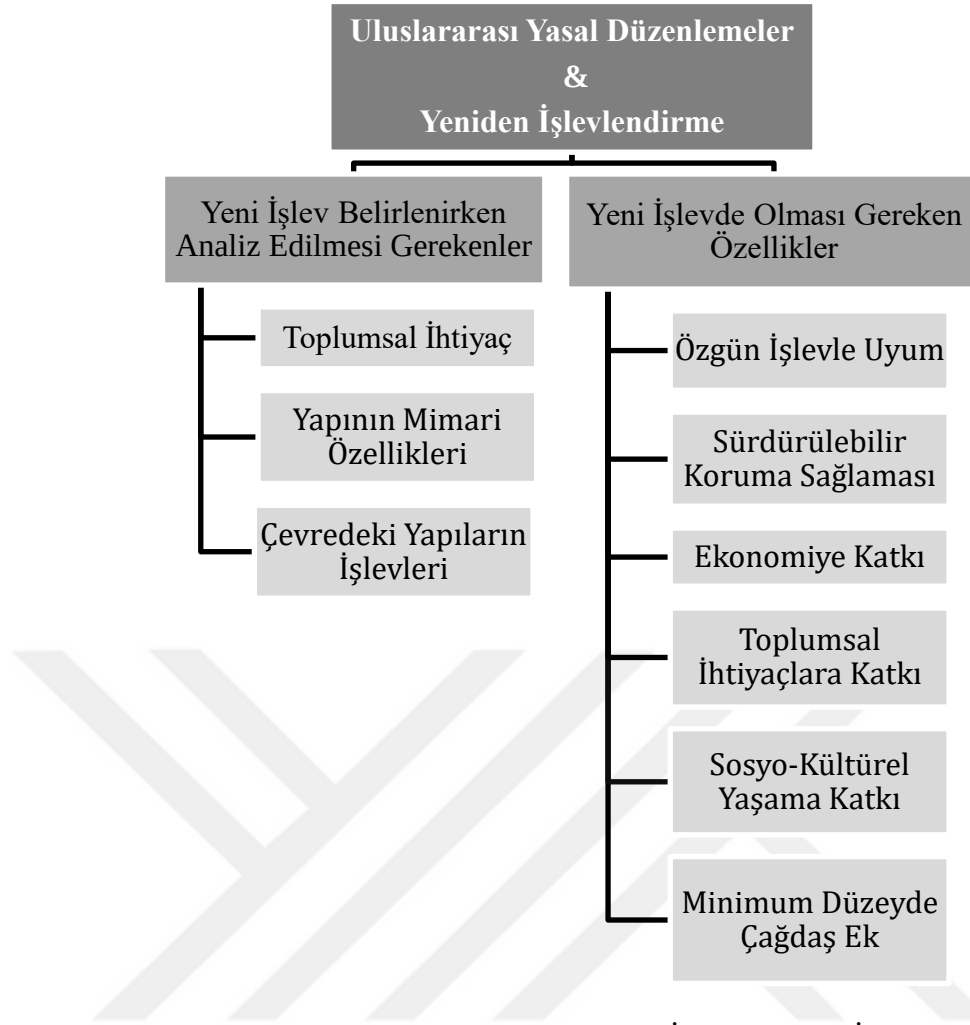
Tablo 1. Uluslararası Yasal Düzenlemelerde Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Kararlar

Uluslararası Toplantı	Alınan Kararların Değerlendirilmesi
1931 Atina Tüzüğü	Yapıya, özgün işlevine yakın ve yapı üzerinde yapılması gerekli olan uygulamaların hasar oluşturmayaacağı bir kullanım önerisi verilmelidir.
1964 Venedik Tüzüğü II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenler Kongresi	Bir anıtın korunması için tasarlanacak yeni işlev toplumun yararını gözetmeli ve toplum tarafından kullanılabilir olmalıdır. Fakat yeni işlev için yapı üzerinde değişikliğe neden olacak uygulamalar, yapının planını veya süslemesini değiştirecek şekilde olmamalıdır.

Tablo 1. (Devamı)

1975 Amsterdam Bildirgesi Avrupa Mimari Miras Kongresi	Yapıya verilecek yeni işlev çağın gereksinimlerini gözetmelidir. Restorasyon çalışması tüm toplumun yararına olmalıdır.
1982 Deschambault Bildirgesi: Quebe Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük	Tarihi yapının kullanılması ve yaşaması ancak yerel halk ile sağlanabilir. Mirası kullanmada müze ve turistik merkezlerin yapay hayatındansa onu günlük hayata dahil etmeyi tercih etmeliyiz. Geleneksel uğraşlar yapının özgün kullanımı dışında bir işlev gerektiriyor ise o tercih edilmelidir.
1983 Roma Bildirgesi	Tarihi yapının bulunduğu çevrenin sosyal ve kültürel değerlerine uyumlu ve ekonomisine katkı sağlayacak bir işlevde kullanılması gerekmektedir. Yapının yeni kullanımı için gereken eklenti ya da değişiklik asgari düzeyde olmalıdır. Ayrıca yapılacak yeni düzenlemelerin sonradan yapıldığı belli olmalıdır.
1985 Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	Tarihi yapının günümüz yaşantısının ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde bir kullanımı olmalıdır.
1987 Washington Tüzüğü Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü	Yeni işlev çağdaş yaşama ve tarihi çevrenin karakterine uygun olmalıdır.
2011 Tarihi Kentler Kasabalar ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimi İçin Valletta İlkeleri	Tarihi yapıya verilen yeni işlev kente sürdürülebilir kalkınma ihtiyacını desteklemelidir.
2012 Paris Deklarasyonu Gelişmenin İtici Gücü: Kültürel Miras	Tarihi yapıya yeni işlev önerisi getirilirken bulunduğu çevrenin yaşam kalitesini artırıcı, ekonomisini destekleyici olmasına özen gösterilmelidir. Bu sayede tarihi yapının yeni kullanımı toplum ile bütünleşecektir.

Tablo.1’de kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili uluslararası düzenlemelerde yapılan kabuller ve öneriler bir araya getirilmiştir. Bu kabuller ve öneriler değerlendirildiğinde kültür varlıklarına önerilecek yeni işleve karar verilirken incelenmesi ve analiz edilmesi gereken hususlar; toplumsal ihtiyaç, yapının mimari özellikleri ve çevredeki yapıların işlevleridir. Analizler neticesinde önerilecek olası işlevlerde de birtakım özellikler aranmalıdır. Bunlar; özgün işlevle uyum, sürdürülebilir koruma (sürekli bakım/onarım) sağlanması, ekonomiye katkı, toplumsal ihtiyaçlara katkı, sosyo kültürel yaşama katkı ve minimum düzeyde çağdaş ek gerektirmesidir (Şekil 20).

Şekil 20. Uluslararası Yasal Düzenlemelerde Yeniden İşlevlendirme İçin Gerekli Hususlar

Yeniden İşlevlendirmede Çevresel Ölçekte Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler

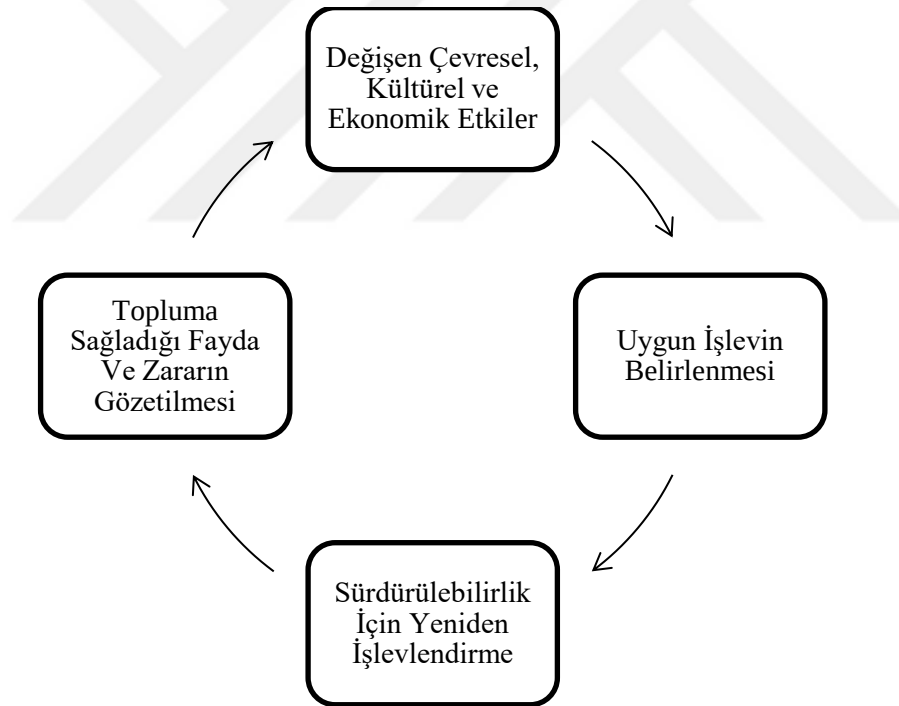
Kültür varlıklarına yeni bir işlev önerisi getirilirken yapının bulunduğu çevrenin kendi iç dinamikleri büyük önem arz etmektedir. Yapı çevresinin kullanım yoğunluğuna bakılmalı ve işlev seçimi yaparken bu yoğunluğu pozitif yönde etkilemenin yolları aranmalıdır. Yapı ve çevresinin aktif bir biçimde kullanımını artırmak için bulunduğu bölgedeki toplumun ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Şüphesiz ihtiyaca cevap veren bir işlev hem yapının hem de çevresinin insan yoğunluğu ve kullanımını artıracak gibi ekonomik kalkınma da sağlayacaktır. Ekonomik faaliyetlerin ve kullanım potansiyelinin artması işlevin yapıya uyum sağladığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kültür varlığının yakın çevresinde yaşayan halkın sosyal ve kültürel yaşantısı işlev seçiminde anahtar rol oynamaktadır. Yerel halk kültürüne uygun olan işlev, yapının kullanımını arttıracığından kullanıcı görüşlerinin öğrenilmesi önemlidir.

Tarihi yapıya önerilecek yeni işlev, yapının çevresinde bulunan yapıların kullanım amaçlarına uyum sağlamalıdır. (Aydın ve Şahin 2018). Örneğin ticari alanlar içerisinde bulunan bir yapıya kütüphane işlevi vermek yerine, bu bölgeyi kullanan insanların ihtiyaç

duyacağı bir banka işlevi vermek daha uygun olacaktır. Böylece çevredeki yapılarla oluşturacağı işlevsel bütünleşme tarihi yapının kullanılma ihtimalini daha da arttıracaktır (Kaşlı 2009).

Yapıya yeni işlev önerisi getirirken dikkat edilmesi gereken etkenlerden birisi de sürdürülebilirliktir. Gelecekte çağın koşullarının değişmesi gibi bir durumda yapı eski işlevine dönüş sağlayabilmeli (Kuban 2000) ya da başka bir işleve yeniden adapte edilebilmelidir. Tarihi bir yapının sürdürülebilirlik süreci çevresel faktörlerin etkisi ile birlikte değerlendirildiğinde bir döngü içerisinde olduğu görülmektedir. Bu döngüde ilk sırada değişen çevresel, kültürel ve ekonomik etkenler değerlendirilir ve yeni bir işlev önerisi getirilir. Getirilen işlev önerisi tarihi yapıya uygulanır. Uygulanan işlevin sosyal ve kültürel yaşama, yapının mimarisine uyumu ve ekonomik katkısı değerlendirilerek faydalarının ve zararlarının tespiti yapılır. Yapılan tespitler sonucunda yapıya uyum sağlayan işlev ile yapı korunmaya devam eder. Yeni işlev yapıya uyum sağlayamaz ise süreç tekrar değerlendirilir ve işlev değişikliği yapılır (Başgöl ve İlerisoy 2021).

Şekil 21. Tarihi Yapının Sürdürülebilirlik Döngüsü (Başgöl ve İlerisoy 2021)

Yeniden İşlevlendirmede Yapı Ölçeğinde Dikkat Edilmesi Gereken İlkeler

Kültür mirasımız olan tarihi yapılara yeni bir kullanım önerisi getirmek için yapı ölçeğinde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Yeni işlev seçiminde yapının mimari özelliklerini irdelemek gerekir. Yapının plan organizasyonu nasıldır, mekansal potansiyelleri ve sorunları nelerdir ve hangi kullanımlara uygundur gibi soruların cevapları

alınmalıdır. Mekansal boyutlar nasıldır ve ne tür yoğunluğu kaldırabilirler diye incelemek gerekir. Bu analizler işlev seçimini sınırlayacak ve yönlendirici olacaktır.

İşlevlendirme yapılırken tarihi yapının plan tipolojisine ve özgün işlevine yakın bir işlev seçilmelidir. Bu sayede yapıya çok daha az müdahale edilerek kullanıma açılacaktır (İslamoğlu 2018). Dolayısıyla tarihi yapıya önerilecek yeni işlevin seçilmesinde, yapının kendi özgün planı sınırlayıcı bir etkidir. Yapının büyüklüğüne ve işlev kurgusuna uygun tasarım yapmak tarihi yapıya eklenti yapılmasını ve yapının özgün karakterinin bozulmasını engeller. Bu durum yapının yalnızca cephesinin değil, mekân kurgusunun da korunmasını sağlar. Aynı zamanda ilerleyen zamanlarda yapının eski işlevine dönüştürülmesi istenirse, özgünlüğü bozulmadan dönüşmesine imkan sağlanmış olur (Kocabıyık 2014).

Yapının plan özelliklerinin analiz edilmesi yeni işlev önerisi getirebilmek için oldukça önemlidir. Bütüncül bir plan yapısına sahip olan bir yapı, parçalı plan yapısı gerektiren bir işlevde kullanılamaz. Aynı şekilde parçalı bir plan yapısına sahip yapı da bütüncül bir plan yapısına ihtiyaç duyan bir işlevde kullanılamaz. Örneğin bütüncül bir mekan organizasyonuna sahip olan bir kilise yapısı, otel olarak kullanılamaz. Plan özellikleri yeterli olmaz, eklenti gerektirir. Parçalı bir plan yapısına sahip olan medrese yapısı ise bütüncül bir plana sahip olması gereken cami ya da kilise olarak da kullanılamaz.

Yapının cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği, zaman içinde yapıda meydana gelen değişmişlikler incelenmesi gereken diğer önemli konulardır. Yapının özgün karakterinin anlaşılabilmesinin yanı sıra nitelikli dönem eklerini niteliksiz eklerden ayırt etmek için de gereklidir. Çünkü her dönem yapısı kendine özgü mimari üslup özellikleri gösterirken dönemin teknolojisine uygun malzeme ve yapım tekniği bilgilerini de barındıran birer belge niteliğindedirler.

Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Örnekler

Kültür varlıklarının yeniden işlevlendirme bağlamında önceden yapılmış çalışmalar incelenip değerlendirildiğinde yeni bir işlev kararı verilirken yapı ve çevresinde analiz edilmesi gereken altı adet başlık ve değerlendirilmesi gereken bir tasarım ilkesi ve yeni işlevin ekonomiye katkısı olmak üzere yedi önemli husus tespit edilmiştir. Bu hususlar; yapının çevre ile ilişkisi ve konumunun özellikleri, plan özelliklerine ve sosyal kültürel yaşama uygunluğu, işlevin tespitine yönelik anket çalışmasıdır. İncelenen çalışmaların bir kısmında her kesimden insanın kullanabileceği karma kullanım stratejisinin tasarım ilkesi olarak kabul edilip çok fonksiyonlu bir mimari program seçildiği ve yapıya kullanım açısından fayda sağlama durumuna göre yeni işlevin ekonomiye katkısı değerlendirilmiştir.

Yeniden işlevlendirme ile ilgili daha önceden yapılmış çalışmalar; uluslararası kent tasarımı/sivil mimarlık çalışma örnekleri ve ulusal sivil mimarlık/medrese çalışma örnekleri olmak üzere iki başlık altında toplanmış olup, tespit edilen hususlara yönelik dikkat edilen hususlar karşılaştırılmıştır.

Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Uluslararası Kent ve Sivil Mimarlık Ölçeğindeki Örnekler

Bologna’da 1969 yılında kentsel koruma çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Koruma çalışmalarındaki temel yaklaşım kültürel, fiziksel ve sosyal değerlerin beraber ele alınarak bütüncül bir değer kazandırmaktadır. Yapının yaşaması için sosyal yaşamın içine dahil edilmesi gerekmektedir. Bu da ancak çalışma yapılan alana ekonomik canlanma katılarak gerçekleştirilebilir. Her kesimden insanın kullanabileceği bir işlev ile kent yaşamının sürekliliğini sağlamak hedeflenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda anket çalışması, sosyal planlama, çevre ile ilişki ve ekonomik planlama yöntemleri kullanılmıştır (Arısoy 2014).

İtalya’nın kuzeyindeki Veneto Bölgesinde yer alan Verona Kenti’nin koruma çalışmaları 1970 yılında başlamıştır. Koruma çalışmalarının önceliği kent içerisinde bulunan özel sektörün desteklenmesidir. Kültür odaklı ve ekonomik kalkınma amaçlı bir koruma yaklaşımı amaçlanmıştır. Bu amaçları elde etmek için çevre ile ilişkisi, ekonomik planlama ve sosyal planlama yöntemleri kullanılmıştır (Arısoy 2014).

İtalya’da tarihi endüstriyel alanların dönüşümündeki en önemli amaç kentin imajına katkı sağlamak ve yapıların bulundukları çevredeki gereksinimlere cevap verecek biçimde yeniden işlevlendirilmeleri olmuştur. Yeniden işlevlendirilecek yapıların çevre ile ilişkileri incelenmiş, bölgedeki halkla kişisel görüşmeler yapılmış ve başarı ile uygulanmış örnekler incelenerek kentin yaşam kalitesini yükseltecek ve kültürüne katkı sağlayacak yeni işlevler belirlenmiştir (Aydın 2014).

Tablo 2. Yurtdışı Tarihi Kent Örnekleri

Yapı Adı	Görseli	Anket	Çevre İle İlişkisi	Ekonomi	Sosyo Kültürel Yaşam	Plan Özelliği	Konum Özelliği	Karma Kullanım Stratejisi
İtalya Bologna (Karma)		X	X	X	X	X		X
	(Anonim 2022 k)							
İtalya Verona (Karma)			X	X	X			
	(Ceren Çakır)							

Tablo 2. (Devamı)

İtalya		X	X	X	X	X	X
Tarihi Endüstriyel Alanlar (Karma)	(Aydın 2014)						

1992 yılında dönüşümü tamamlanan Galotti Tuğla Fırını ve Çevresi dönüşüm çalışmaları neticesinde, tarihi kompleksin sosyal ve kültürel amaçlar ile kullanılması hedeflendiği için müze ve eğitim amaçlı kullanılmasına karar verilmiştir. Dönüştürülen bölgenin çevresine ise konut yapıları inşa edilmiştir. Böylece cinsiyet, yaş, statü farkı olmaksızın her kesimden insanın yapıyı kullanması amaçlanan karma yaşam stratejisi uygulanmıştır. (Aydın 2014).

Eski Montemartini Elektrik Santrali, yapı içinde yapılan kazılar sonucu buluntular çıkması nedeniyle bu buluntuların sergileneceği bir sergi alanına dönüştürülmüştür. Bu durum yapının kültürel çekim alanı olmasını sağlamıştır. (Aydın 2014).

Eski Leopolda Tren İstasyonu, toplu taşıma istasyonuna ve kent parkına yakın olmasından dolayı sergi salonu olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Konumu gereği karma kullanım sağlanmakta ve insanların geçiş güzergahı üzerinde olması ziyaretini artırmaktadır. (Aydın 2014).

Galotti Tuğla Fırını, Eski Montemartini Elektrik Santrali ve Eski Leopolda Tren İstasyonu'na yeni işlev kararı verilirken yapının çevre ile ilişkisi, ekonomiye katkısı, sosyal ve kültürel yaşama uyumu, mimari özelliklere uyumu, konumu ve karma kullanım stratejisi hususlarına dikkat edilmiştir.

Tablo 3. Yurtdışı Sivil Mimarlık Örnekleri

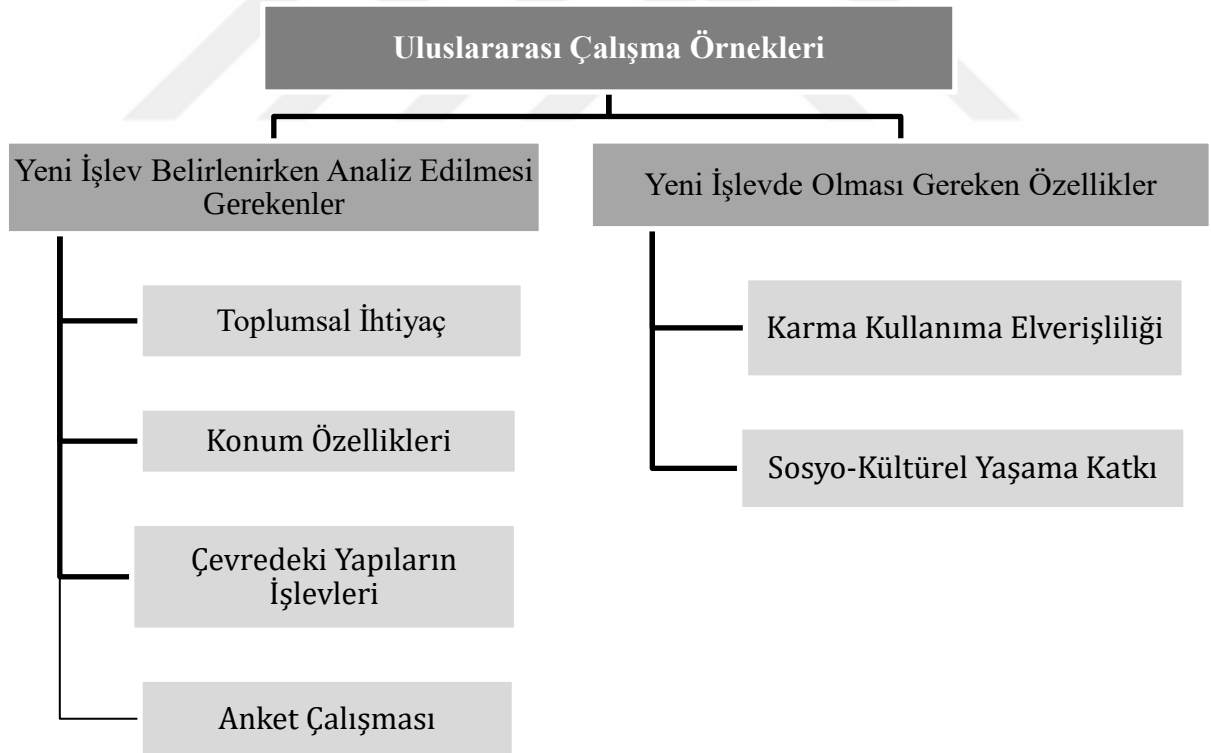
Yapı Adı	Görseli	Anket	Çevre İle İlişkisi	Ekonomi	Sosyo Kültürel Yaşam	Plan Özelliği	Konum Özelliği	Karma Kullanım Stratejisi
Bologna Galotti Tuğla Fırını (Müze, Sanat Merkezi)		X	X		X	X	X	X
	(Zhi Geng)							
Roma Montemartini Elektrik Santrali (Sergi Alanı)		X	X		X	X	X	X
	(Portammare, flickr)							

Tablo 3. (Devamı)

Floransa		X	X		X	X	X	X
Leopolda Tren İstasyonu								
(Sergi Salonu)								
(Şeker GYO)								

Avrupa’da yapılan tarihi alanlar geri dönüşüm çalışmaları ve sivil mimarlık örnekleri; anket, çevre ile ilişkisi, ekonomi, sosyal kültürel yaşam, plan özellikleri ve cinsiyet, yaş, statü farkı olmaksızın her kesimden insanın yapıyı kullanması amaçlanan karma kullanım stratejisi bağlamında değerlendirilmiştir (Tablo 3-4). Değerlendirme neticesinde işlev seçimi yapılırken izlenecek yol; işlev kararı verilirken analiz edilmesi gerekenler ve yeni işlevde olması gereken özellikler olmak üzere 2’ ye ayrılmıştır.

İşlev kararı verilirken toplumsal ihtiyaç, yapının konum özellikleri, çevre yapıların işlevleri analiz edilmeli ve anket çalışması yapılmalıdır. Aynı zamanda analizler sonucunda uygun görülen işlevlerin karma kullanıma elverişliliği ve sosyo-kültürel yaşama katkısına bakılmalıdır.

Şekil 22. Uluslararası Çalışma Örneklerinde Yeni İşlev Kararı İçin Gerekli Hususlar

Yeniden İşlevlendirme ile İlgili Ulusal Sivil Mimarlık ve Medrese Örnekleri

Yeniden işlevlendirme çalışmalarında genellikle yapının ekonomik bir değer üretmesi ve turizm faaliyetleri için odak noktası olması gibi konuların daha çok ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Uşak Tren Garı dönüşüm çalışmasının ana hedefi, alanda sosyo-kültürel etkileşim sağlayarak yapının canlanmasıdır. Yapının tarihi önemine dikkat çekmek istenmiştir. Alanı turizm açısından çekici hale getirmek hem alanın yeniden canlanmasına hem de bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır. Alanda karma kullanım için farklı mekânlar oluşturularak her kesimden insanın istediği saatte kullanması sağlanmıştır. Alanda hizmet, konaklama, ticaret alanı ve yeşil alan oluşturularak kentsel ve mekânsal bütünlük sağlanmıştır (Koçan 2011).

Kayseri’de bulunan Küçük Hamam, 2000 yılına kadar özgün işlevi ile kullanılmıştır. Bu tarihten sonra geçirdiği yenileme çalışması sonrasında restoran olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hem ticaret aksında hem de kullanım yoğunluğunun fazla olduğu bölgede yer alması yapıya kültürel çekicilik katmaktadır. Yeni işlev turizme ve ekonomiye katkı sağlamaktadır. Bu durum yeni işlevin yapıya uygun olduğunu kanıtlar niteliktedir. Yeni işleve karar verme aşamasında, işlevin sosyal ve kültürel yaşam ile uyumuna, ekonomiye ve turizme katkısı sağlanmasına dikkat edilmiştir (Halaç ve Demir 2017).

Fatih Belediyesi sınırları içerisinde bulunan Eminönü Hanları ticaret alanı olarak kullanılmaktadır. Yeni işlevin sosyal ve kültürel yaşama uyumu, ekonomiye katkısı ve toplum ihtiyacını karşılaması dikkat edilen hususlar olmuştur. Ancak işlev seçiminde sadece çevre ihtiyaçları dikkate alındığı ve yapının mimari özellikleri dikkate alınmadığı için yapının kimliğine uygun olmayan görüntüler ortaya çıkmıştır (Hakyemez ve Gönül 2014).

Uşak Paşa Hanı yenileme çalışmalarından sonra otel olarak kullanılmıştır. Otel işlevi yapının plan özelliklerine uyum sağlamaktadır. Dönüşüm çalışmalarında plan özelliklerine, çevre ile ilişkisine, ekonomiye katkısına ve sosyal kültürel yaşama uygunluğuna dikkat edilmiştir. Yapının otel olarak kullanılması kültür turizmini engellemektedir. Ancak yapıya ve konumuna genel olarak uyumlu bir işlev olmuştur (Koçan 2011).

Tablo 4. Yurtiçi Sivil Mimarlık Örnekleri

Yapı Adı	Görseli	Anket	Çevre İle İlişkisi	Ekonomi	Sosyo Kültürel Yaşam	Plan Özelliği	Konum Özelliği	Karma Kullanım Stratejisi
Uşak Tren Garı (Rekreasyon Alanı)	(Koçan 2011)		X		X			
Kütahya Küçük Hamam (Restoran)	(Acar Restoran)			X	X			
İstanbul Eminönü Hanları (İşletme)	(Anonim 2022 g)		X	X	X			
Uşak Paşa Hanı (Otel)	(Dülgeroğlu Otel)		X	X	X	X		

Medrese mimari geleneği açısından köklü bir geçmişe sahip olan ülkemizde çok sayıda medrese olması nedeniyle bu yapıların restore edilip yeniden işlevlendirilmesiyle ilgili uygulamalara da rastlanmaktadır. Müzeden kitabevine, kütüphaneden yurda kadar farklı işlevlerde bu yapıların değerlendirildiği görülmektedir.

Kayseri Avgunu Medresesi, kitabevi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bir kısmı ise çay bahçesi olarak kullanılmıştır. Yapının eğitim kimliği ile kitabevi işlevi uyum sağlamaktadır. Yapıda yeni işlevinden kaynaklanan sökülebilir eklentiler bulunmaktadır. Yeni işlevin yerel halka gelir getirmesi ve kültür turizmine katkı sağlaması gibi olumlu özelliklerinin yanı sıra yapıya niteliksiz eklerin yapılması gibi olumsuz özellikleri de bulunmaktadır (Kaya 2018).

Şemsi Paşa Medresesi'nin kütüphane olarak kullanılması yapı kimliği ile uyum sağlamaktadır. Sosyal ve kültürel yaşama uyumlu olması ve çevre halkının eğitimine katkı

sağlaması işlevin topluma kattığı artırlardır. Yeni işlev için gerekli olan düzenlemeler yapıya zarar vermemiş ve özgün plan şeması okunabilmektedir (Öztürk ve Esmer 2019).

Cacabey Medresesi, günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Yeni işlev yapının mimarisine ve sosyal-kültürel yaşama uyum sağlamaktadır. Bölgenin ihtiyacını karşılamaktadır. Kültürel turizme katkısı sayesinde bölgenin canlılığı artmıştır. Yapının mimari özelliklerinin neredeyse hepsine uyum sağlamaktadır (Başgöl ve İlerisoy 2021).

Cafer Ağa Medresesi günümüzde TKHV' ye bağlı Türk el sanatları atölyeleri olarak hizmet vermektedir. Atölye işlevi yapının eğitim kimliğine uyum sağlamaktadır. Eğitim amaçlı kullanıldığı için yapının plan özelliklerine uymaktadır. Kültür turizmine katkı sağlaması, bölge halkının ekonomisine destek olması hedeflenerek tasarım yapılmıştır (Tekin 2018).

Konya İnce Minerali Medrese, 1876 yılına kadar özgün faaliyetini sürdürmüştür. 1899 yılında kapsamlı bir yenileme çalışması yapılmıştır. 1956'dan beri yapı "Taş ve Ahşap Eserler Müzesi" olarak kullanılmaktadır. Kapalı avlulu olan medresenin tüm alanları müze olarak kullanılmaktadır. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerine ait rölyefler, ahşap malzemeye oyma tekniğiyle yapılmış geometrik ve bitkisel motifli kapı ve pencere kanatları, ahşap tavan göbeği örnekleriyle taş ve mermer üzerine oyma tekniği ile yazılmış kitabeler, mermer üzerine işlenmiş mezar taşları ve sandukalar sergilenmektedir. Kapalı avlulu olan medresenin müze olarak kullanılması yapıya yeni bir ek ya da plan kurgusunda değişiklik gerektirmemektedir. Bu nedenle farklı bir işlevde kullanılması istenildiğinde dönüşümü kolay olması yapının sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır. Yeni işlevi yapının plan özelliklerine uyum sağlamaktadır. Yapının bütünlüğü ya da mekansal özelliklerini bozacak herhangi bir eklenti yapılmamıştır. Turizm, ekonomi, plan özelliklerine ve çevre ile ilişkisi dikkate alınarak tasarım çalışması yapılmıştır.

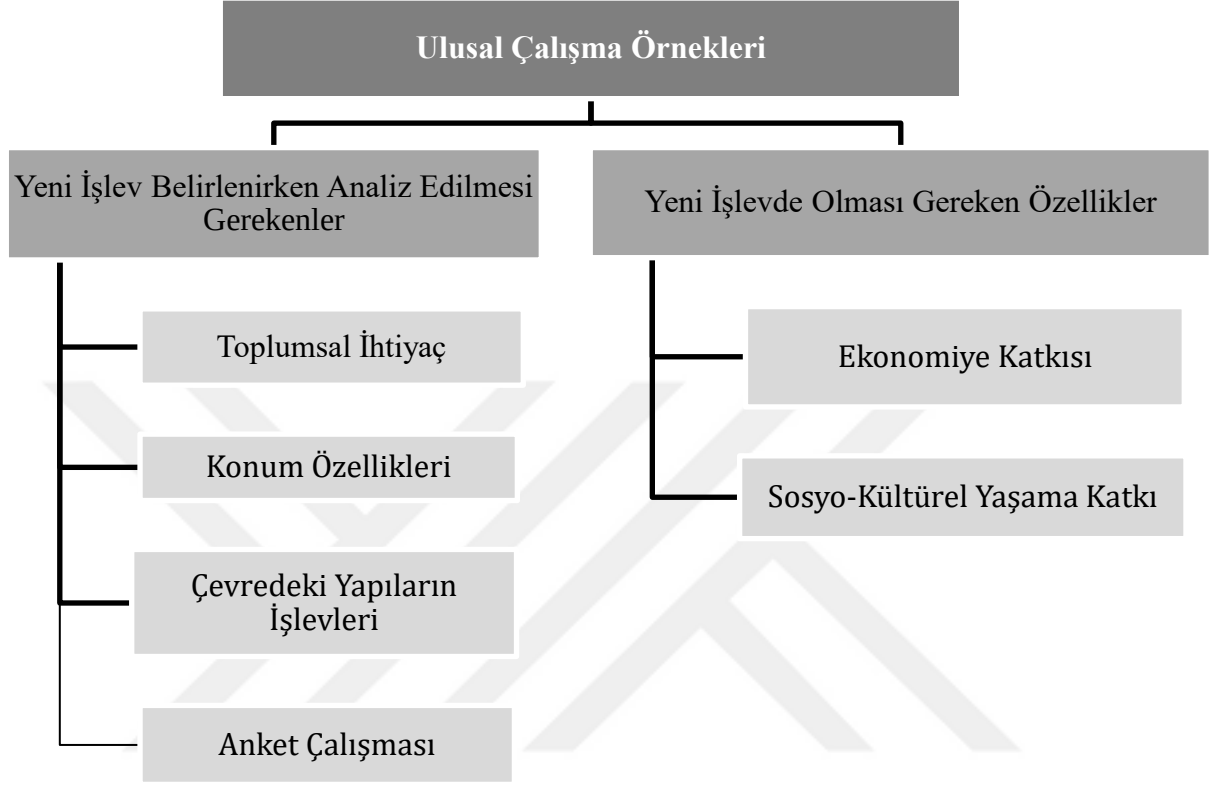
İstanbul'da bulunan Kara Ahmet Paşa Medresesi öğrenci yurdu olarak kullanılmaktadır. Yurt işlevinin verilmesinden dolayı eklenmesi gereken tesisatlar, bölücü duvarlar ve aydınlatmalar yapıya zarar vermektedir. Aynı zamanda da görüntü kirliliğine neden olmaktadır. Yapının eski işlevi yalnızca cepheden okunabilmektedir. Yeni işlevin ekonomik açıdan tüm bölge halkına katkı sağlamaması ve kültür turizmini engellemesi gibi etkenler verilen işlevin yapıya uymadığını göstermektedir. Yapıya yeni işlev verilirken yalnızca çevre ile ilişkisi dikkate alınmıştır. Tek bir husus ile değerlendirildiği için başarılı olamamıştır (Öztürk ve Esmer 2019).

Tablo 5. Yurtiçi Medrese Örnekleri

Yapı Adı	Görseli	Anket	Çevre İle İlişkisi	Ekonomi	Sosyo Kültürel Yaşam	Plan Özelliği	Konum Özelliği	Karma Kullanım Stratejisi
Kayseri Avgunu Medresesi (Kitabevi/Çay Bahçesi)	 (Kayseri Valiliği)		X	X	X	X	X	
İstanbul Şemsi Paşa Medresesi (Kütüphane)	 (Anonim 2022 h)		X		X	X	X	
Kırşehir Cacabey Medresesi (Cami)	 (Anonim 2022 ı)		X		X	X	X	
İstanbul Cafer Ağa Medresesi (El Sanatları Atölyesi)	 (Anonim 2022 i)		X	X	X	X	X	X
Konya İnce Min. Medrese (Taş/ Ahşap Eserler Müzesi)	 (Mustafa Cambaz)		X	X	X	X	X	X
İstanbul Kara Ahmet Paşa Medresesi (Yurt)	 (Anonim 2022 j)		X					

Yurtiçinde yeniden işlevlendirilen tarihi sivil mimarlık ve medrese örnekleri anket, çevre ile ilişkisi, ekonomi, sosyal kültürel yaşam, plan özellikleri ve cinsiyet, yaş, statü farkı olmaksızın her kesimden insanın yapıyı kullanması amaçlanan karma kullanım stratejisi bağlamında değerlendirilmiştir (Tablo 4-Tablo 5). Değerlendirme neticesinde işlev seçimi yapılırken izlenecek yol; işlev kararı verilirken analiz edilmesi gerekenler ve karar verilen işlevde olması gereken özellikler olmak üzere 2' ye ayrılmıştır.

İşlev kararı verilirken toplumsal ihtiyaç, yapının konum özellikleri, çevre yapıların işlevleri ve mimari özellikleri analiz edilmelidir. Aynı zamanda analizler sonucunda uygun görülen işlevlerin ekonomiye katkısı, sosyo-kültürel değerlere uyum bağlamında da değerlendirme yapıp nihai kararın verilmesi gerekmektedir (Şekil 23).

Şekil 23. Ulusal Çalışma Örneklerinde Yeni İşlev Kararı İçin Gerekli Hususlar

MATERYAL VE METHOD

Osmanlı Dönemine ait kültür miraslarımızdan biri olan Şeyhler Medresesi işlevini kaybettiği için uzun bir süredir kullanılmamakta ve bakımsızlıktan birçok koruma sorununu da bünyesinde barındırmaktadır. Yakın çevresindeki cami, hamam ve çeşmeyle birlikte küçük bir külliye parçası olmasına rağmen çevreden algısı nispeten zayıf olduğundan genellikle bilinmemektedir. Oysaki Şeyhler Medresesi hem mimari özellikleriyle Osmanlı medrese geleneğinin yereldeki önemli bir temsili olması hem de Erzurum'un tarihi mahallerinden birinde yer alan küçük ölçekli külliye yapılarının bir parçası olması nedeniyle kültür mirası olarak korunmalı ve gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Şüphesiz, özgün işlevini kaybetmesi ya da yapının terk edilmesi gibi sebeplerle kullanılmayan kültür varlıklarını korumanın en önemli araçlardan biri yapıya yeni bir işlev vermektir. Bu çalışmanın amacı; Şeyhler Medresesi'ne uygun bir işlev önerisi getirerek korunmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır.

Bu kapsamda, çalışma dört ana bölümde ele alınmıştır. Bunlar; kısaca literatür taraması, saha araştırması ve bulgular doğrultusunda tasarım önerisi yapılması olarak ifade edilebilir. Daha detaylı olarak yöntem basamaklarını açıklamak gerekirse ilk olarak kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili uluslararası düzenlemeler, yeni bir işlev verilen kültür varlığı uygulama örnekleri ve konuyla ilgili makale ve tez gibi bilimsel çalışmalar incelenmiştir. Bu bölüm sonunda kültür varlıklarına yeni bir işlev önerisi getirilirken dikkat edilmesi gereken konular ve yeni işlevde olması gereken özellikler ortaya konmuştur. Belirlenen yeni işlevlerde bu özelliklerin olup olmadığı tek tek değerlendirilecektir.

İkinci aşamada literatür taramasında da önemle vurgulandığı gibi Şeyhler Medresesi ve yakın çevresinde saha incelemeleri ve gözlemler yapılmıştır. Saha araştırmaları; Şeyhler Medresesi, yakın çevresi ve Erzurum tarihi ile ilgili literatür taraması ile birlikte yürütülmüştür. Bu bölüm; Şeyhler Medresesi yakın çevresi ve Şeyhler Medresesi olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Bölümdeki yapı ve çevresi ile ilgili analizler ve tablolar araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresi ile ilgili inceleme ve analiz çalışmaları; yakın çevrenin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı, işlev ve kullanımlar ve çevresinin potansiyelleri/değerleri ve sorunları üzerine olmuştur. Bu aşamada sahadan elde edilen veriler

yanında eski haritalar ve belediye arşivlerinden yararlanılmıştır. Böylece yapılan inceleme ve analizler sonucunda yapının çevresi ile ilgili detaylı veriye ulaşarak yeni bir işlev vermek için gereken ihtiyaçlar belirlenmiştir.

Şeyhler Medresesi ile ilgili analizler ise yapının mimarisi ve korunması üzerine yoğunlaşmıştır. Yapının mimari özellikleri; tarihi arkaplanı, plan özellikleri, cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği başlıkları altında incelenirken korunmasına yönelik incelemeler; değişmişlik ve müdahale durumu başlıkları altında detaylıca incelenmiştir. Yapı ile ilgili incelemeler yine bilimsel kaynaklar ve arşiv belgeleri eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu bölüm sonunda Şeyhler Medresesi ve yakın çevresi ile ilgili yapılan analizler hem yapı hem de çevre ölçeğinde potansiyeller, değerler ve sorunlar başlığı altında toparlanarak bir tablo halinde özetlenmiştir. Bu sayede analizlerden elde edilen veriler sonucunda yapının ve çevresinin avantaj ve dezavantajlarının neler olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bölümün devamında yapıya önerilecek yeni işlev için ilk kısımdaki uluslararası düzenlemeler, uygulama örnekleri ve literatür taramasından elde edilen bulgular ve ikinci bölümde yapı ve çevresine ilişkin potansiyel/değerler ve sorunlardan elde edilen bulgular birlikte değerlendirilerek yapıya yeni işlev önerileri getirilmiştir.

Çalışmanın üçüncü aşamasında önceki aşamadan elde edilen öneri yeni işlevlerin hem uygunluğunu test etmek hem de olası farklı görüş ve önerileri değerlendirmek amacıyla mimarlık, peyzaj mimarlığı, kent planlama gibi koruma ile ilişkili olabilecek alanlardaki meslek erbaplarına bir anket uygulanmıştır. Yapı ve çevresiyle ilgili sorular içeren anket dört bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla kişisel bilgiler, yapı ve çevresini tanıma bölümü, önerilen işlevin uygunluğunu anlamaya yönelik sorular bölümü ve olası farklı işlevlerle ilgili öneri ve görüşlerden oluşmaktadır. Anket sonucuna göre önerilen işlev yeniden gözden geçirilerek hem yapının yakın çevresine hem de yapının kendisine yönelik olarak tasarım önerisi sunulmuştur.

Tablo 6. Anket Soruları

1.BÖLÜM
1. Yaşınız
2. Cinsiyetiniz
3. Eğitim Durumunuz
4. Mesleğiniz
2.BÖLÜM
1. Osmanlı Dönemi eserlerinden birisi olan Şeyhler Medresesi'nin konumunu biliyor musunuz?

Tablo 6. (Devamı)

2. Şeyhler Medresesi'ni en son ne zaman ziyaret ettiniz?
3. Şeyhler Medresesi'ni ziyaret etme sebebiniz nedir?
4. Şeyhler Medresesi yakın çevresinde nereleri ziyaret ettiniz?
5. Şeyhler Medresesi halk tarafından biliniyor ve ziyaret ediliyor mu?
6. Şeyhler Medresesi'nin ziyaret edilmemesinin sebebi nedir?
7. Şeyhler Medresesi kent belleği için önemli midir?
8. Şeyhler Medresesi'nin yeni bir işlev ile kullanılması yapı ve çevresi için cazibe oluşturur mu?

3.BÖLÜM

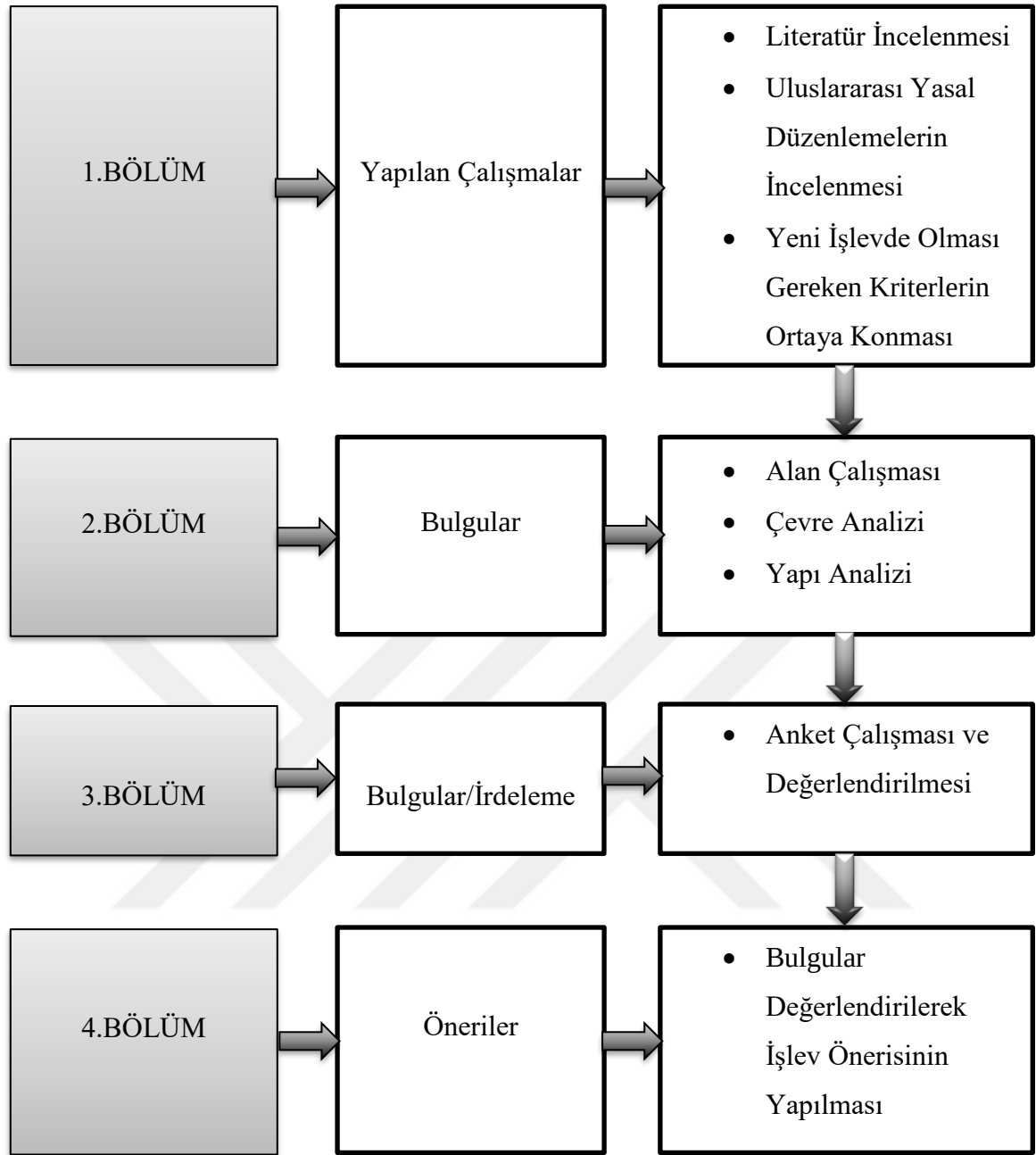
1. Şeyhler Medresesi'nin karşısında Şeyhler Cami, Şeyhler Çeşmesi ve yanında yeni kullanımı Yazma Eserler Müzesi olan Şeyhler Hamamı bulunuyor. Bu durum Şeyhler Sokağının kullanım yoğunluğu açısından önemli midir?
2. Şeyhler Medresesi'nin yanında Bab-ı Vefa Cafe ve çaprazında tescilli Kadıbey Konağı'nın olması Şeyhler Medresesi'nin kullanımını artırır mı?
3. Şeyhler Medresesi'nin Vani Efendi Cami, Muratpaşa Cami, Ahmediye Medresesi gibi kültür varlıklarına yakınlığı alanın cazibesini artırıyor mu?
4. Şeyhler Medresesi'nin çevresindeki yapılaşma hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
5. Sizce Şeyhler Medresesi çevresini çoğunlukla kimler kullanıyor?
6. Sizce Şeyhler Medresesi'nin çevresini kullananların cinsiyet dağılımı nedir?
7. Sizce Şeyhler Medresesi çevresinin aktif kullanım aralığı nedir?

4.BÖLÜM

1. Şeyhler Medresesi'nin günümüzde işlevinin olmamasını doğru buluyor musunuz?
2. Şeyhler Medresesi'nin yeni işlevi bölge ekonomisine katkı sağlamalı mıdır?
3. Şeyhler Medresesi'ne sosyo-kültürel bağlamda bir işlev verilmesi uygun mudur?
4. Şeyhler Medresesi sosyal ve kültürel temelli bir işlevle yeniden kullanıma açılrsa gider miydiniz?
5. Bölgedeki kullanıcı profilini de düşündüğümüzde Şeyhler Medresesi'ne verilen işlevin kimlere hitap etmesi daha uygun bir karar olacaktır?
6. Şeyhler Medresesi'nin plan tipolojisi ve çevresindeki kullanımlar düşünüldüğünde hangi işlevlerin uygun olduğunu düşünüyorsunuz?
7. Şeyhler Medresesi için aşağıdaki işlevleri puanlar mısınız?

Dördüncü aşamada diğer aşamalardaki sonuçlar değerlendirilip Şeyhler Medresesi için uygun işlev belirlenerek mimari tasarımı yapılmıştır.

Son olarak sonuç bölümünde yapıya önerilen yeni işlev ve çalışma ile ilgili tüm sonuçlar özetlenmiş ve bu çalışmanın yön verebileceği başka bilimsel çalışmalar değerlendirilmiştir.

Şekil 24. Çalışma Adımları

ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Şeyhler Medresesi Yakın Çevresi Üzerine İncelemeler

Tarihi yapıya yeni işlev önerisi getirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus yapının çevresinin detaylı olarak incelenmesidir. Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresindeki yapılar, konum özellikleri, yakın çevrenin potansiyelleri/değerleri ve sorunları üzerine bir değerlendirme olmak üzere 3 başlığa ayrılmıştır. Yakın çevresindeki yapılar başlığı altında önemli, korunması gerekli, geleneksel ve yeni yapıların yerleri ve kullanım amaçlarının tespiti incelenmiştir. Konum özellikleri başlığı altında ise yapı adasını çevreleyen yapılar ve sokak karakterini ortaya koymak için foto grafik belgeleme yapılarak bu bölgedeki tescilli parseller ve koruma amaçlı imar planından bahsedilmiştir. Yakın çevresinin potansiyelleri/değerleri ve sorunları başlığı altında ise bulgular tartışılarak, değerlendirilmiştir.

Şeyhler Medresesi'nin Yakın Çevresindeki Yapılar

Şeyhler Medresesi çevresinde önemli tarihi yapılar ve işlevler bulunmaktadır. Ulu Cami, Çifte Minerali Medrese, Lalapaşa Cami, Yakutiye Medresesi, Muratpaşa Cami ve Erzurum Kalesi gibi tarihi ve turist çeken yapılara yürüme mesafesinde bulunması, bulunduğu konumun olumlu özelliklerindendir (Şekil 25. 36-35-16-17-26 Numaralı Yapılar). Günümüzde Muratpaşa Cami özgün işlevi ile kullanılmaktadır. Yakutiye Medresesi ise Türk İslam eserleri ve etnografya müzesi olarak kullanılmaktadır.

Tarihi Ali Ravi Hamamı ve il halk kütüphanesi Şeyhler Caddesinin batısında bulunan Ali Ravi Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Ali Ravi Hamamı günümüzde edebiyat müze kütüphanesi olarak kullanılmaktadır. (Şekil 25. 6-7 Numaralı Yapılar)

Eski mahalle dokusuna sahip Vani Efendi Mahallesi ve Camisi, Şeyhler Medresesinin kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Medresenin arka cephesindeki Cami Sokak üzerinden Vani Efendi Camisine hemen ulaşılabilir. (Şekil 25. 5 Numaralı Yapı).

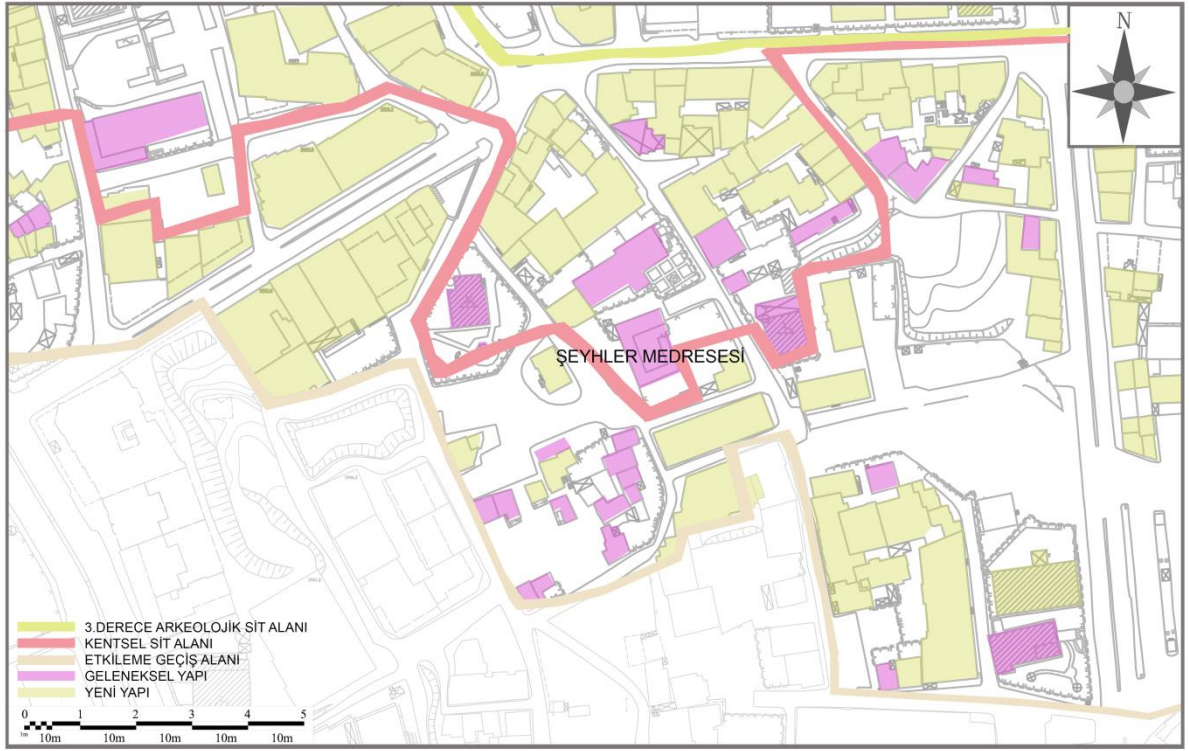
Şeyhler Medresesi Şeyhler Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Medrese ile aynı cadde üzerinde bulunan Kadıbey Konağı ve Bab-ı Vefa çay bahçesi aktif olarak kullanılan ve yeme içme sektöründe faaliyet gösteren mekanlardır (Şekil 25. 43 Numaralı Yapı).

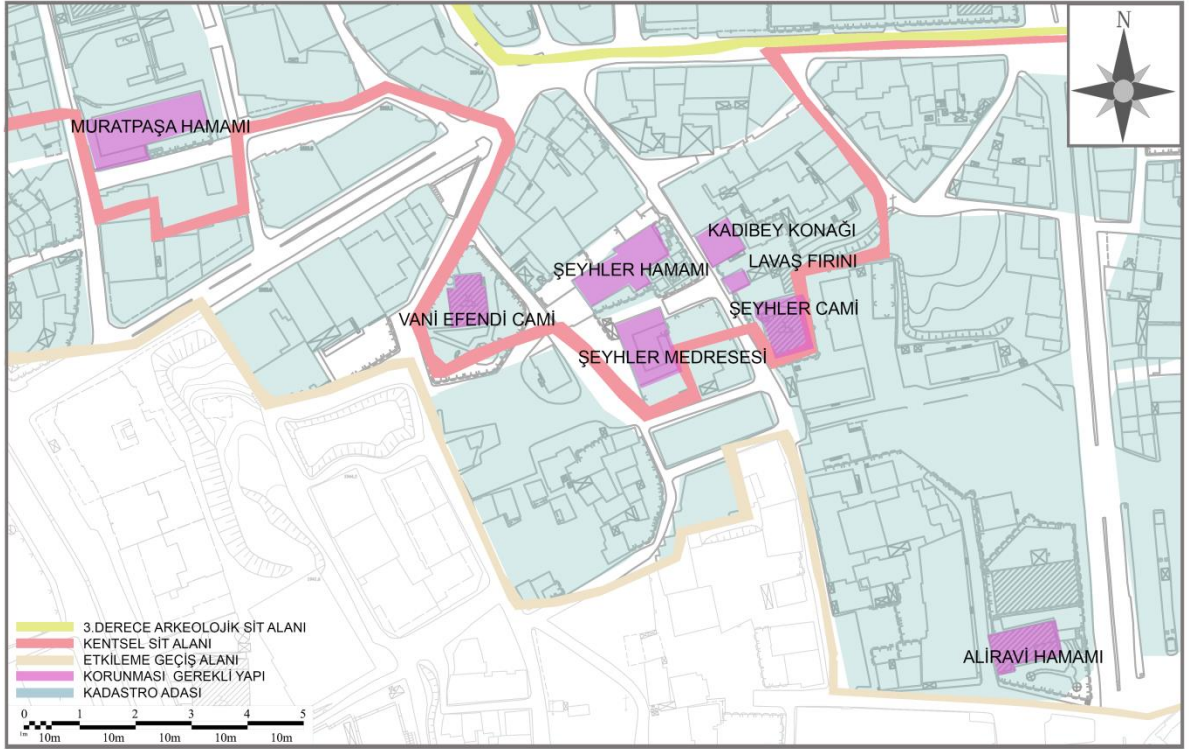
1.ŞEYHLER MEDRESESİ	13.İLKOKUL	25.KURŞUNLU MEDRESESİ	37.ŞAİR NEFİ ORTAOKULU
2.ŞEYHLER CAMİ	14.GÜNEŞ LİSESİ	26.ERZURUM KALESİ	38.GÜRCÜ MEHMETPAŞA CAMİ
3.ŞEYHLER ÇEŞMESİ	15.YAKUTİYE BELEDİYESİ	27.CİMCİME HATUN CAMİ	39.3 KÜMBETLER
4.ŞEYHLER HAMAMI	16.LALAPAŞA CAMİ	28.CAFERİYE CAMİ	40.RABİANA TÜRBESİ
5.VANİ EFENDİ CAMİ	17.YAKUTİYE MEDRESESİ	29.BÖLGE İDARE MAHKEMESİ	41.KIRMACI CAMİ
6.İL HALK KÜTÜPHANESİ	18.KARAKÖSE CAMİ	30.İBRAHİM PAŞA CAMİ	42.MOLLAKAYA CAMİ
7.ALİ RAVİ HAMAMI	19.AŞAĞI MUMCU CAMİ	31.TAŞ AMBARLARI	43.KADİBEY KONAĞI
8.ÇIRÇIR CAMİ	20.BOYAHANE CAMİ	32.TESCİLLİ KONUT	
9.DERE MAHALLESİ CAMİ	21.BOYAHANE HAMAMI	33.ATATÜRK EVİ	
10.MURATPAŞA HAMAMI	22.LİSE	34.KETENCİZE CAMİ	
11.AHMEDİYE MEDRESESİ	23.MÜCELDİLİ KONAĞI	35.ULU CAMİ	
12.MURATPAŞA CAMİ	24.KURŞUNLU CAMİ	36.ÇİFTE MİNERALİ MEDRESE	

Şekil 25. Şeyhler Medresesi Çevresindeki Önemli Yapılar

Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresindeki tarihi yapılar kadar geleneksel dokuyla uyumsuz sonradan yapılan yapılar da bulunmaktadır (Şekil 26). Şeyhler Medresesi ve yakın çevresinde bulunan Şeyhler Hamamı, Şeyhler Cami, Şeyhler Çeşmesi, Lavaş Fırını, Kadıbey Konağı ve Vani Efendi Cami korunması gerekli yapılardır ve koruma amaçlı imar planına göre bu yapılar kentsel sit alanı içinde yer almaktadırlar (Şekil 27).

Şekil 26. Yakın Çevre Geleneksel/Yeni Yapı Analizi

Şekil 27. Yakın Çevre Korunması Gerekli Yapılar

Külliyeler; toplumun kültürel, ticari, dini ve sosyal ihtiyaçlarına hitap eden yapı topluluğudur. Selçuklu Döneminden itibaren inşa edilen külliyeler Osmanlı Döneminde cami merkezli olarak inşa edilmişlerdir. Bir avlunun etrafında sıralanan yapılar külliyei oluşturmuşlardır. Şehir yapılaşmasının arttığı Klasik Dönemin sonrasında inşa edilen

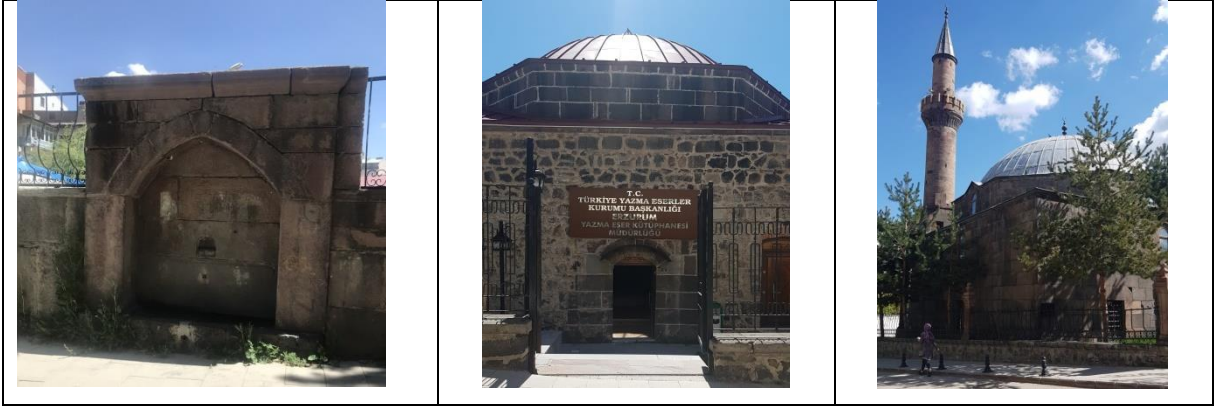
külliye simetrik ve bütüncül olan özelliklerini kaybetmişlerdir. Külliye yapıları şehir içerisinde boş kalan alanlara yerleştirilmiştir (Özkan 2010). Şeyhler Külliyesi de cami merkezli olmayan ve arsa koşullarına göre yerleşim özellikleri belirlenmiş mahalle ölçeğindeki külliyelerden biridir. Şeyhler Külliyesi cami, medrese, hamam, Külhancı Baba Türbesi ve çeşmeden oluşmaktadır. Yapılarının bahçe duvarları birbirinden bağımsızdır. Şeyhler Caddesi üzerinde bulunan ve bu alana turistik bir değer katan tarihi Şeyhler Camisi, hamamı, türbesi ve çeşmesi korunarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

Şeyhler Çeşmesi, Habip Mehmet Efendi tarafından 1767 yılında yaptırılmıştır. Şeyhler Cami'nin bahçe duvarına bitişik ve Şeyhler Medresesi'nin giriş kapısının tam karşısında bulunmaktadır. Kesme taş kullanılarak inşa edilen çeşme; dikdörtgen formlu ve kemerlidir (Şekil 28).

Şeyhler Cami, 1737-1766 yılları arasından inşa edilmiştir. Şeyhler Medresesi'nin giriş cephesinin tam karşısında bulunmaktadır. Kesme taş kullanılarak yapılan cami kare planlı ve tek kubbelidir. Kubbe dıştan sekizgen kaynağa oturmaktadır. Kuzey cephesinde bulunan son cemaat yerinin yüksekliği beden duvarlarının üzerindedir. Basık kemerli giriş kapısının yanlarında sütunlar bulunmaktadır. Caminin dört cephesinde kubbenin oturduğu yerin hemen altında pencereleri vardır. Kuzeybatı cephesinde bulunan taş minare beden duvarlarının üzerinden yükselmektedir (Şekil 28).

Külliye yapılarında çoğunlukla camiden sonra ilk inşa edilen yapılar hamamlardır. Bu nedenle yapım tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte Şeyhler Hamamı'nın 18. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir (Özkan 2010). Şeyhler Medresesi'nin kuzeyinde yer alan hamamın yıkanma bölümü kare planlı ve tek kubbelidir. Kubbe, sekizgen kasnağa oturmaktadır. Moloz taş kullanılarak inşa edilen hamamın yalnızca beden duvarı üzerindeki sekizgen kasnak kesme taş kullanılarak örülmüştür. Şeyhler Hamamı'nda bulunan niteliksiz eklerin ortadan kaldırılması ve yapı bozulmalarının giderilmesi amacıyla 2011 yılında restorasyon projesi hazırlanmış ve uygulaması yapılmıştır. 2017 yılından itibaren "Erzurum Yazma Eserler Müzesi" olarak kullanılmaktadır (Şekil 28).

Külhancı Baba Türbesi, Şeyhler Hamamı'nın giriş holünde yer almaktadır. Dikdörtgen planlı olan türbenin tavanı düz ve ahşap kirişlidir. Dışarıya açılan bir penceresi bulunmaktadır.

Şekil 28. Şeyhler Çeşmesi-Şeyhler Hamamı-Şeyhler Cami (Gürlevik Arşiv 2022)

Şeyhler Medresesi'nin Konum Özellikleri

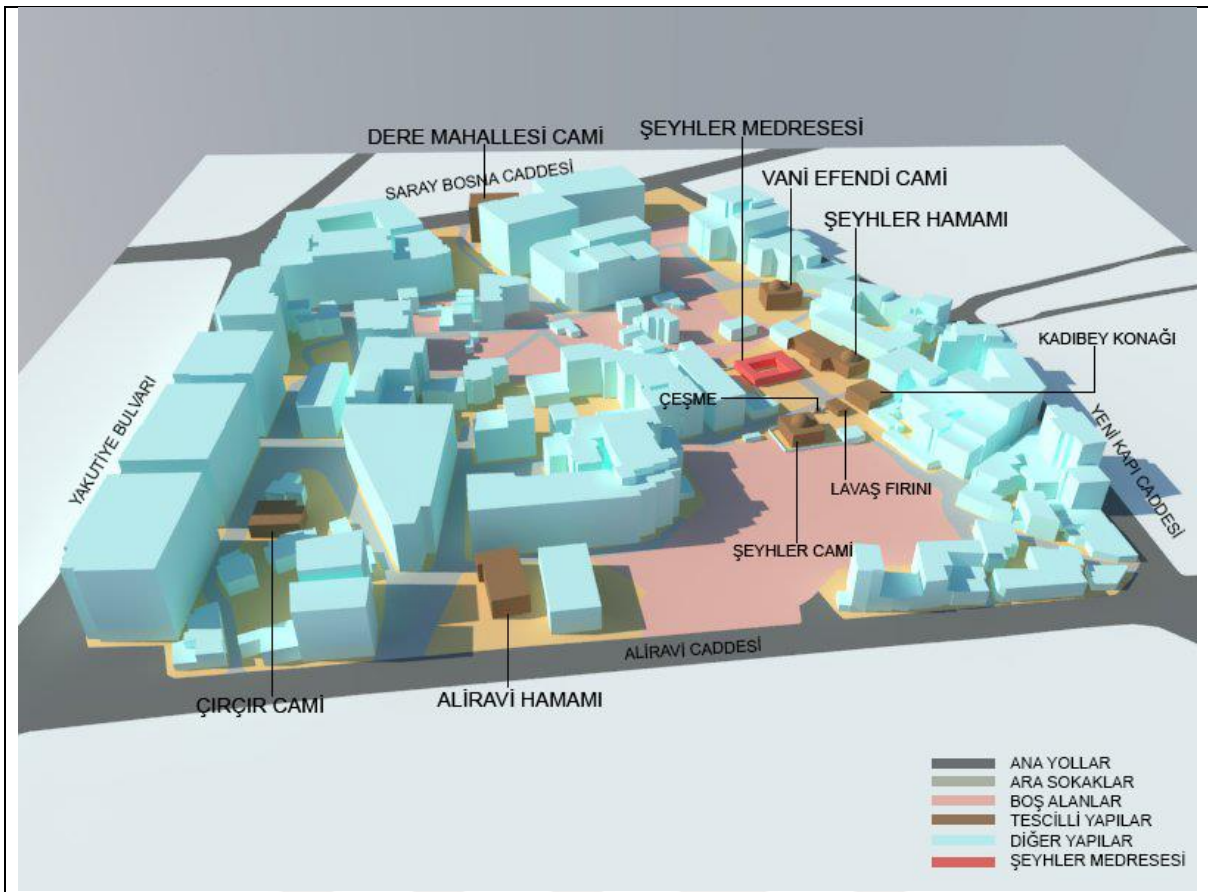
Şeyhler Medresesi, merkez ilçe olan Yakutiye Belediyesi'ne bağlıdır. Şehrin merkezi olan Havuzbaşı ve Cumhuriyet Caddesi'ne yürüyerek 5dakika mesafe uzaklıktadır. Bu nedenle ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu bir bölgede bulunmaktadır.

Şeyhler Medresesi çevresindeki yapıların birçoğunun konut olduğu görülmektedir. Ana caddeler üzerindeki yapıların alt katları ticaret, üst katları ise konuttur. Bitişik nizam olarak konumlanan bu yapıların nispeten düzenli sokak silüetine karşın ana caddeden içerilere doğru girildiğinde bir kısmı yıkık, bakımsız ve düzensiz biçimdeki bir, iki ya da üç katlı yapılarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Erzurum Büyük Şehir Belediyesi tarafından hazırlanan koruma amaçlı imar planı doğrultusunda bu alanlar için kentsel dönüşüm çalışmaları başlamıştır. (Şekil 36).

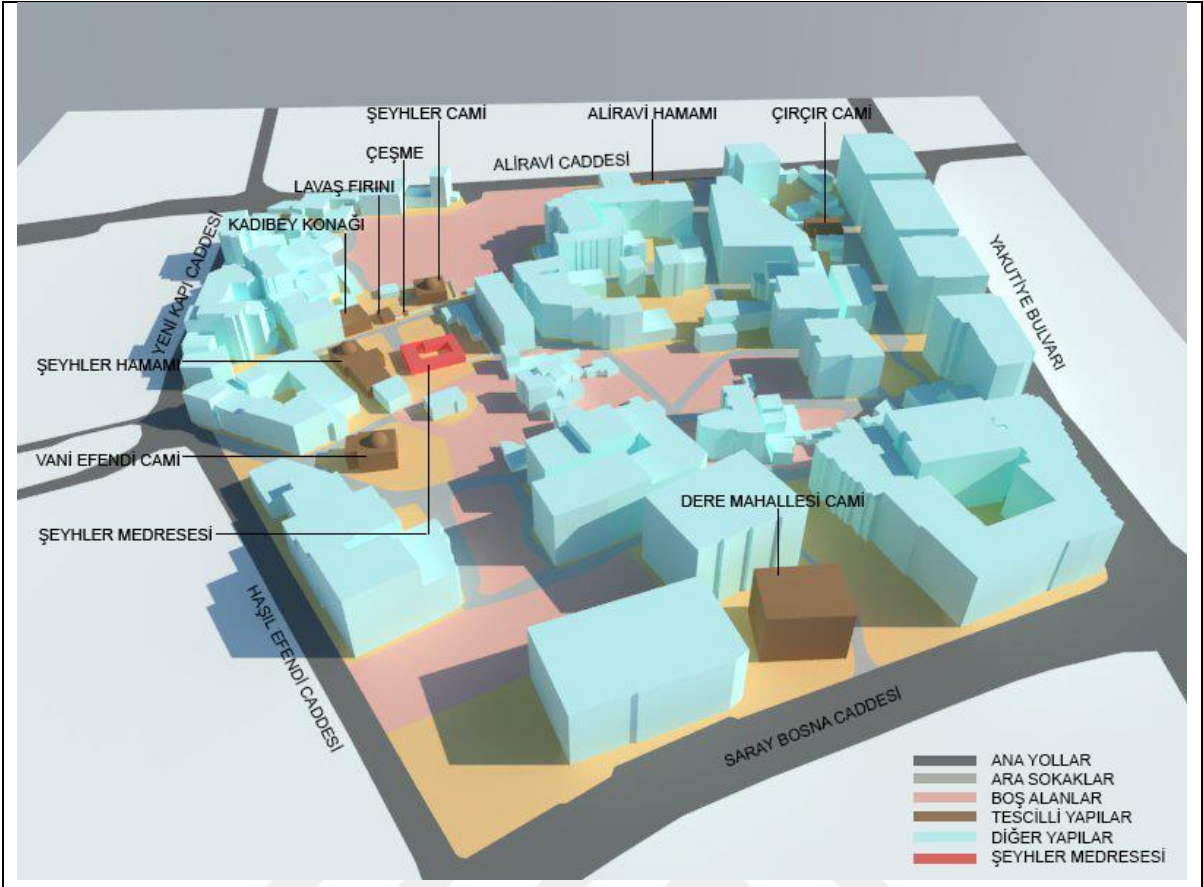
Şeyhler Medresesi'nin girişi önündeki sokaktan geri doğru çekilmiştir.

Şeyhler Medresesi Haşıl Efendi, Yenikapı, Ali Ravi ve Saray Bosna Caddeleri ile Yakutiye Bulvarına yakın bir konumda yer almasına rağmen çevresindeki yapıların çarpık bir şekilde yerleşmesi nedeniyle algılanmamaktadır (Şekil 29-30).

Şeyhler Cami'nin güneydoğusunda uzun yıllardır kullanılmayan askeri lojmanlar 2020 yılında yıkılmıştır. Caminin hemen doğusunda Ali Raci Caddesine kadar olan alan da kentsel dönüşüm çalışmaları kapsamında yıkıldığından boştur. Medresenin doğusundaki Vani Efendi Mahallesinde de birçok boş ve tanımsız alanlar bulunmaktadır (Şekil 30-31).

Şekil 30. Şeyhler Medresesi Çevresi 3 Boyutlu Görseller

Şekil 30. (Devamı)

Şeyhler Medresesi'nin çevresindeki yapıların kullanım amaçları fotoğraf analizinde gösterilmektedir. Analiz üzerinde numaralar ve ok yönleri bulunmaktadır. Yakın çevre fotoğraflarının üzerindeki numaralar fotoğrafların çekildiği noktaları, ok yönleri ise bakış yönünü göstermektedir (Şekil 32).

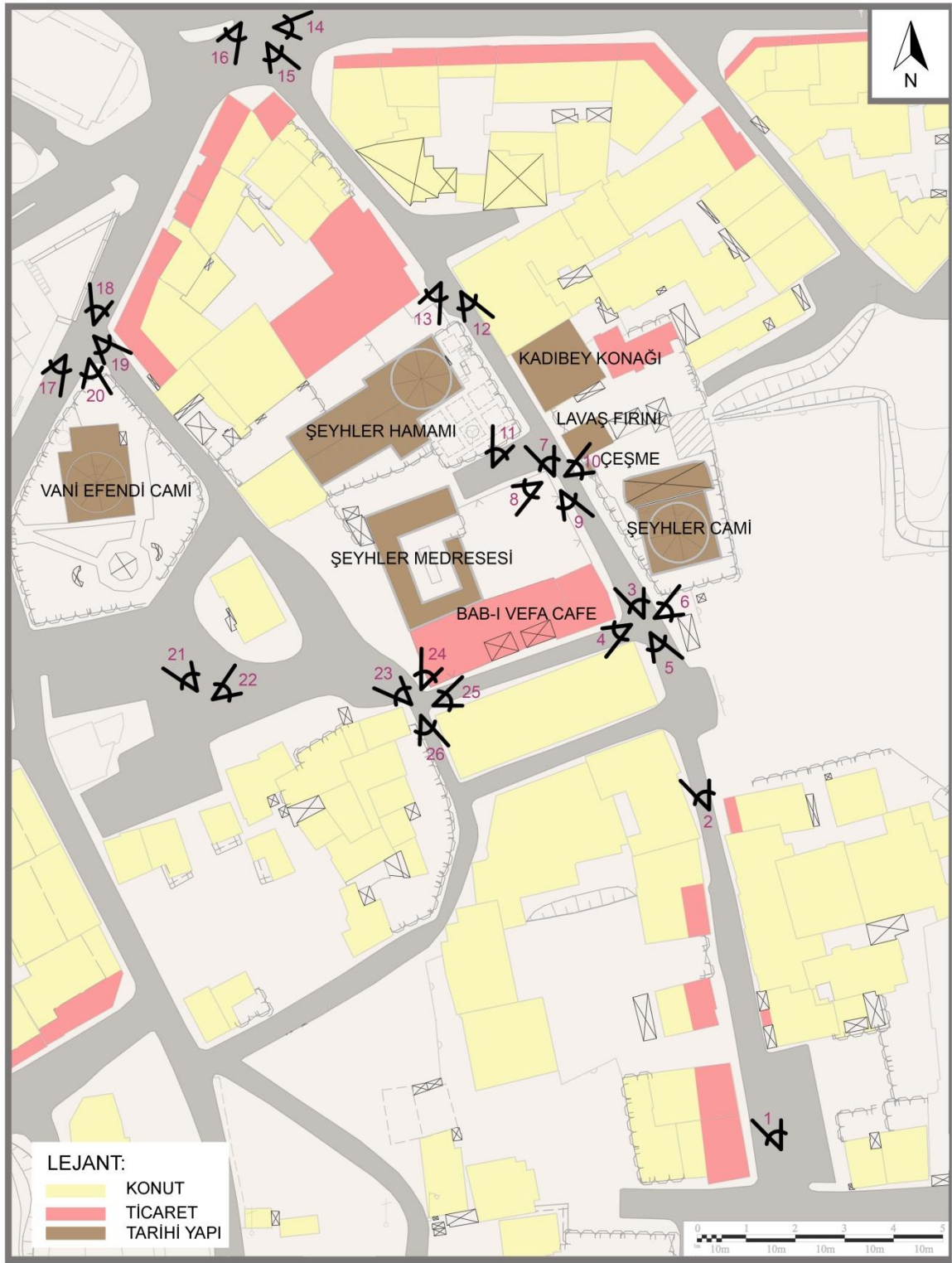
Şekil 32, 1,2 ve 7 numaralı fotoğrafta görüldüğü gibi Şeyhler Caddesinin güneyinden bakıldığında dört beş katlı apartmanlar arasında ilerlerken ilk olarak Şeyhler Cami algılanmaktadır ve yaklaştıkça çevresindeki yıkımlardan dolayı oluşan tanımsız boşluk dikkat çekmektedir.

Şeyhler Caddesi'nde güney yönünde ilerlendiğinde 15, 12, 9 ve 5 numaralı fotoğraflarda ilk olarak sağ tarafta Şeyhler Hamamı, hamamın hemen karşısında Kadıbey Konağı görülmektedir. İlerledikçe sol tarafta tescilli Lavaş Fırını, Şeyhler Çeşmesi ve Şeyhler Cami sıralanmaktadır. Şeyhler Medresesi, yalnızca şekil 32'deki 8 numaralı fotoğrafın çekildiği konumdan görülebilmektedir.

Şekil 33'deki, 16, 17 ve 20 numaralı fotoğraflara bakıldığında 1. Vani Efendi Caddesi üzerinde ilerlenirken Vani Efendi Cami ile karşılaşılmaktadır. Bu cadde üzerinde zemin katı ticaret olan konut yapıları bulunmaktadır.

Şeyhler Medresesi'nin arkasındaki Cami Sokağı, 1. Vani Efendi Caddesi üzerinden bakıldığında gerek yapılar gerekse yolun uzunış biçimi nedeniyle Şeyhler Medresesi algılanamamaktadır (Şekil 33, 19 numaralı fotoğraf).

Şekil 33'deki 22 numaralı fotoğrafta Şeyhler Medresesi'nin arkası olan batı cephesi ve 21 numaralı fotoğrafta ise Vani Efendi Cami'nin arkası olan güney cephesi görülmektedir. Ayrıca 24 numaralı fotoğrafta görüldüğü gibi Bab-ı Vefa Çay Bahçesinin bahçe duvarı Şeyhler Medresesi'nin güney cephesinin görünmesini engellemektedir.

Şekil 31. Yakın Çevre Yapı Kullanımları ve Fotoğraf Analizi Bakış Açıları

Şekil 32. Yakın Çevre Fotoğrafları-1 (Gürlevik Arşiv 2022)

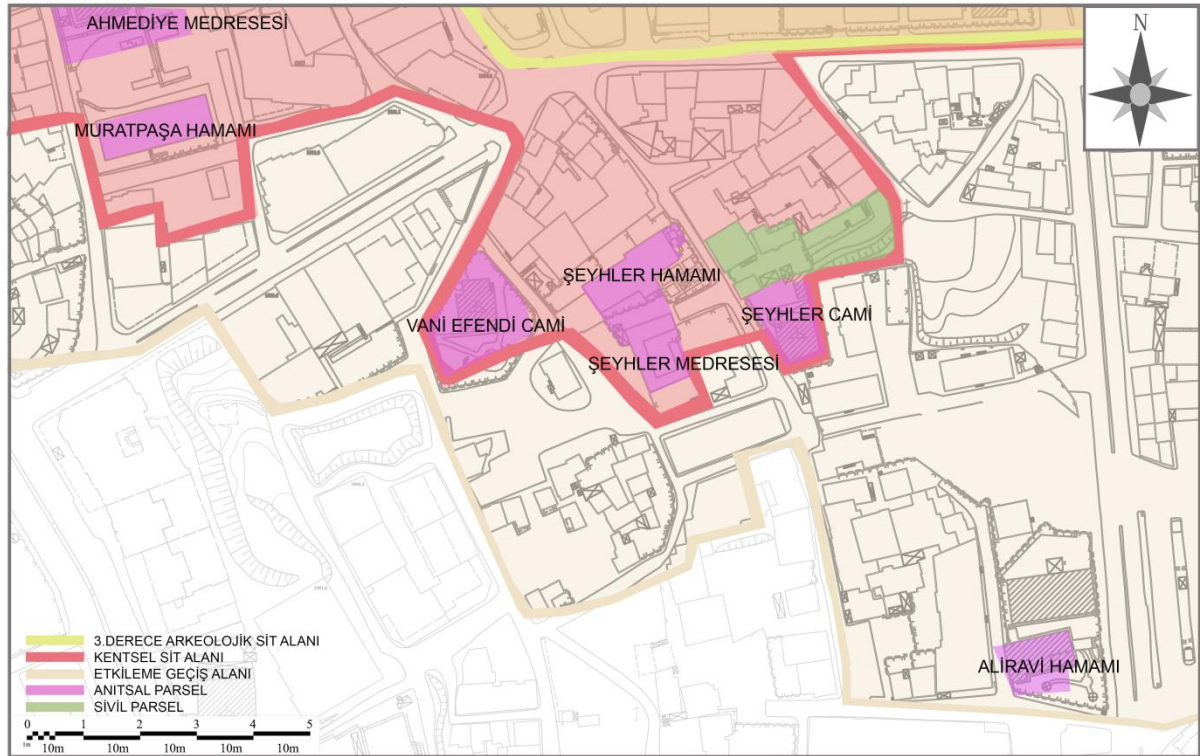
Şekil 33. Yakın Çevre Fotoğrafları-2 (Gürlevik Arşiv 2022)

Şekil 34. Yakın Çevre Fotoğrafları-3 (Gürlevik Arşiv 2022)

Tescilli parseller analizinde Şeyhler Medresesi ve yakın çevresinde bulunan Şeyhler Hamamı, Şeyhler Cami, Şeyhler Çeşmesi, Lavaş Fırını, Kadıbey Konağı ve Vani Efendi Cami kentsel sit alanı sınırı içerisinde (Şekil 35).

Şeyhler Medresesi ve Şeyhler Hamamı birlikte tek bir anıtsal parsel üzerinde bulunmaktadır. Şeyhler Cami, Vani Efendi Cami, Muratpaşa Hamamı ve Ahmediye Medresesi de bahçeleri ile birlikte ayrı ayrı anıtsal parseller üzerinde yer almaktadır. Kadıbey konağı ve Şeyhler Cami arasında kalan parsel, tescilli sivil parseldir (Şekil 35).

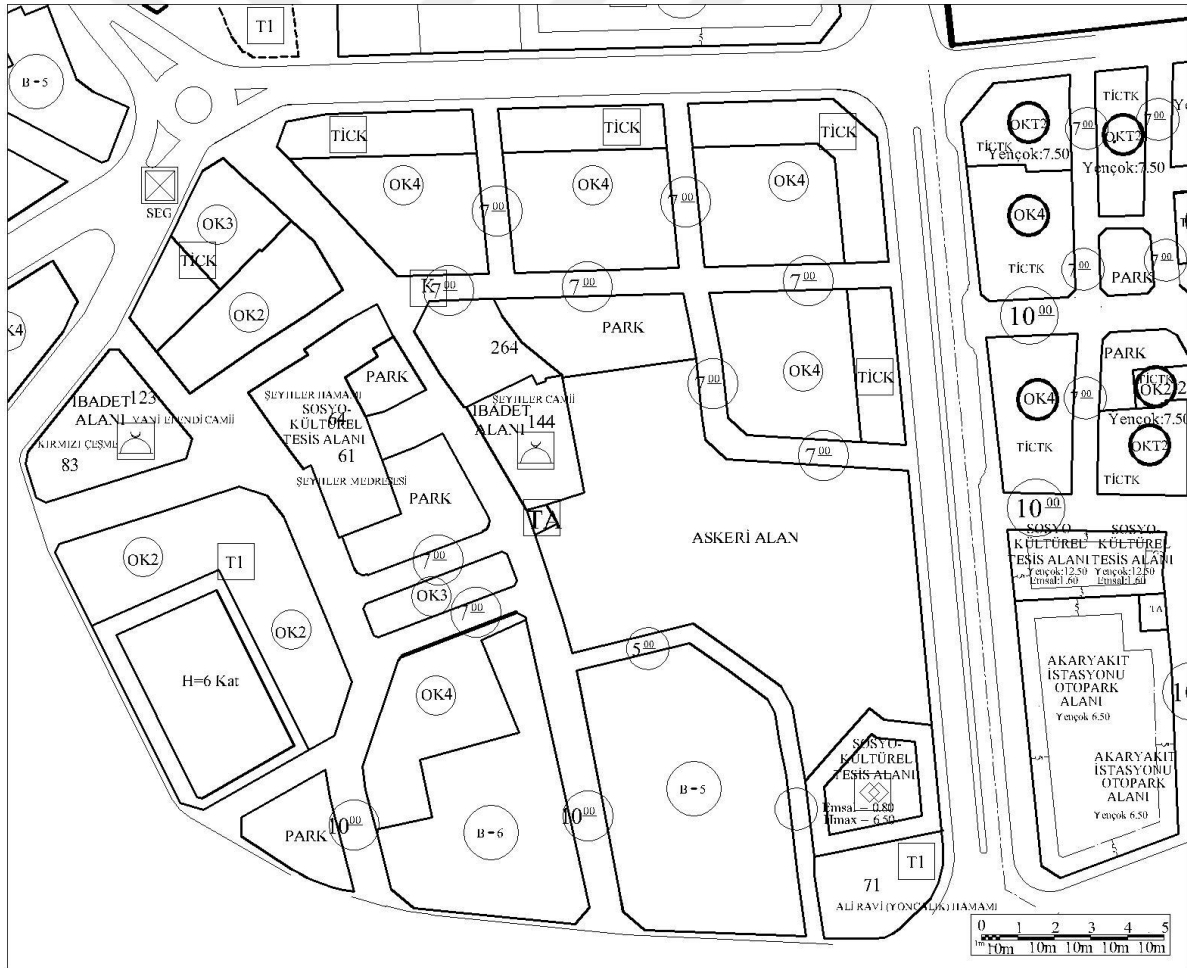
Şekil 35. Yakın Çevre Tescilli Parseller

Erzurum Büyük Şehir Belediyesi'nin Şeyhler Medresesi çevresi için hazırladığı Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Notlarında ÖK-2, ÖK-3 ve ÖK-4 olarak adlandırılan özel koşullar bulunmaktadır (Şekil 36).

Özel Koşullu Koruma Bölgesi 2 olarak belirlenen bölgeler, geleneksel dokuya uyumlu yeni yapıların yapılacağı alanlardır. Bu alanda yapılacak yapıların yüksekliği 6.50 m'yi ve taban alanı 130 m²'yi aşmamalıdır.

Özel Koşullu Koruma Bölgesi 3 olarak belirlenen bölgeler, geleneksel doku izlerinin bulunmasına rağmen yeni yapıların yoğun olduğu alanlardır. Bu alanda yapılacak olan yeni yapıların yüksekliği 9.50m'yi ve taban alanı 170 m²'yi aşmamalıdır.

Özel Koşullu Koruma Bölgesi 4 olarak belirlenen bölgeler, nitelikli yapılara cephesi olan yeni yapıların bulunduğu bölgelerdir. Bu alanda yapılacak yapıların yüksekliği 12.50 m'yi ve taban alanı 300 m²'yi aşmamalıdır.

Şekil 36. Şeyhler Medresesi Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı (Erzurum Büyükşehir Belediyesi 2022)

Erzurum Büyük Şehir Belediyesi'nin hazırladığı Koruma Amaçlı İmar Planı Şeyhler Medresesi yakın çevresi için incelendiğinde ana yol üzerinde bulunan yapıların konut + ticaret

potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda yapının tarihi değerinden dolayı karma bir kullanım sağlaması birçok insan tarafından ziyaret edilmesini teşvik edecektir.

Günümüz işlevi edebiyat müzesi olan Ali Ravi Hamamı ve hamamın hemen yanında il halk kütüphanesinin Şeyhler Medresesi'ne yürüme mesafesinde bulunması yakınlarda sosyo kültürel faaliyetlerin bulunduğunu göstermektedir.

Medreseyi kullananların yiyecek ve içecek gereksinimlerini karşılayabilecekleri Kadıbey Konağı, Bab-ı Vefa Çay Bahçesi ve tescilli lavaş fırını ile aynı sokak üzerinde bulunması medrese içerisinde yeni işlev için gerekli olabilecek mutfak mekanı ve bunun için gereken tesisat eklentilerini ortadan kaldıracaktır.

Şeyhler Medresesi ticari faaliyetlerin oldukça yoğun olduğu ve Erzurum'un merkezi niteliğindeki Cumhuriyet Caddesi'ne yakın bir konumdadır. Ancak buna rağmen medresenin çevresinde ekonomik faaliyetler oldukça kısıtlıdır. Bu bölgenin medreseyle birlikte bütüncül bir biçimde değerlendirilmesi tarihi yapıların hak ettiği değeri geri kazanmasını sağlarken hem de bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Şeyhler Medresesi çevresinde koruma amaçlı imar planı kapsamında kentsel dönüşüm çalışmalarının ilerlemesi şüphesiz plansız bir çalışmanın önüne geçeceği için olumlu karşılanmaktadır. Yalnız tarihi mahallelerin özgün dokusunun korunması yerine yeni baştan bir çevre yaratılma ana fikri planda tekrar gözden geçirilmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir.

Şeyhler Medresesi'nin girişinin Şeyhler Caddesi'nden geri çekilmiş olması nedeniyle önünde kullanılmayan bir alan bulunması bu alanda kentsel bir boşluğu tarif etmektedir. Toplanma alanı ya da mahalle meydanı gibi sosyal kültürel işlevlerle donatılabilecek bu alan, önemli bir çevresel tasarım potansiyeli olarak değerlendirilmektedir.

Şeyhler Cami'nin arkasında geniş bir alana sahip olan askeri lojmanların ve caminin doğusundaki parsellerin yıkılması ölçek ve doku kaybına sebep olsa da eskiden askeri özerk bir bölge olan askeri lojmanlar, medrese ile Ali Ravi Caddesi arasını sınırlayan bir bariyer görevi görmekteydiler. Kentsel bir boşluk olan bu alanın bağlamsal olarak Şeyhler Külliyesi ile güçlü bir ilişki kuracak biçimde tasarlanması şüphesiz Şeyhler Medresesi'nin bilinirliğini artıracak ve çok daha etkin kullanımını destekleyecektir. Bölgedeki plansız yapılaşma ve boş alanların fazla olması nedeniyle oldukça kısıtlı olan ekonomik faaliyetleri destekleyecek yönde işlevlerin seçimine dikkat edilmelidir.

Şeyhler Medresesi'nin çevresinde çarpık kentleşmeye neden olan yapılar kentsel dönüşümle birlikte alandan temizlenmesi çevredeki tüm kültür varlıklarının uygun bir ölçekte algılanmasını sağlayacaktır. Yalnız dönüşüm çalışmalarının mahalledeki yerleşimcilerin değişmesine sebep olma ihtimali göz önünde bulundurularak gerekli önlemler alınmalıdır. Bu anlamda mahalle halkının ihtiyaçlarının göz önünde bulundurularak medreseye yeni bir işlev verilmesi önemlidir.

Şeyhler Medresesi çevresinin potansiyelleri/değerleri maddeler halinde sıralanmıştır.

- Ulu Cami, Çifte Minerali Medrese, Lalapaşa Cami, Yakutiye Medresesi, Muratpaşa Cami ve Erzurum Kalesi gibi tarihi ve turist çeken yapılara yürüme mesafesinde bulunması,
- Şeyhler Cami, Şeyhler Çeşmesi, Şeyhler Hamamı ve Kadıbey Konağı gibi tarihi yapılar ile aynı sokakta yer alması,
- Eski mahalle dokusuna sahip Vani Efendi Mahallesi ve Cami'sine komşu olması,
- İl halk kütüphanesi ve edebiyat müzesine yakın olması,
- Yeme içme sektöründe faaliyet gösteren Kadıbey Konağı, Bab-ı Vefa Çay bahçesi ve tescilli lavaş fırınının bulunması,
- Tarihi kent merkezindeki ticari faaliyetlere yakın konumda olması,
- Merkezi bir konumda yer alması,
- Kentsel dönüşüm faaliyetlerinin başladığı bir alanda olması,
- Şeyhler Medresesi'nin giriş cephesi önünde kentsel bir boşluğun varlığı,
- Şeyhler Cami yanındaki askeri lojmanın yıkılması sonucunda boş kalan bu alanda henüz bir planlama olmaması,

Şeyhler Medresesi çevresinin sorunları maddeler halinde sıralanmıştır.

- Medrese çevresinde düzensiz yapılaşma ve boş alanların fazla olması,
- Sosyal ve kültürel faaliyetlerin az olması,
- Bölgedeki yerel halkın sürekli değişmesi,
- Mevcut ara sokakların düzensiz planlanması nedeniyle ana yollardan medrese alanının algılanmaması,
- Ekonomik faaliyetlerin fazla olmamasıdır.

Şekil 38. Şeyhler Medresesi Çevresinin Potansiyelleri/Değerleri Sorunları

Şeyhler Medresesi

Tarihi yapıya işlev önerisi getirilirken dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi de yapının detaylı olarak incelenmesidir. Şeyhler Medresesi tarihi, plan ve cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği, değişmişlik ve müdahale durumu, potansiyelleri/değerleri ve sorunları olmak üzere altı başlık altında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Yakın çevresinin potansiyelleri/değerleri ve sorunları başlığı altında Şeyhler Medresesi ile ilgili yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular tartışılarak, değerlendirilmiştir.

Tarihi ve Konum Özellikleri

Erzurum merkezde varlığını sürdüren altı adet medrese bulunmaktadır. Bunlardan üçü İlhanlı diğerleri Osmanlı Dönemi yapılarıdır. Bu medreselerden birisi de Osmanlı dönemi yapılarından Şeyhler Medresesi'dir (Zaman vd 2018).

TBMM kurulduktan sonra 3 Mart 1924'te Tevhidi-i Tedrisat kanununun yürürlüğe girmesi ile eğitim anlayışında değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler medreselerin kapatılmasına neden olmuştur. Kapanan medreseler kullanılmadığı için 1925 yılında İl Özel İdarelerine devredilmiştir. Plan tipolojisi ilköğretim yapısına uygun olan medreseler, değişen eğitim sistemi ile kullanılmaya devam etmiştir. Mekansal olarak uygun olmayan medreseler

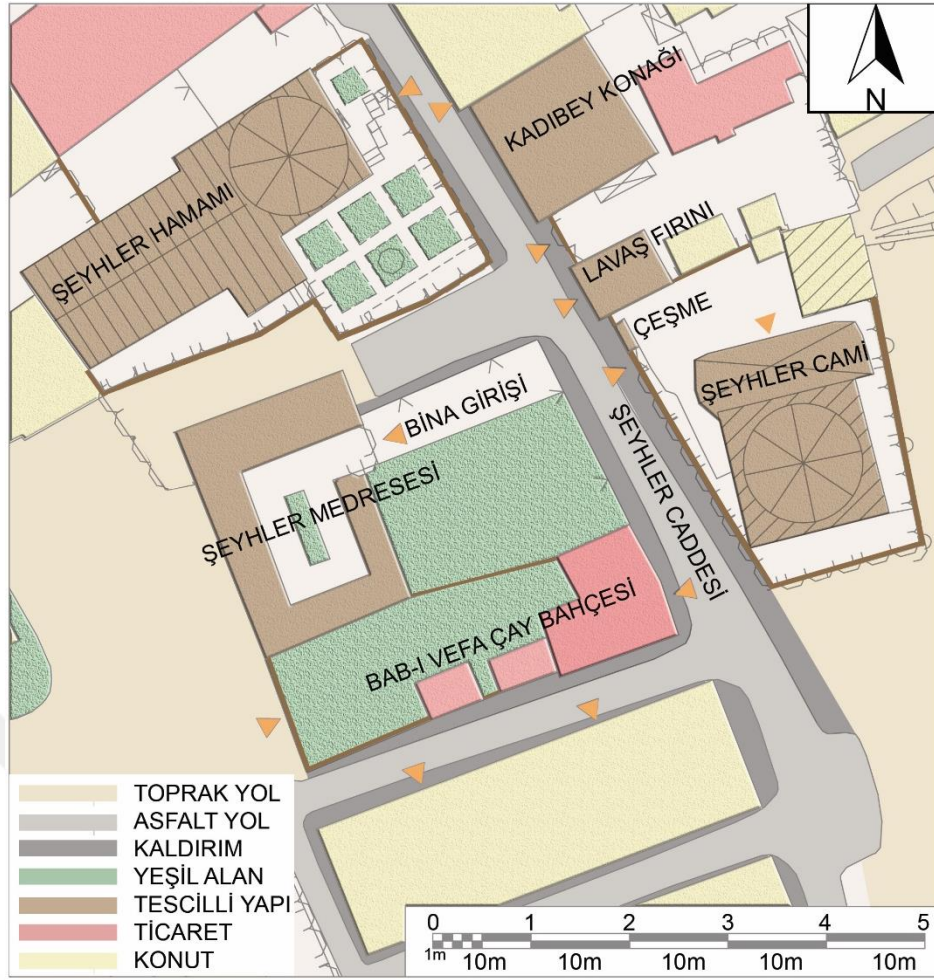
ise İl Özel İdareleri tarafından satışa çıkarılmıştır. Elde edilen gelirler eğitim ihtiyaçlarına harcanmıştır. Şeyhler Medresesi de eğitim anlayışının değişmesi ile İl Özel İdarelerine bağlanan medreseler arasındadır. Ancak kullanılmaya devam etmemiş ve 18 Mayıs 1936 da satışa çıkarılmıştır (Küçükugurlu 2020). Günümüzde özel mülktür ve herhangi bir işlevde kullanılmamaktadır.

Osmanlı Dönemi eserlerinden biri olan Şeyhler Medresesi Müftü Şeyh Mustafa Efendi tarafından 1760 yılında yaptırılmıştır. Bu bilgi medrese giriş kapısı üzerindeki kitabede yazılıdır.

Medreseyi yaptıran Şeyh Mustafa Efendi Erzurum müftüsüdür. Babası ve dedesinden süregelen eğitim ve öğretim anlayışını daha da iyi yerlere taşıyarak devam ettirmiştir. Marangozhane ve değirmenleri bulunan Mustafa Efendi iş yerlerinden elde ettiği gelirleri öğrencilerin masrafları, medresenin yakıt vs. gibi giderleri için kullanmıştır (Özkan 2010).

18.yüzyıl Osmanlı dönemi eseri olan Erzurum Şeyhler Külliyesi gösteriştan uzak, sade mimariye sahip, fonksiyonelliği ön planda olan, bölge topografyasına göre şekillenmiş ve farklı işlevlerin bir arada bulunduğu bir yapı topluluğudur.

Şekil 39’da görüldüğü üzere Şeyhler Medresesi’nin girişi doğu cephesindeki açıklıktan sağlanmaktadır. Girişe giden yol parke taşı kaplama olup kaldırıma kadar uzanmaktadır. Doğü cephesinin önünde yeşil alan bulunmaktadır. Bab-ı Vefa Çay Bahçesi’nden tel çit ile ayrılmıştır. Medrese girişinin hemen karşıındaki caminin bahçe duvarına bitişik Şeyhler Çeşmesi ve çeşmenin güneyinde Şeyhler Caminin bahçeye giriş kapısı diğer yanında tescilli lavaş fırınının girişi bulunmaktadır. Medresenin kuzeyinde bulunan Şeyhler Hamamı’ndan bahçe duvarı ile ayrılmıştır. Kuzey doğusunda tescilli Kadıbey Konağı yer almaktadır. Şeyhler Caddesi üzerindeki bu yapıların girişleri yine bu cadde üzerindedir. Şeyhler Medresesi’nin arkası toprak yoldur. Medrese’nin kuzeybatısında yer alan merdiven ile geçiş yapılmaktadır. Ancak günümüzde merdiven kullanılamaz durumdadır.

Şekil 39. Vaziyet Planı

Plan Özellikleri

Osmanlı dönemi medreselerinden olan Şeyhler Medresesi tek katlı, dikdörtgen planlı, düz damlı ve açık avluludur. Doğu cephesinin kuzey köşesine yakın konumlanan taç kapı ile girilen avlusunda revak bulunmaması Şeyhler Medresesi'ni diğer medrese yapılarından ayıran bir özelliktir. Avlunun ortasında dikdörtgen biçiminde sınırlandırılmış yeşil alan bulunmaktadır (Şekil 40-41).

12 hücre odasından oluşmaktadır. Bu odaların dördü kuzey, üçü batı, üçü güney ve ikisi doğu cephesindedir. Hücre odaları hemen hemen birbirine yakın boyutlarda olmakla birlikte güney batı köşedeki oda diğerlerinin yaklaşık iki katı uzunluğundadır.

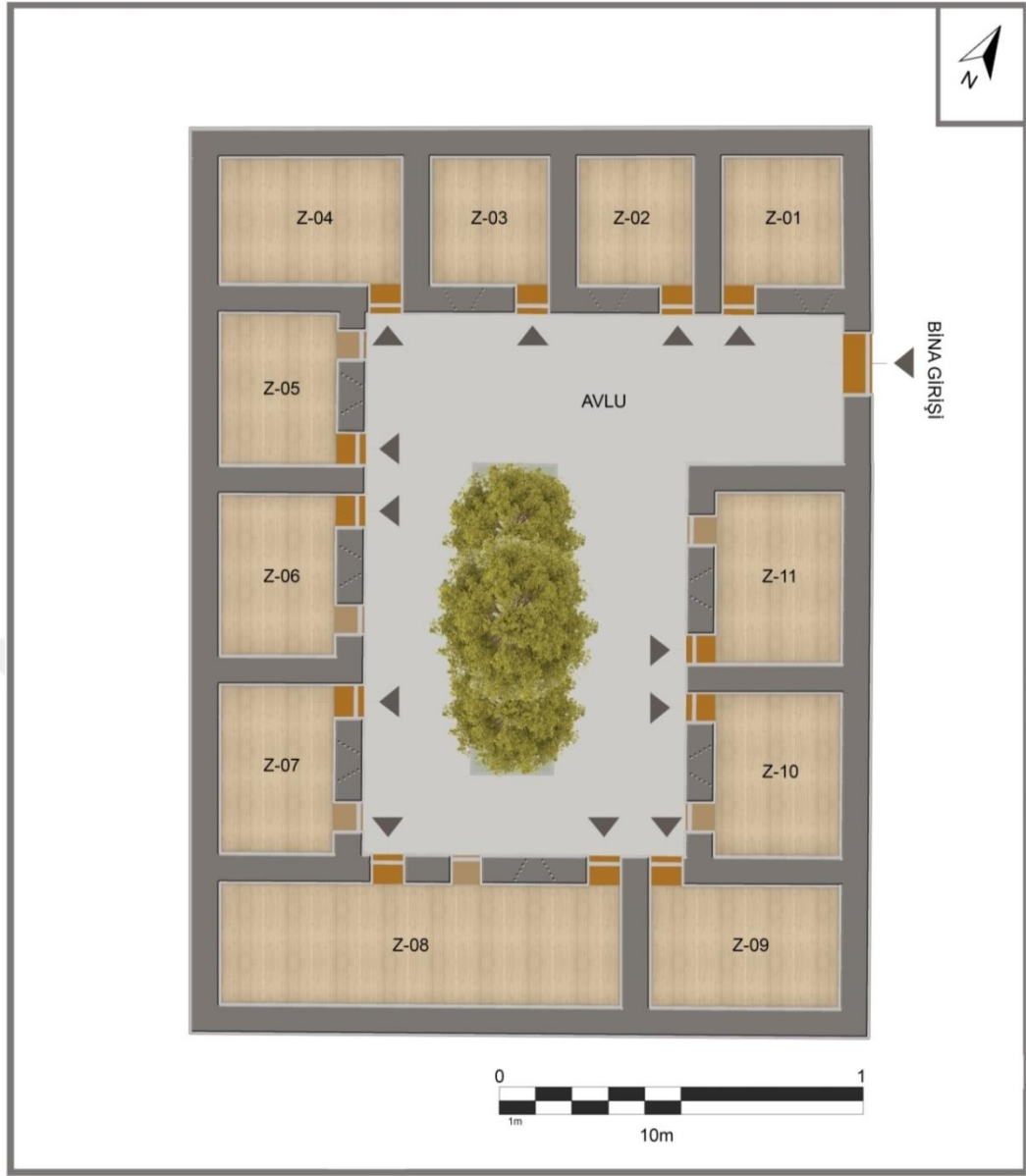
Şeyhler Medresesinde, hücre odalarının avlu etrafında ardışık bir şekilde dizilidir ve dışarıyla hiçbir bağlantıları yoktur. Odalar avlu yönünden ışık almaktadır. Aynı zamanda avlu, odalar arası geçişi sağlayan büyük bir sirkülasyon alanıdır (Şekil 41).

Kültür varlıklarının mimarisine uygun olmayan işlevler ile kullanıldığında iç mekan kurgusunda yapılan değişiklikler nedeniyle özgünlüklerini kaybetmektedirler. Şeyhler

Medresesi'nde wc olarak eklenti yapılan Z-03 hücre odası mahalinin dışında plan kurgusunda bir değişiklik bulunmamaktadır.

Kuzey cephesi hariç diğer tüm avlu cephelerinde, avluya bakan büyük pencereler bulunmaktadır. Yapıda büyük ve küçük olmak üzere 2 tip ahşap pencere bulunmaktadır (Şekil 42). Hücre odalarının bazılarında 2, bazılarında 4 adet ahşap niş bulunmaktadır. Kitaplık olarak kullanılan ahşap nişler, dikdörtgen biçimli ve 2 raflıdır (Şekil 43).

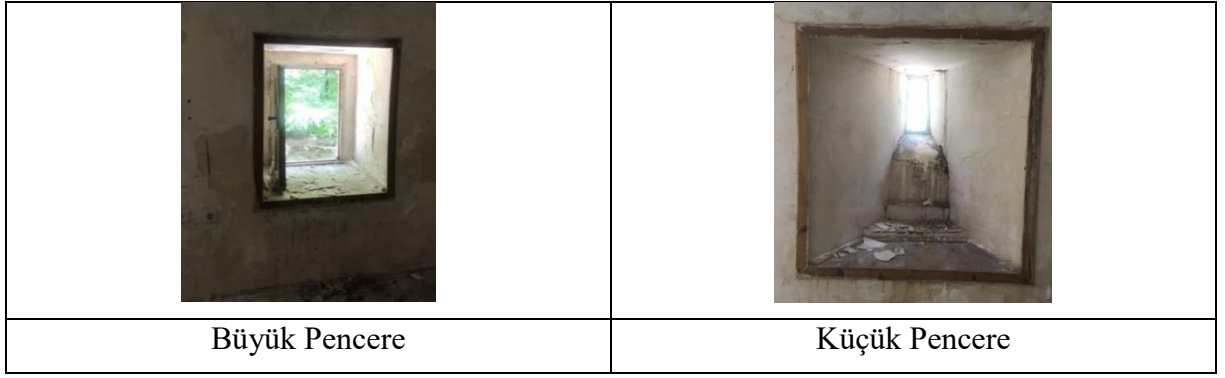
Şeyhler Medresesi içinde bir kütüphane bulunmaktadır. Şeyhler Medresesi 12 hücre odalı olarak inşa edilmiştir. Daha sonraki yıllarda külliye'nin bulunduğu alanda kütüphane ihtiyacı meydana gelmiştir. Bu sebeple medresenin güneybatı köşesindeki, plandaki Z-08 mahali, 2 hücre odası birleştirilerek 145 kitaplı kütüphaneye dönüştürülmüştür. Medrese 10 hücre odası ve 1 kütüphane odası olarak faaliyetine devam etmiştir (Özkan 2010). Kütüphanenin medrese dışına açılan kapı veya penceresi bulunmamaktadır ve yalnızca avluya açılmaktadır.

Şekil 40. Şeyhler Medresesi Planı

Şekil 41. Şeyhler Medresesi Avlusu (İ.H.Kavurmacı - Gürlevik Arşiv 2021)

Şekil 42. Şeyhler Medresesi Pencereleeri (Gürlevik Arşiv 2021)

Şekil 43. Oda Kapısı-Ahşap Nişler (Gürlevik Arşiv 2021)

Cephe Özellikleri

Doğu cephesi kesme taş ile yapılmıştır. Bu durum girişin bulunduğu doğu cephesinin diğer cephelere göre vurgulanmasını sağlamaktadır (Şekil 44). Yapıya giriş doğu cephesinin kuzey köşesine yakın konumdaki çift kanatlı, dikdörtgen açıklıklı ve üzerinde dikdörtgen biçimli mermer bir levha içinde kitabesi bulunan sade bir taş kapı ile sağlanmaktadır. (Şekil 45). Yapı üzerindeki kitabede;

Müftül enam is seyyit il Mevla hüv eş şeyh Mustafa

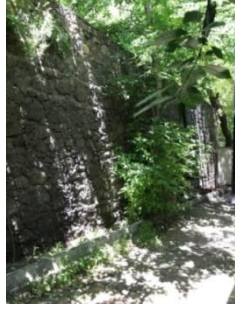
Tahsili ilme medrese yabdırdı ba sıdki safa

Muhkem bina kıldı bunu Allah için ol pür vefa

Vahidle di tarihini hazihi hüna darüs sefa, yazmaktadır (Özkan 2010).

Kuzey cephesinin kesme taştan yapılan köşeleri dışında her yeri moloz taş ile örülmüştür. Cephede pencere ve kapı bulunmamaktadır. Kuzey cephesi sağır duvar özelliği taşımaktadır. Medresenin sadece kuzeydoğu köşesi pahlı ve mukarnas işlemelidir. Şeyhler Medresesi'nin yapıldığı arsanın ön ve arka cephesi arasında kot farkı vardır. Medresenin arka tarafı olan batı cephesinin duvarına bitişik olarak yapılmış bir taş merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven ön cepheye geçişi sağlamaktadır. Kuzey cephesinde olduğu gibi batı cephesinde de köşeler kesme taş, kalan yerler moloz taş ile yapılmıştır. Yapının güney cephesi önünde

Bab-ı Vefa çay bahçesi bulunmaktadır. Bu yapı ile medrese arasında 2 metre kadar az bir mesafe bulunmaktadır. Medresenin güney cephesi yalnızca kafeteryanın bahçesinden görülebilmektedir (Şekil 44).

	
Kuzey Cephesi	Güney Cephesi
	
Doğu Cephesi	Batı Cephesi

Şekil 44. Şeyhler Medresesi Cepheleri (Gürlevik Arşiv 2021)

Medresenin avlusuna bakan tüm cepheler kesme taş kaplamadır. Avluyu aydınlatmak için cephede sonradan eklenen aydınlatma elemanları bulunmaktadır. Bu aydınlatmalara giden kablo tavaları avluya bakan iç cephenin 4 tarafını çevrelemiştir (Şekil 45).

	
Giriş Kapısı	Mukarnas İşleme
	
Mermer Kitabe	Avlu Cephesi

Şekil 45. Cephe Elemanları (Gürlevik Arşiv 2021)

Malzeme ve Yapım Tekniği

Şeyhler Medresesi yığma taş olarak inşa edilmiştir. Giriş cephesi olan doğu cephesi, tüm cephelerin köşe taşları ve avluya bakan cepheler sıralı kesme taş ile örülmüştür. Kuzey, güney ve batı cephesi moloz taş işlemedir. Tüm dış ve iç cepheler sıvasızdır

Medresenin çatı örtüsü düz toprak damdır. Hem dış hem de iç cephelerde çıkıntılı biçimde tek sıra taş örülmüş saçak bordürü bulunmaktadır. Avlunun zemini doğal taş kaplamadır. Avluda yağmur suyu tahliyesi için yapılmış ızgara ve saçak kısmında taş çörtenler bulunmaktadır. Hücre odalarının iç duvarları sıvalı ve boyalıdır. Üst örtüleri beşik tonozdur. Odaların zemini ahşap kaplamadır. Bazı odalarda 1, bazı odalarda 2 adet ahşaptan yapılmış niş bulunmaktadır. Kapı ve pencere doğramaları ahşaptır (Şekil 46).

Şekil 46. Şeyhler Medresesi'ne ait Yapım Elemanları (Gürlevik Arşiv 2021)

Şeyhler Medresesi Değişmişlik ve Müdahale Durumu

Şeyhler Medresesi, medrese işlevini yitirdikten sonra farklı amaçlarla kullanılmıştır. Bu kullanımlar tarihi yapıya uygun olmayan müdahaleleri beraberinde getirmiştir. Bu süreç içerisinde Şeyhler Medresesi'nde meydana gelen değişmişlikler ve müdahaleler incelenmiştir.

Kültür varlıkları insanların bilinçsiz bakım ve onarımlarından kaynaklı olarak özgün kısımlarında değişimler meydana gelmektedir. Bunlara yapının özgün malzemesine uygun olmayan malzemeler ile boyama ve kaplama yapılması örnek olarak verilebilir. Z-02 mahalının duvarında fayans kaplama yapılmıştır. Z-05 mahaline çimento esaslı sıva ile kaplama yapılmıştır. Z-10 mahalının zeminine çukur açılarak özgün döşemeye zarar verilmiştir.

Kültür varlıklarına eklenen bölücü duvar ve sonradan eklenen aydınlatma, tesisat gibi niteliksiz ekler yapının özgün plan özellikleri ve malzemesine zarar vermektedir. Şeyhler Medresesi üzerinde sonradan yapılan birtakım ekler bulunmaktadır. Bu ekler; Z-02 ve Z-03 mahallerine yapılan fayans uygulamaları, Z-03 mahaline yapılan bölücü duvarlar, Z-06

mahalinde bulunan ahşap nişin tuğla ile örülerek kapatılması ve üzerine sıva yapılmasıdır. Z-04 mahalının tavanına uygulanan alçı plak asma tavan, avlu cephesindeki aydınlatma elemanları ile kabloları ve Z-06 mahalinde bulunan ahşap nişin tuğla ile örülerek kapatılması ve üzerine sıva yapılması da diğer niteliksiz eklerdir.

Şeyhler Medresesi'ndeki Hasar ve Bozulmalar

Tarihi yapıya restorasyon çalışması hazırlamak için yapı üzerindeki bozulmalara ve hasarlara neden olan sebeplerin araştırılması gerekmektedir (Ahunbay 2009). Tarihi yapıların değişen hava koşullarına uzun yıllar boyunca maruz kalması yapı malzemelerinin bozulmalarına sebep olmaktadır (Ahunbay 2009, Zakar ve Eyüpgiller 2015). Deprem, sel, yangın gibi doğal afetlere maruz kalan tarihi yapılarda malzeme kayıpları meydana gelmektedir (Ahunbay 2009). Şeyhler Medresesi'nin doğu cephesi ve avlu bölümündeki kesme taşlarda malzeme kayıpları tespit edilmiştir.

Hava ile taşınan tohumların taşların arasındaki derz boşluklarına yerleşerek, yağmur suyu ile beslenerek büyümesi sonucundan bitkilenme meydana gelirken atmosferik etkiler ve hava kirliliği gibi sebeplerden dolayı malzemede renk değişimleri ortaya çıkmaktadır. Şeyhler Medresesi'nin dış cephesinde ve avlu duvarlarındaki taşlar üzerinde de renk değişimi ve bitkilenmeler tespit edilmiştir.

Tarihi yapılar, insanların bilinçsiz kullanımı veya yapıya gereken önemin verilmemesinden kaynaklı olarak hasarlar meydana gelmektedir. Bu anlamda dış cephede spreyle baya ile yazılmış yazılar tespit edilmiştir.

Şeyhler Medresesi Potansiyelleri/Değerleri ve Sorunları Üzerine Bir Değerlendirme

Şeyhler Medresesi Osmanlı Döneminde yapılan tarihi değeri olan bir yapıdır. Yapıldığı dönemin mimari özelliklerini günümüze taşıyan bir belge niteliğindedir. Şeyhler Medresesi 11 ayrı odaya sahip ve oda boyutları birbirinden farklıdır. Bu durum farklı kullanımları bir arada kullanmaya fırsat yaratabilir bir özelliktir. Medresenin dikdörtgen planlı, tek katlı, açık avlulu ve yığma taş olması o dönemin mimari anlayışını yansıtan önemli değerlerdir.

Şeyhler Medresesi'nin potansiyelleri/değerleri maddeler halinde sıralanmıştır.

- Yapının tarihi değerinin ve kimliğinin olması,
- Yapıldığı dönemin mimari anlayışını günümüze taşıması,
- Dikdörtgen planlı olması,

- Parçalı plan kurgusuna sahip olması,
- 11 adet hücre odasının olması,
- Tek katlı olması,
- Odalarında kullanılabilir nişlerin olması,
- Odaların doğrudan gün ışığı alması,
- Odaların açıldığı bir avlusunun olması,
- Yığma taş yapı olmasıdır.

Erzurum kışları soğuk bir iklime sahiptir. Bu nedenle yapıdaki odalara geçiş sağlayan sirkülasyon alanının açık avludan yapılıyor olması tasarımı kısıtlayıcı sorunlardan birisidir. Parçalı plan kurgusuna sahip olması ve 11 odadan oluşması işlev seçiminde kısıtlayıcı plan özelliklerindendir. Yapının cephelerinin dışa açıklığının olmaması odaların yalnızca içteki avludan ışık alması kısıtlayıcı olabilirken aynı zamanda içe dönük bir işlevi destekler niteliktedir. Yapıda ıslak hacim olmaması da yine bir tasarım problemi olarak değerlendirilmektedir. Şeyhler Medresesi'nde meydana gelen değişmişlikler ve müdahaleler yapının özgün karakterine zarar verdiğiinden sorun olarak değerlendirilmiştir.

Şeyhler Medresesi'nin sorunları maddeler halinde sıralanmıştır.

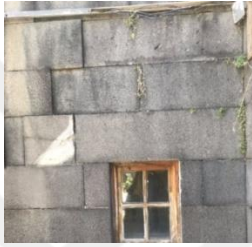
- Tüm odalara dıştan bağlantı sağlanıyor olması,
- Yapının dış cephelerinde açıklığın olmaması,
- Yapıda ıslak hacim bulunmaması,
- Dış cephedeki spreyci boya yazıları,
- Cephesindeki taşlar üzerinde oluşan renk değişimi, malzeme kaybı ve bitkilenmeler,
- Avlu cephesi üzerine monte edilen aydınlatma elemanları,
- Z-02 mahalının duvarına yapının özgün karakterini bozan fayans uygulaması yapılmış olması,
- Z-06 mahalindeki ahşap nişin tuğla örülerek kapatılması,
- Z-03 mahalının yapı karakterine uygun olmayacak şekilde tuvalete dönüştürülmesi,
- Z-04 mahalının tavanına asma tavan yapılarak özgün tonoz görüntüsünün kapatılması,
- Z-10 mahalinde kazı yapılarak, özgün zemin kaplamasının harap edilmesidir.

Tablo 7. Şeyhler Medresesi'nde Yapılan Değişmişliklere Koruma Önerileri

	Değişmişlik ve Müdahale Türü	Koruma Önerisi	
Hatalı onarım		Özgün malzemeye uygun olmayan malzeme ile kaplama yapılması	Z-02 mahalindeki fayans kaplamaları sökülmelidir.
Hatalı onarım		Yapının özgün malzemesi ile uyumsuz çimento esaslı malzeme kullanılması	Son katmandan itibaren kazınarak özgün malzemeye ulaşılmalıdır.
Hatalı onarım		Kötü niyetli kişilerin yapıya gereken saygıyı göstermeyip, zemine çukur açması	Z-10 mahaline açılan çukur tekrar çökme olmayacak bir şekilde doldurulup sıkıştırılmalıdır. Ahşap kaplama özgün malzeme ile ya da yakın bir malzeme ile onarılmalıdır.
Niteliksiz Ek		Fayans kaplaması, ek duvar örülmesi	Z-02 ve Z-03 mahallerindeki fayans kaplamaları ile Z-03 mahalindeki bölücü duvarlar kaldırılmalıdır. Özgün malzeme ortaya çıkarılmalıdır.
Niteliksiz Ek		Cephe yüzeyindeki aydınlatma elemanları	Avlu cephesindeki aydınlatma elemanları ve kabloları sökülerek yapının yüzeyine temas etmesi engellenmeli ve duruma uygun aydınlatma elemanı tercih edilmelidir.
Niteliksiz Ek		Alçıpan asma tavan yapılması	Z-04 mahalinde tavana uygulanan alçı plak asma tavan sökülerek özgün malzeme ortaya çıkarılmalıdır.
Niteliksiz Ek		Ahşap nişin tuğla ile örülmesi	Ahşap nişi kapatmak için yapılan kaplama sökülmeli ve özgün niş ortaya çıkarılmalıdır.

Yapıda meydana gelen bozulmalar ise olası sebepleri ve çözüm önerileri ile birlikte değerlendirilmiştir (Tablo 7). Şeyhler Medresesi'ndeki hasar ve bozulmaları da yapının sorunlarından bazılarıdır. Yapıda meydana gelen bozulmalar olası sebepleri ve önerileri ile birlikte değerlendirilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Şeyhler Medresesi'ndeki Hasar ve Bozulmalar

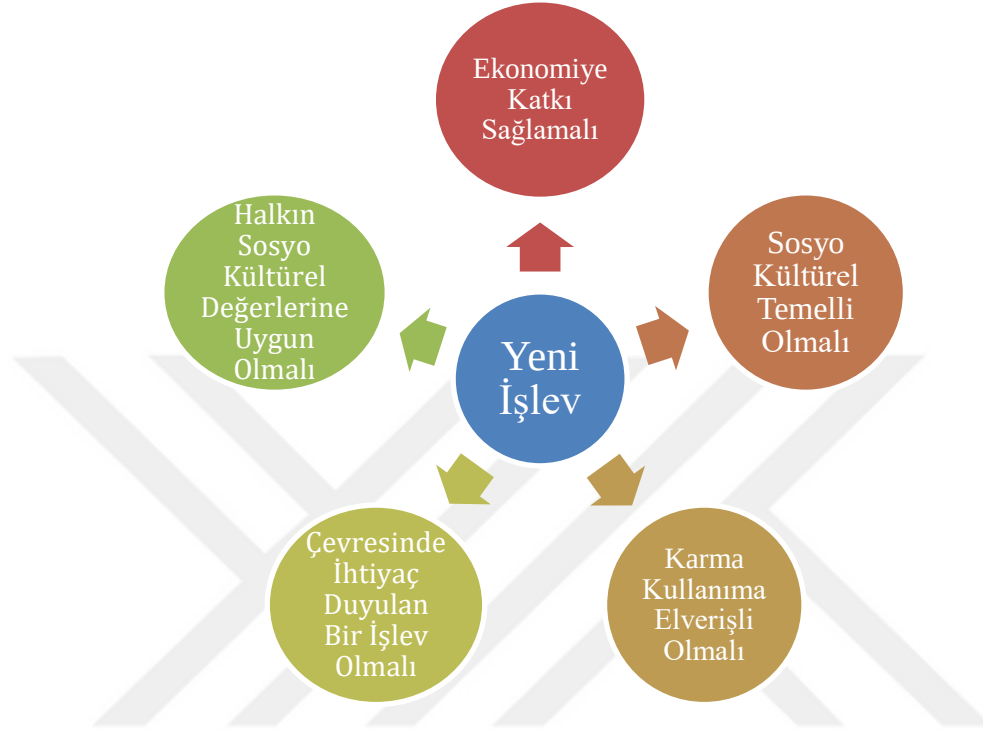
Bozulma Türü		Olası Sebepler	Öneriler
Bitkilenme		Hava ile taşınan tohumların taşların arasındaki derz boşluklarına yerleşerek, yağmur suyu ile beslenerek büyümesi	Bitkilenme olan yüzeyler bitki köklerinden arındırılmalı ve bitkinin sökülmesi sonucunda oluşan derz boşlukları uygun malzeme ile doldurulmalıdır.
Renk Değişimi		Atmosferik etkiler ve hava kirliliği	Malzeme yüzeyi kirler yumuşayana kadar ıslatılmalı ve fırça ile temizlenmelidir.
Bakımsızlık ve Kirlilik		Kötü niyetli kişilerin yapıya gereken saygıyı göstermeyip, duvarlarına yazı yazması, zemine çukur açması	Bekçi veya güvenlik görevlendirilerek korunmalıdır.
Malzeme Kaybı		Derz boşalması, deprem	Hasar meydana gelen malzemelerin özgünlüğüne en uygun malzeme ile onarılmalıdır.

Şeyhler Medresesi için İşlev Önerileri Geliştirilmesi

Şeyhler Medresesi ve çevresinde yapılan araştırmalar sonucunda bir takım bulgular elde edilmiştir. Bu bulgular her ikisi için de ayrı ayrı potansiyeller/değerler ve sorunlar başlığı altında bir araya getirilmiştir. Yapı çevresinde yapılan incelemelerden elde edilen potansiyeller/değerler ve sorunlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde küçük işletmeler, ofis/iş yeri, kütüphane, sergi salonu, otel, tiyatro/sinema, banka, eğitim yapısı, müze, çay bahçesi, kamu binası, sağlık ocağı, konut, yurt, huzurevi/kreş ve atölye işlevleri yapı çevresi için olası işlevlerdir.

Şeyhler Medresesi çevresinde yapılan incelemeler değerlendirildiğinde yapı çevresinde öne çıkan birtakım özellikler yeni işlev için öneri yapılmasında belirleyici

olmuştur. Bu bağlamda yeni işlev; ekonomiye katkı sağlamalı, sosyal ve kültürel işlevleri desteklemeli, karma kullanıma elverişli olmalı, çevresinde ihtiyaç duyulan bir işlev olmalı, halkın sosyo kültürel değerlerine uygun olmalı olarak sıralanabilir (Şekil 47). Belirlenen olası işlevlerin bu özellikler ile uyumlu olup olmadığı tablo oluşturularak tablo 9'da değerlendirilmiştir.

Şekil 47. Çevre Analizleri Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler

Küçük işletmeler ve ofis/iş yeri işlevleri alandaki ticari faaliyetleri arttıracaktır. Yapı çevresinde yeme içme alanlarının olması bu işletmeyi kullananların ihtiyaçlarını gidermesini sağlayacaktır. Aynı şekilde açılan küçük işletmelerde bölgenin kullanım yoğunluğunu artıracığı için çevresindeki diğer işletmelere de ekonomi yönünden fayda sağlayacaktır. Her yaştan ve her kesimden insanın istediği zaman yapıyı ziyaret edebilecek olması işlevin olumlu özelliğidir. Yapının sabit işlevde kullanılıyor olması da bakım ve onarımının yapılmasını sağlayacaktır.

Kütüphane işlevi yapının özgün kullanımında bulunan bir işlevdir. İşlevin tek dezavantajı yakınlarda il halk kütüphanesinin bulunmasıdır. Ancak kütüphane işlevi sosyo kültürel temelli bir işlev olduğu için yapı çevresinin kullanım yoğunluğunu arttıracaktır. Bu durum bölge ekonomisini olumlu yönde etkileyecektir. Bu gibi sebeplerden dolayı kütüphane işlevinin medrese mimarisi ile uyumuna bakılıp daha sonra değerlendirilmesine karar verilmiştir.

Sergi Salonu, sosyo kültürel temelli ve karma kullanıma elverişli bir işlevdir. Sosyo kültürel etkinliklerin yapılması alanın kullanım yoğunluğunu arttırarak ekonomiye de katkı

sağlayacaktır. Yapı çevresindeki işlevlere bakıldığında yakınlarda bu kullanımda bir işlev bulunmamaktadır. Yapı hem yerel halk hem de turistler tarafından istenildiği zaman kullanılabilir.

Otel, yapı yakın çevresinde bulunmayan bir işlevdir. Yapı şehir merkezine yakın olması nedeniyle konaklama yapılacak bir konuma sahiptir. Sosyo kültürel olarak uygun olan bu işlev ekonomiye de büyük katkı sağlayacaktır. Karma kullanıma elverişli bir işlevdir. Ancak istenildiği zaman turistik ziyaretlere açık bir işlev değildir. Yapı mimarisi ile uyumuna bakılıp ona göre uygunluğu değerlendirilecektir.

Tiyatro/Sinema, sosyo kültürel temelli bir işlevdir. Yakın çevrede benzer işleve sahip bir yer bulunmadığı için ihtiyaç olabilecek bir işlevdir. Yapı çevresinin kullanım yoğunluğunu olumlu yönde etkileyecektir. Bu sayede ekonomiye de katkı sağlayacaktır.

Banka, yapı yakın çevresinde benzer işlevin bulunmadığı bir işlevdir. Ekonomiye katkı sağlaması ve herkesin kullanabileceği bir işlev olması olumlu özelliklerindendir. Ancak sosyo kültürel temelli bir işlev olmamakla birlikte turist ziyaretlerine de imkan tanımamaktadır. Bu nedenle toplum ihtiyacını karşılamamaktadır.

Eğitim yapısı, yapının özgün işlevine ve yapı çevresine uygun bir işlevdir. Yapı çevresinde yeni konutların yapılmaya başlanmasından dolayı eğitim yapısı ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Yapının mimari özelliklerine uygun olabilecek nitelikte bir eğitim işlevi uygun olacaktır. Yapı çevresinin ekonomisine katkı sağlayacaktır. Yapı ders saatleri dışında ziyaretlere imkan tanıyacaktır. Bu durum karma kullanıma da elverişli olduğunu göstermektedir.

Müze, tarihi yapılara genel olarak uyum sağlayan bir işlevdir. Yapının mimari özelliklerine göre sergilenecek tarihi eserler belirlenir. Diğer işlevlerden farklı olarak yapının yanında Şeyhler Hamamı'nın müze olarak kullanılması medresenin müze olarak kullanılması açısından olumsuz bir özellik değildir. Müzelerin yan yana olması ikisinin de birlikte ziyaret edilmesi açısından olumlu bir özelliktir.

Çay bahçesi, toplumun da ihtiyacı olan sosyo kültürel temelli bir işlevdir. Bu özelliği sayesinde yapı çevresinde ekonomiye katkı sağlayacaktır. Aynı zamanda karma kullanıma da elverişli olan bir işlevdir. Yapının yakınlarda çay bahçesi olması işlevin kullanılmasına engel değildir. Yapıyı ziyaret etmenin dışında orada insanların vakit geçirebileceği bir işlev olması olumlu özellikleridir.

Kamu binası ve sağlık ocağı toplumun ihtiyacı olan sosyo kültürel işlev özelliğini göstermemektedir. Yapıyı yalnızca burada çalışanlar kullanabilmektedir. Bölgedeki insan yoğunluğunu arttırsa da ekonomiyi destekleyici bir işlev değildir.

Konut yalnızca çekirdek ailenin kullanabileceği bir işlevdir. Yapı o aileye özgüdür. Bu nedenle sosyo kültürel ve ekonomik olarak bölgeye bir yarar sağlamayacaktır. Yapıyı isteyen herkes ziyaret edemeyecek ve kullanamayacaktır. Çevre yapılarda konut işlevi oldukça fazladır. Bu yapının farklı bir işlev ile değerlendirilmesi daha yararlı olacaktır.

Yurt işlevi, yapının yakınlarında yüksekokul bulunması ve çevrede yurt sayısının az olması nedeniyle değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Ancak bu işlev karma kullanıma imkan tanımamaktadır. Yalnızca burada kalanlar ya da çalışanlar yapıyı kullanabilmektedir. Sosyo kültürel bir işlev olmaması nedeniyle toplumun hem sosyal hem de ekonomik olarak yararına olmayacaktır.

Kreş, yapının ticari faaliyetlere yakın olması ve buradaki çalışanların çocuklarını bırakabilecekleri bir yer olmaması nedeniyle uygun olabilecek bir işlevdir. Ancak yapıyı yalnızca buraya çocuklarını getiren kişilerin ve işletmecilerin kullanabilecek olması karma kullanıma ve turist ziyaretlerine engel olabilecek bir durumdur. Topluma fayda sağlayacak sosyo kültürel bir işlev niteliğinde olmaması medrese için uygun bir işlev olmadığını göstermektedir.

Atölye, yapının özgün işlevine yakın bir işlevdir. Eğitimin yanı sıra toplum ihtiyacı olarak görülen sosyo kültürel temelli bir işlev olması yapı ve çevresi için olumlu bir özelliktir. Yakın çevresinde benzer bir işlev bulunmamaktadır.

Tablo 9. İşlevlerin Medrese Çevresi ile Uyumunun Değerlendirilmesi

İşlev	Ekonomiye Katkı Sağlamalı	Sosyo Kültürel Temelli Olmalı	Karma Kullanıma Elverişli Olmalı	Çevresinde İhtiyaç Duyulan Bir İşlev Olmalı	Halkın Sosyo Kültürel Değerlerine Uygun Olmalı
Küçük İşletmeler	✓	✓	✓	✓	✓
Ofis/ İş yeri	✓	✓	✓	✓	✓
Kütüphane	✓	✓	✓	✓	✓
Sergi Salonu	✓	✓	✓	✓	✓
Otel	✓	✓	✓	✓	✓
Tiyatro/Sinema	✓	✓	✓	✓	✓
Banka	✓	X	✓	✓	✓
Eğitim Yapısı	✓	✓	✓	✓	✓
Müze	✓	✓	✓	✓	✓

Tablo 9. (Devamı)

Çay Bahçesi	✓	✓	✓	✓	✓
Kamu Binası	X	X	✓	✓	✓
Sağlık Ocağı	X	X	✓	✓	✓
Konut	X	X	X	X	✓
Yurt	X	X	X	✓	✓
Kreş	✓	X	X	✓	✓
Atölyeler	✓	✓	✓	✓	✓

✓ mevcut X mevcut değil

Şeyhler Medresesi potansiyelleri/değerleri ve sorunları bir bütün olarak değerlendirildiğinde öneri yeni yapı kendine özgü bir mimari karaktere sahiptir ve bunlar arasında öne çıkan birtakım özellikler yeni işlev için öneri yapılmasında belirleyici olacaktır. Bunlar; yapının parçalı plan kurgusuna sahip olması, mekansal boyutların neredeyse birbirine yakın olması, köşe mekanlar kısmen diğer tüm mekanların ise avludan ışık alıyor olması, mekanların içinde nişler bulunması, tüm mekanlara açık avludan erişim sağlanması, yapının dışa kapalı olması olarak sıralanabilir. Bunlar yanında yapının sonradan eklenen niteliksiz ıslak hacimleri dışında bir mekanı olmaması her türlü işlev için dikkat edilmesi gereken bir tasarım problemidir.

Çevre ile uyumlu olduğu tespit edilen küçük işletmeler, ofis/iş yeri, kütüphane, sergi salonu, otel, tiyatro/sinema, eğitim yapısı, müze, çay bahçesi ve atölye işlevlerin yapı mimarisi ile uyumunun da değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapı özelinde belirlenen özellikler (Şekil 48) ile yapı çevresiyle uyumlu görülen olası işlevler birlikte tablo oluşturularak değerlendirilmiştir (Tablo 10).

Şekil 48. Yapı Analizleri Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler

Küçük işletmeler ve ofis/iş yeri benzer işlevlerdir. Bu işlevlerin yapı mimarisine uygunluğu değerlendirildiğinde yapının plan kurgusu ile uyumlu bulunmuştur. Ayrı ayrı hücre odalarının bulunması ve bu odaların girişinin açık avludan yapılması her bir işletme ya da ofis için olumlu bir özelliktir. Yapının kimliğine uygun nitelikte işlerin yapıldığı işletmeler yapılabilir. Ortak kullanım yapılabilecek bir wc yapılması yeterlidir.

Kütüphane, yapının özgün kimliğinde bulunan ve kimliğine uygun bir işlevdir. Yapının her odası farklı konularda kitapların yer aldığı ve Z-08 mahalının de okuma odası olduğu işlev kurgusu ile planlanabilir. Mekansal boyutlar ve plan kurgusu kütüphane işlevine uygundur. Ortak kullanım yapılabilecek bir wc yapılması yeterli olacaktır.

Sergi salonu, yapı kimliğine ve mimari özelliklerine uyum sağlamaktadır. Kütüphane işlevinde olduğu gibi farklı alanlardaki ürünlerin farklı odalarda sergilendiği bir plan kurgusu düzenlenebilir.

Otel işlevinin yapı mimarisine uygunluğu değerlendirilmiştir. Yapıda ayrı ayrı hücre odalarının bulunması ve bu odaların lobi olarak değerlendirilebilecek olan avluya bakması plan kurgusu olarak uygundur. Odaların boyutları otel odaları için uygundur. Ancak Erzurum'un soğuk iklime sahip olması sebebiyle sirkülasyonun açık avludan yapılması otel işlevi için uygun değildir. Ayrıca her odada ıslak hacim ihtiyacı olması yapıya fazlaca niteliksiz ek gerektirmektedir. İşlev yapının özgün kimliğine de uygun değildir. Otel işlevi yapı çevresi için uygun olan bir işlev olması yeterli değildir. Yapının mimarisi ile uyumuna baktığımızda olumlu yönlerinden çok olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bu nedenle otel işlevi yapı için uygun görülmemektedir.

Tiyatro/sinema işlevi her ne kadar yapı çevresine uygun birer işlev olsa da yapının mimari özelliklerinin hiçbirine uymamaktadır. Tiyatro/sinema işlevi gösterinin yapılacağı ve seyircinin oturabileceği büyük bir alan gerektirmektedir. Medrese için kullanılmak istense bile fazlaca niteliksiz ek gerektirmektedir.

Eğitim yapısı, yapının kimliğine uygun bir işlevdir. Medrese işlevi günümüz eğitim anlayışına uyarlanarak yeniden tasarlanabilir. Günümüzde mimarisine uygun bir eğitim içeriği ile kullanılabilir.

Müze, genellikle tarihi yapılarda kullanılan bir işlevdir. Her oda için farklı nitelikte tarihi eser sergilenebilir. Mekansal boyutlara uygun olabilecek eserler ile bir müze oluşturulabilir.

Çay bahçesi, tarihi yapı içerisinde tarihi havayı soluyarak keyifli vakit geçirilebilecek bir işlev olabilir. Yapının mekansal boyutları işletmenin kapasitesini belirleyicidir. Açık

avludan odalara girişlerin olması, hava şartlarından dolayı işletmeci açısından sorun teşkil edebilir. Ancak plan kurgusuna uygun bir şekilde tasarımı yapılabilir.

Atölyeler, eğitim işlevinin alt dallarından sayılabilir. Bu durum yapı kimliğine de uygun olduğunu göstermektedir. Her odanın farklı bir atölye sınıfı olarak kullanılması olası kurgusudur. Mekan boyutlarına uygun sayıda kişinin katılımıyla atölye çalışması yapılabilir.

Tablo 10. İşlevlerin Medrese Mimarisi ile Uyumunun Değerlendirilmesi

İşlev	Parçalı Plan Kurgusuna Sahip	Mekansal Boyutlara Uygun	Açık Avludan Sirkülasyona Uygun	Yoğun Islak Hacim Kullanımı Gerektirmeyen	Yapının Kimliğine Uygun Olmalı
Küçük İşletmeler	✓	✓	✓	✓	✓
Ofis/ İş yeri	✓	✓	✓	✓	✓
Kütüphane	✓	✓	✓	✓	✓
Sergi Salonu	✓	✓	✓	✓	✓
Otel	✓	X	X	X	X
Tiyatro/Sinema	X	X	X	X	X
Eğitim Yapısı	✓	✓	✓	✓	✓
Müze	✓	✓	✓	✓	✓
Çay Bahçesi	✓	✓	✓	✓	✓
Atölyeler	✓	✓	✓	✓	✓
✓ mevcut X mevcut değil					

Uluslararası yasal düzenlemeler, uluslararası ve ulusal çalışma örneklerinde yapılan literatür taraması sonucunda kültür varlıklarına verilecek olan yeni işlevde olması gereken bazı özellikler tespit edilmiştir. Bu özellikler; yapının ekonomiye katkısı, sosyo-kültürel değerlere uyumu, karma kullanıma elverişliliğidir. Yeni işlevde ihtiyaç duyulabilecek çağdaş ek de minimum düzeyde olmalıdır değerlendirilmiştir (Şekil 49). Ayrıca yeni işlev yapıya sürdürülebilir koruma sağlamalıdır. Yapı çevresi ve mimarisiyle uygun olduğu tespit edilen küçük işletmeler, ofis/iş yeri, kütüphane, sergi salonu, eğitim yapısı, müze, çay bahçesi ve atölye işlevlerinin bahsedilen bu özelliklere sahip olup olmadığına tablo oluşturularak değerlendirilmiştir (Tablo 11).

Şekil 49. Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler

Küçük işletmeler, ofis/iş yeri, kütüphane, sergi salonu, eğitim yapısı, müze, çay bahçesi ve atölye işlevleri halkın sosyo kültürel değerlerine uygun sağlamaktadır. Her yaştan ve her kesimden insanın dilediği gibi yapıyı ziyaret etme şansı bulunmaktadır. İşlevlerin hepsi uygun tasarımlar ile yapı mimarisine uygun olduğu için yapıya eklenti gerekmemektedir. İşlevler yapıya uygulandığında bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır. Yapıyı işleten ya da idaresini sağlayan birilerinin olması yapının korunmasını sürdürülebilir kılacaktır.

Değerlendirme sonucunda önerilen işlevlerin tümünün belirlenen özellikleri sahip olduğu görülmektedir. Belirlenen bu işlevler anket çalışması yapılarak katılımcıların cevapları ile birlikte ‘Şeyhler Medresesi’ne Uygun İşlevin Belirlenmesi’ başlığı altında yeniden değerlendirilip nihai karar alınmıştır.

Tablo 11. Belirlenen İşlevlerin Yeni İşlevde Olması Gereken Özelliklere Sahip Olup Olmadığının Değerlendirilmesi

İşlev	Ekonomiye Katkı Sağlamalı	Sosyo-Kültürel Değerlere Uyum	Karma Kullanıma Elverişli Olmalı	Minimum Düzeyde Çağdaş Ek Gerektiren	Sürdürülebilir Koruma Sağlamalı
Küçük İşletmeler	✓	✓	✓	✓	✓
Ofis/ İş yeri	✓	✓	✓	✓	✓
Kütüphane	✓	✓	✓	✓	✓
Sergi Salonu	✓	✓	✓	✓	✓
Eğitim Yapısı	✓	✓	✓	✓	✓

Tablo 11. (Devamı)

Müze	✓	✓	✓	✓	✓
Çay Bahçesi	✓	✓	✓	✓	✓
Atölyeler	✓	✓	✓	✓	✓
✓ mevcut	X mevcut değil				

Şeyhler Medresesi ve Öneri İşlevler Üzerine Anket Çalışması

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili anket çalışmalarında yapının kullanıcıları ya da yakın çevredeki halkın görüşlerinin alınması önemlidir. Ancak Şeyhler Medresesi'nin bulunduğu alanda yerel halkın azlığı, çevresindeki yerel esnafın değişmesi, bölge kullanıcısının farklılık göstermesi gibi sebepler, anketin sonucunu olumsuz yönde etkileyeceğinden dolayı anket Erzurum'da yaşayan mimarlık, peyzaj mimarlığı, kent planlama, sanat tarihçileri ve mimari restorasyon teknikeri gibi koruma ile ilişkili olabilecek alanlardaki meslek erbaplarına uygulanmıştır.

Online olarak yapılan ankete toplamda 100 kişi katılım sağlamıştır. Katılımcıların %53'ü kadın ve %47'si erkektir. Katılım sağlayanların 52'si 20-30, 30'u 30-40, 11'i 40-50 yaş aralığında ve 7'si 50 yaş ve üzerindedir. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında; 50'si lisans, 36'sı yüksek lisans ve 14'ü doktora mezunudur. Katılımcıları meslek grubuna göre ayırdığımızda 79'u mimar, 6'sı şehir plancısı, 5'i sanat tarihçisi, 3'ü peyzaj mimarı ve 7'si mimari restorasyon teknikeridir.

Şeyhler Medresesi'nin yeniden işlevlendirilmesi ile ilgili yapılan anket çalışmasında 4 bölüm yer almaktadır. Katılımcıların kişisel bilgilerine yer verilen 1.bölümde 4 adet soru yer almaktadır. Yapı analizinden elde edilen bilgiler neticesinde hazırlanan 2. bölümde katılımcıların Şeyhler Medresesi'ni tanıma durumu ve ziyaret edilmesi ile ilgili 8 adet soru bulunmaktadır. Yapı ve çevresinde yapılan incelemeler sonucunda tespit edilen bazı hususlar neticesinde hazırlanan 3. bölümde 7 adet soru bulunmaktadır. Ayrıca bu bölümde alana daha hakim olunabilmesi için Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresini gösteren vaziyet planı konulmuştur. Anketin 4.bölümü olan son bölümde ise asıl amacımız olan Şeyhler Medresesi'ne uygun bulunan yeni işlevlerin değerlendirilmesi ile ilgili 7 adet soru bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların Şeyhler Medresesi'nin plan tipolojisine ve boyutuna daha hâkim olabilmesi için ölçekli planı yer almaktadır. Ankette toplam 26 adet çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Onay kutusu, çoktan seçmeli ve lineer seçim olmak üzere 3 farklı cevaplama yöntemine yer verilmiştir.

Katılımcılara Şeyhler Medresesi'nin konumunu biliyor musunuz? Diye sorulduğunda %69'unun bildiği ve %31'inin bilmediği sonucu alınmıştır. Medreseyi ziyaret edip,

etmedikleri sorulduğunda ise %46'sının hiç ziyaret etmediği, %29'unun da 1 yıldan daha fazla zaman önce ziyaret ettiği öğrenilmiştir. Yani %75 gibi büyük bir oran ile uzun zamandır Şeyhler Medresesi'nin ziyaret edilmediği görülmektedir.

Şeyhler Medresesi %46 oranında ziyaret edilmemesinin yanı sıra ziyaret edenlerin ise ziyaret etme sebepleri sorulmuştur. Katılımcıların %40'ı tarihi ve kültürel bir yapı olduğu için, %14'ü yakınındaki bir mekâna gittiğinde, %10'u misafirlere şehri tanıtmak için ve %5'i ise sosyal bir etkinliğe katıldığı için Şeyhler Medresesi'ne gitmiştir.

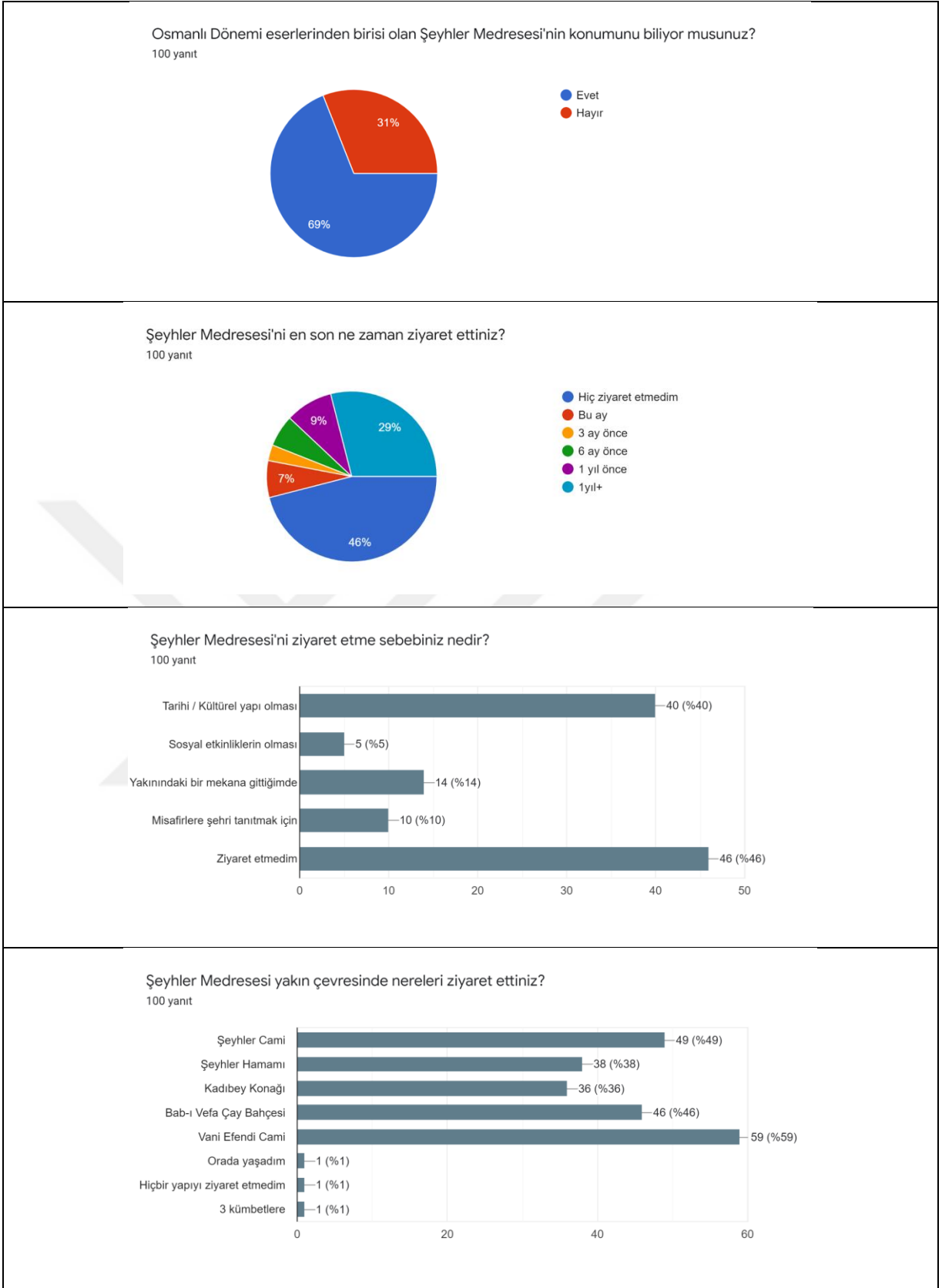
Şeyhler Medresesi'nin çevresindeki yapıların ziyaret edilme durumu sorulmuştur. Vani Efendi Cami %59, Şeyhler Cami %49, Bab-ı Vefa Çay Bahçesi %46, Şeyhler Hamamı %38 ve Kadıbey Konağı %36 oranında ziyaret edilmiştir. 1 kişi Şeyhler Mahallesinde yaşamış, 1 kişi sorduğumuz yapılardan hiçbirini ziyaret etmemiş ve 1 kişi de 3 kümbetleri ziyaret etmiştir.

Şeyhler Medresesinin halk tarafından biliniyor ve ziyaret ediliyor mu? Diye çok azdan çok fazlaya doğru lineer seçimli cevaplanabilen soruda katılımcıların %37'si 1, %38'i 2, %21'i 3, %3'ü 4 ve %1'i 5 seçeneğini işaretlemiştir. Bu durum %75'lik bir kesimin çok az ziyaret ettiğini ya da Şeyhler Medresesi'ni bilmediğini göstermektedir.

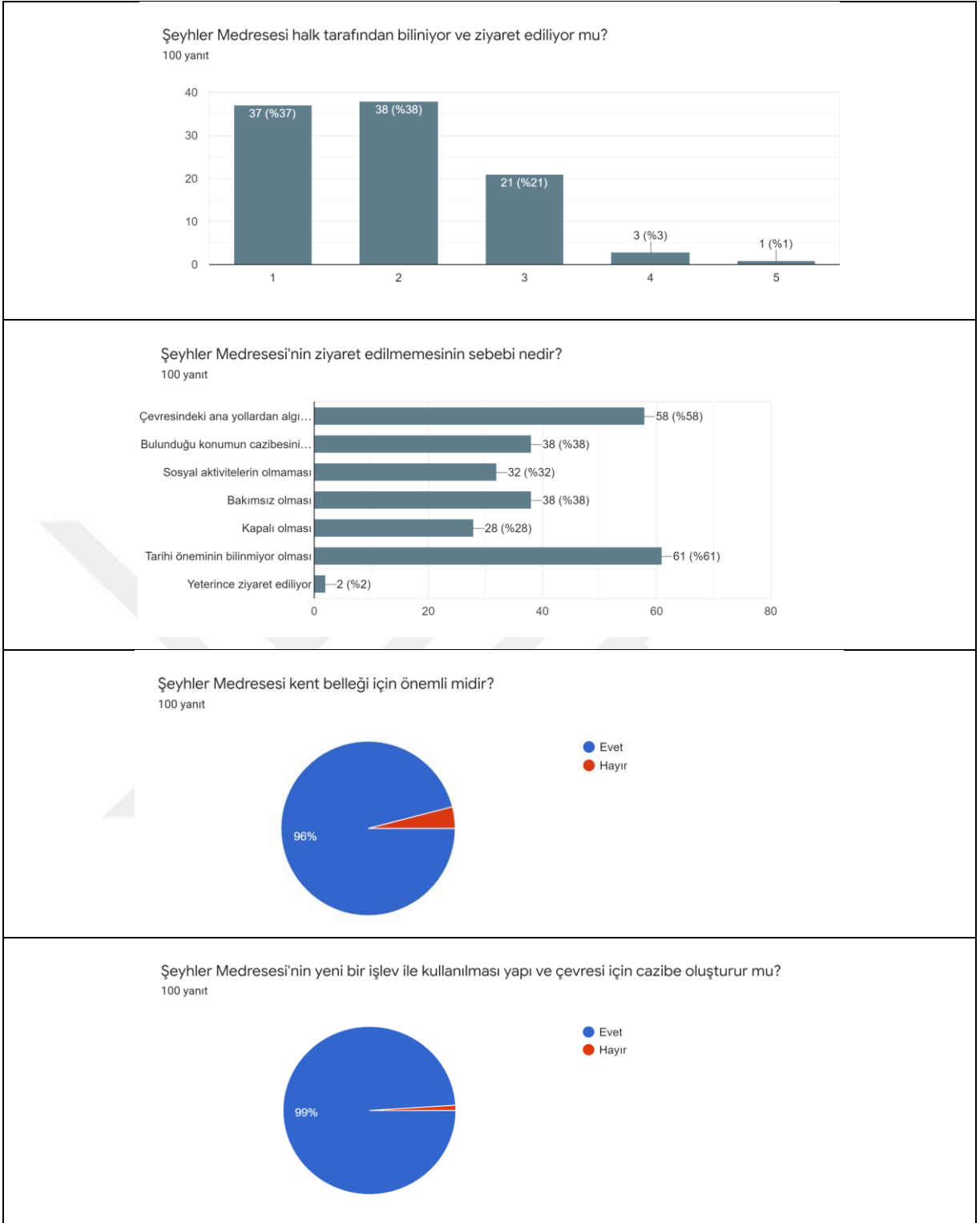
Şeyhler Medresesi'nin ziyaret edilmeme sebebi sorulduğunda, tarihi öneminin bilinmiyor olması 61 puan, çevresindeki ana yollardan algılanmaması 58 puan, bulunduğu konumun cazibesini kaybetmesi ve medresenin bakımsız olması 38'er puan, sosyal aktivitelerin olmaması 32 puan ve medresenin kapalı olması 28 puan almıştır.

Şeyhler Medresesi %96'luk bir oran ile kent belleği için önemli bulunmuştur.

Şeyhler Medresesi'nin yeni bir işlev ile kullanılması %99'luk bir oran ile yapı ve çevresinde cazibe oluşturacağı düşünülmektedir.

Şekil 50. Anket 2.Bölüm Sonuçları

Şekil 50. (Devamı)

Şeyhler Caddesinde yer alan ve Şeyhler Külliyesi'nin birimleri olan cami, çeşme ve hamamın bu alanın kullanım yoğunluğu açısından önemlerinin değerlendirilmesi istenmiştir. Katılımcıların %53'ü 5 puan, %26'sı 4 puan, %10'u 3 puan, %8'i 2 puan ve %3'ü 1 puan vermiştir.

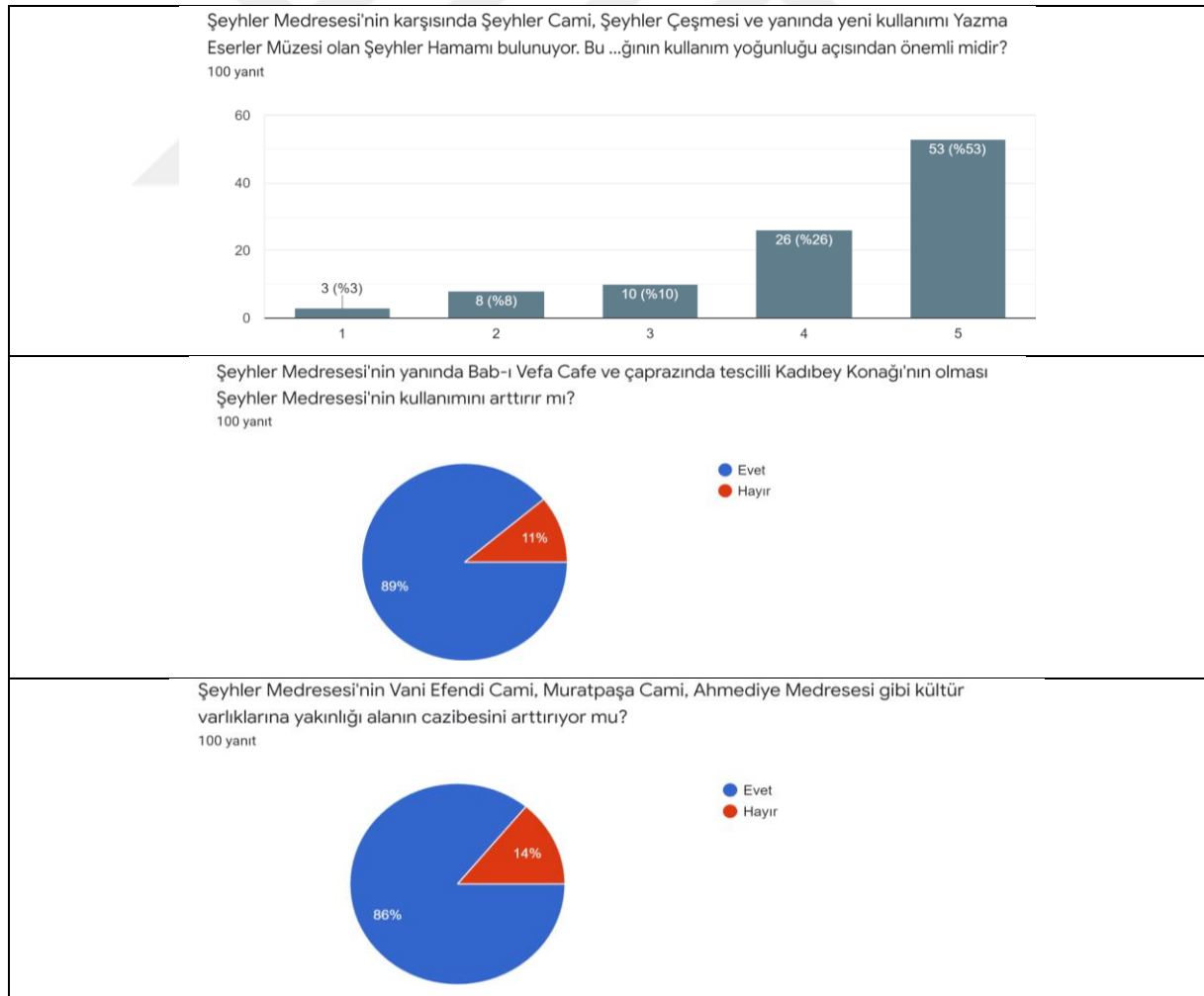
Sosyo-kültürel amaçlı kullanılan tescilli Kadıbey Konağı ve Bab-ı Vefa Çay Bahçesi'nin Şeyhler Caddesinde bulunmasının Şeyhler Medresesi'nin kullanımını artırıp

artırmayacağı sorulduğunda, katılımcıların %89'unun görüşü bu yapıların Şeyhler Medresesi'nin kullanımını arttıracığı yönünde olmuştur.

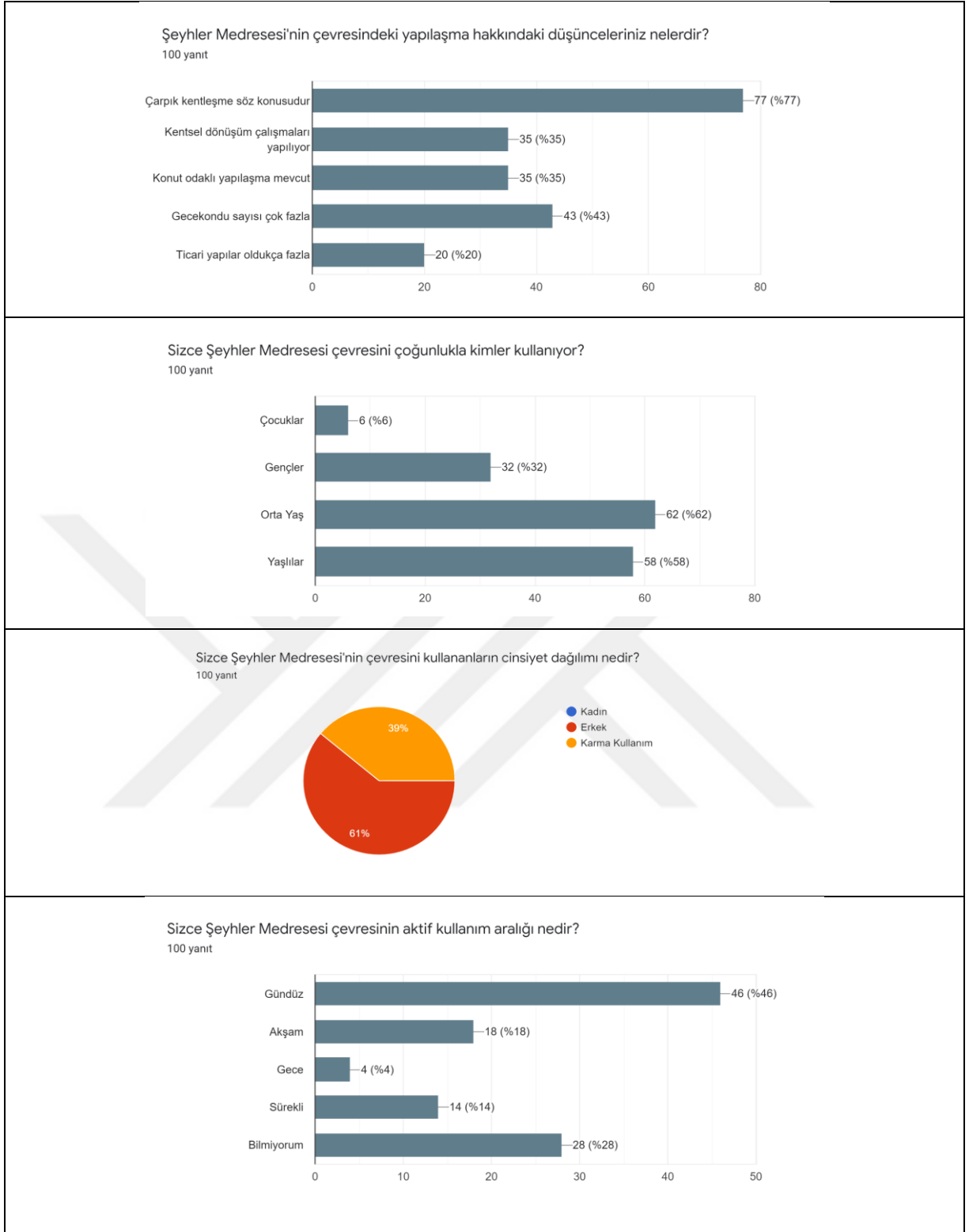
Katılımcıların %86'sı Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresinde bulunan çevresinde bulunan Vani Efendi Cami, Muratpaşa Cami, Ahmediye Medresesi gibi kültür varlıklarının çalışma alanının cazibesini arttırdığı görüşündedir.

Katılımcıların Şeyhler Medresesi çevresindeki yapılaşma hakkındaki görüşleri sorulduğunda; çarpık kentleşme söz konusudur 77 puan, gecekondü sayısı çok fazla 43 puan, konut odaklı yapılaşma mevcut 35 puan, kentsel dönüşüm çalışmaları yapılıyor 35 puan ve ticari yapılar oldukça fazla 20 puan almıştır.

Şeyhler Medresesi çevresini kullananların niteliği sorulduğunda; 62 puan orta yaşlılar, 58 puan yaşlılar, 32 puan gençler ve 6 puan çocuklar almıştır. Şeyhler Medresesi çevresini kullananlar sorulduğunda; %61'i erkek ve %39'u karma kullanım cevabını vermiştir. Şeyhler Medresesi'nin çevresinin aktif kullanım aralığı; 46 puan ile gündüz, 18 puan ile akşam, 14 puan ile sürekli ve 4 puan ile gece cevapları verilmiştir.

Şekil 51. Anket 3.Bölüm Sonuçları

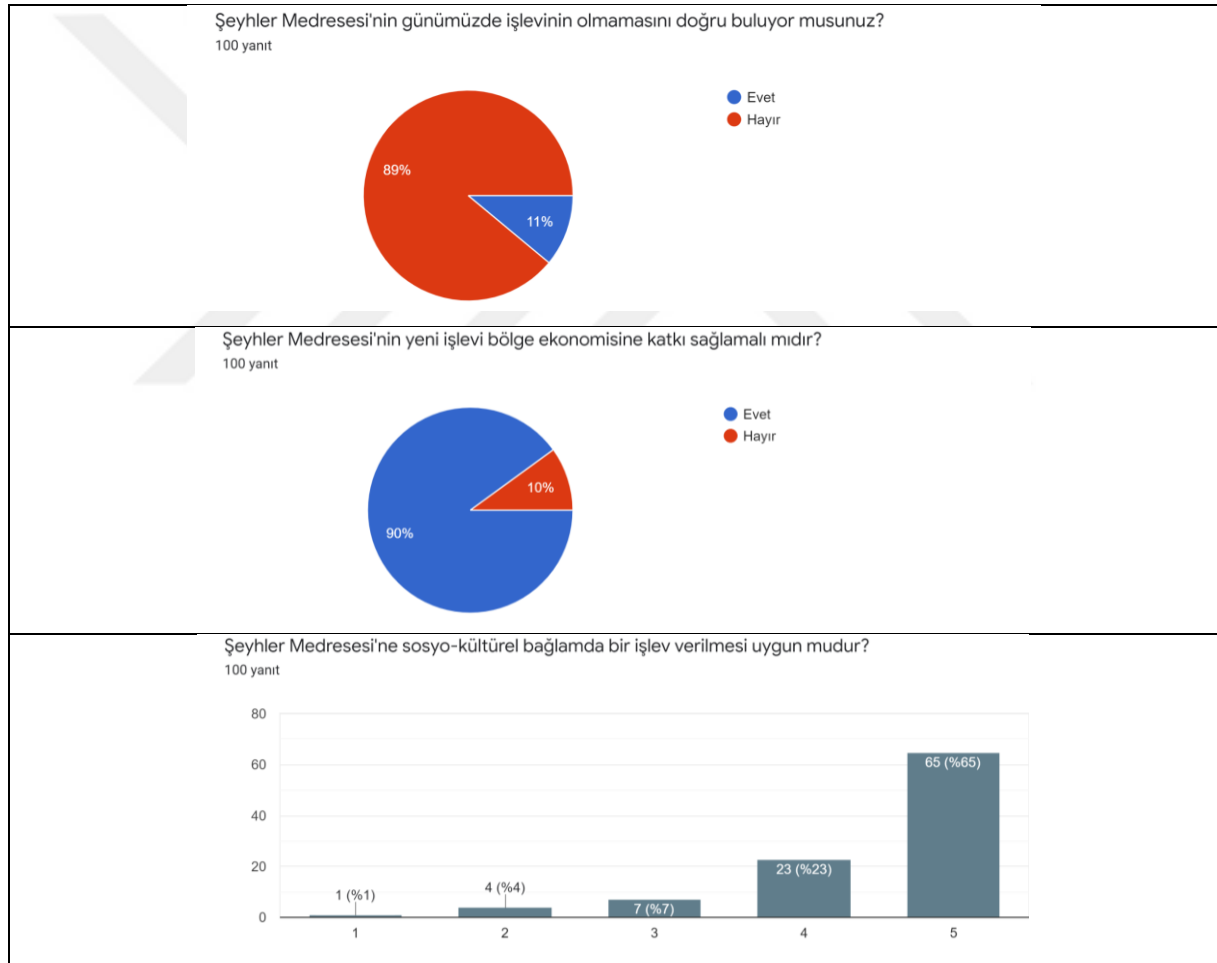
Şekil 51. (Devamı)

Katılımcıların %89'u Şeyhler Medresesi'nin bir işlevi olması gerektiğini, %90'ı ise önerilecek olan işlevin bölge ekonomisine katkı sağlaması gerektiğini düşünmektedir.

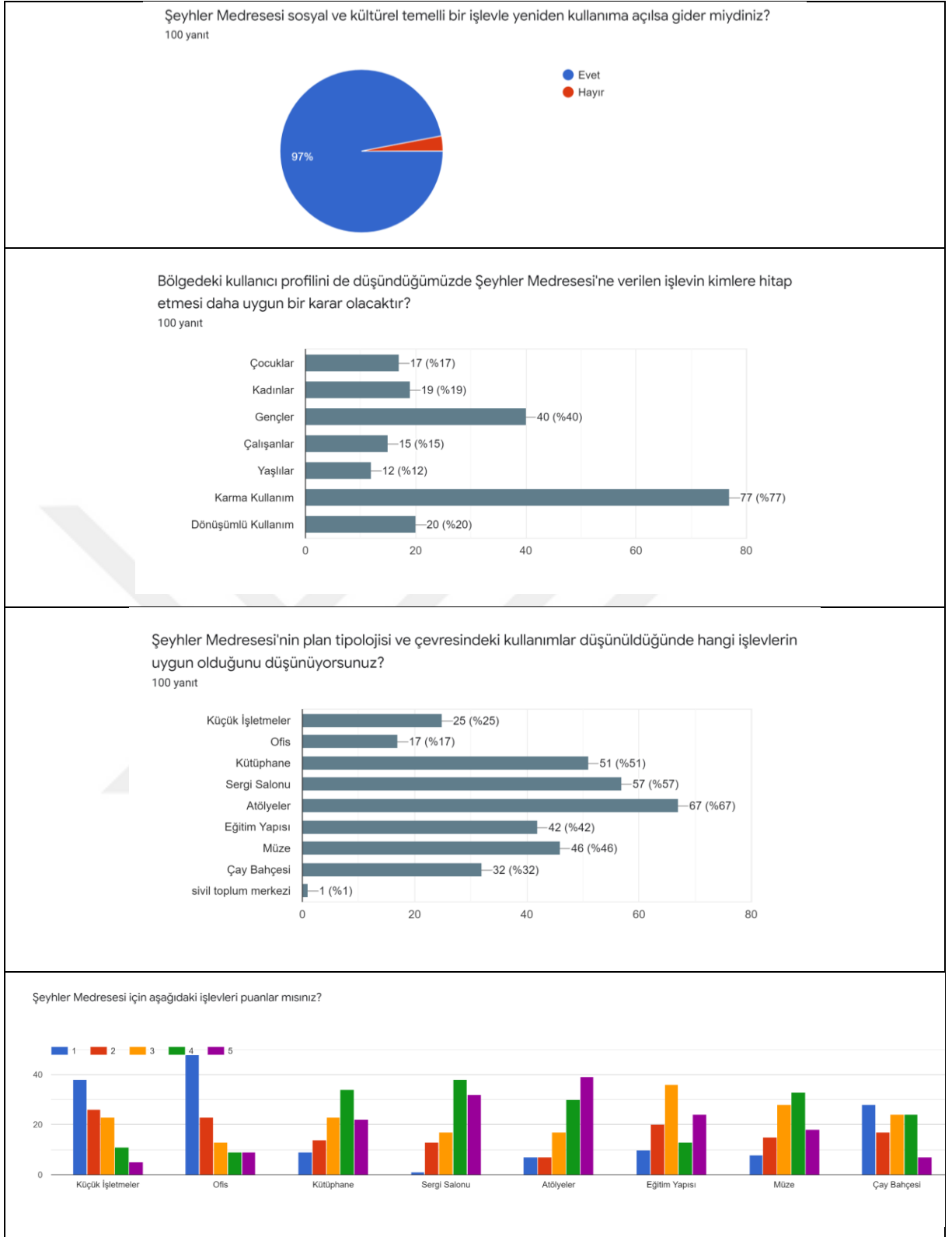
Şeyhler Medresesi'ne sosyo-kültürel bir işlev verilmesi katılımcıların %65'inden 5 puan, %23'ünden 4 puan, %7'sinden 3 puan, %4'ünden 2 ve %1'inden 1 puan almıştır.

Medreseye sosyal ve kültürel temelli bir işlev verilirse katılımcıların %97'si gideceğini söylemektedir.

Şeyhler Medresesi'ne verilen işlevin kimlere hitap etmesinin daha uygun olacağı sorulduğunda; karma kullanım 77, gençler 40, dönüşümlü kullanım 20, kadınlar 19, çocuklar 17, çalışanlar 15 ve yaşlılar 12 puan almıştır. Anket katılımcılarından Şeyhler Medresesi'nin plan tipolojisine ve çevresindeki yapıların kullanımını düşünülerek uygun olan işlevlerin işaretlenmesi istenmiştir. Sonuç grafiğine bakıldığında atölyeler 67, sergi salonu 57, kütüphane 51 ve müze 46 puan alarak en çok tercih edilen işlevler olmuştur. Son olarak belirlenen işlevlerin 1'den 5'e kadar puanlanması istenmiştir. En fazla işaretlenen puana göre bakıldığında; küçük işletmeler 1, ofis 1, kütüphane 4, sergi salonu 4, atölyeler 5, eğitim yapısı 3, müze 4 ve çay bahçesi 1 puan almıştır.

Şekil 52. Anket 4.Bölüm Sonuçları

Şekil 52. (Devamı)

Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Anketten gelen veriler değerlendirilip, yorumlandığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Şeyhler Medresesi halk tarafından bilinmemekte ve bilenlerin çoğu tarafından ziyaret edilmemektedir. Şeyhler Medresesi'nin ziyaret edilmemesine rağmen çevresinde bulunan kültür varlıkları ve diğer yapılar ziyaret edilmektedir. Medresenin ziyaret edilmeme sebebi halk tarafından bilinmemesi ve ana yollardan algılanmamasıdır. Medreseyi gidenlerin ziyaret etme sebepleri tarihi yapı olduğu için ya da misafirlere şehri tanıtmak içindir. Bu durum Şeyhler Medresesi'nin atıl durumda olduğunu ve değerinin bilinmediğini göstermektedir.

Şeyhler Medresesi kent belleği için önemlidir. Şeyhler Medresesi eski önemine kavuşabilmesi ve çevresinin cazibesinin artması için yeni bir işlev ile kullanılmalıdır.

Kültür varlıklarından birisi olan Şeyhler Külliyesi'nin birimleri olan cami, çeşme ve hamamın Şeyhler Caddesinin kullanım yoğunluğu açısından önemli bir yere sahiptir. Sosyo-kültürel amaçlı kullanılan tescilli Kadıbey Konağı ve Bab-ı Vefa Çay Bahçesi'nin de alanın kullanımını açısında önemli işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda medrese yakın çevresindeki Vani Efendi Cami, Muratpaşa Cami, Ahmediye Medresesi gibi kültür varlıkları da alanın cazibesini arttırmaktadır.

Şeyhler Medresesi çevresinde tespit edilen çarpık kentleşme, gecekonduların fazlalığı, konut odaklı yapılaşma ve dönüşüm çalışmalarının yapıyor olması katılımcılar tarafından onaylanmıştır.

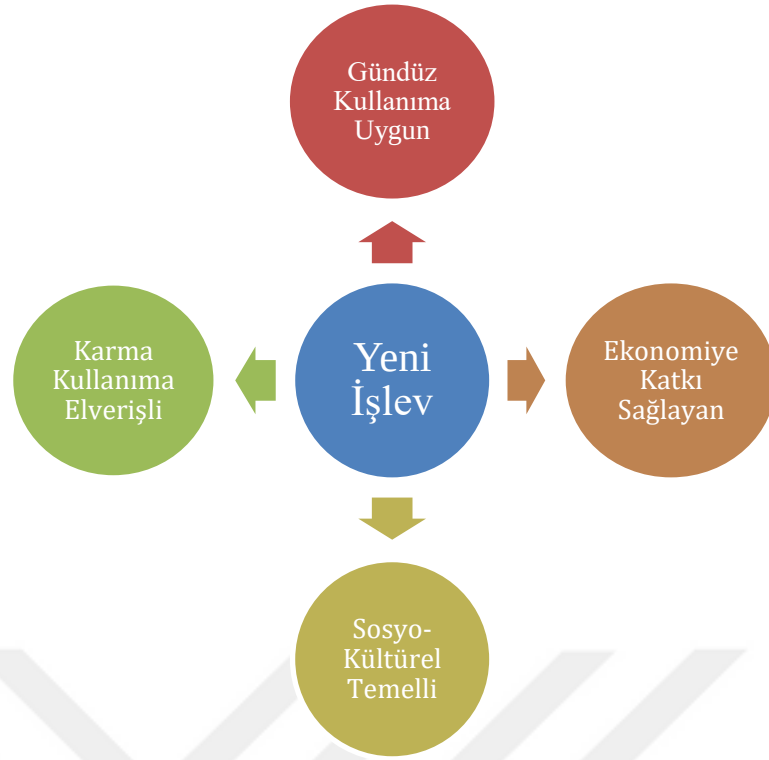
Medrese çevresinin kullanıcıları daha çok yaşlı ve orta yaşlılardır. Kullanıcıların çoğu erkeklerdir. Kültür varlığı olan Medreseyi herkes özgürce kullanabilmelidir. Bu konuda anket katılımcıları karma kullanımın daha uygun olacağı kanısındadır.

Şeyhler Medresesi çevresinin aktif kullanım aralığı gündüz saatleridir.

Şeyhler Medresesi'ne ekonomiye katkı sağlayacak ve sosyo kültürel temelli ve karma kullanım sağlayacak bir işlev verilmesi uygun görülmüştür.

Katılımcıların işlevlere verdiği puanlar değerlendirildiğinde en çok uygun görülen işlevin atölyeler olduğu ve sergi salonu, kütüphane, müze işlevinin de yapıya uygun olduğu belirlenmiştir.

Sonuç olarak, anket çalışmasında atölye ve sergi alanı ihtiyaç olarak görülmüştür. Gündüz kullanımının daha yoğun olduğu bölgede karma kullanım stratejine uygun bir işlev belirlenmesi gerektiği düşünülmektedir. Gündüz kullanımının fazla olması da işlev seçimi için önemli bir ölçüttür. Bu alandaki toplum ihtiyacının sosyo kültürel temelli ve ekonomiye katkı sağlayacak bir işlev olduğu tespit edilmiştir (Şekil 53).

Şekil 53. Anket Sonucunda Yeni İşlevde Olması Gereken Özellikler

Şeyhler Medresesi'ne Uygun İşlevin Belirlenmesi

Osmanlı Dönemi merkezdeki medrese geleneğini yansıtan Şeyhler Medresesi'nin konum özellikleri ve mimari yapısı değerlendirildiğinde geçmişte üstlendiği eğitim işlevi günümüz şartlarına uyarlanarak yine özgün işlevi destekler nitelikte atölye olarak kullanılmasının uygun olacağına karar verilmiştir. Atölye işlevi ankette de önerildiği gibi hem karma kullanım stratejisine hem de gündüz kullanımına uygundur. Aynı zamanda hem yapı ve yapı çevresinde yapılan analizlerde hem de anket katılımcıları tarafından ihtiyaç görülen sosyo kültürel temelli ve ekonomiye katkı sağlayacak bir işlev seçilmiştir.

Şeyhler Medresesi'ne "Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi" adını verdiğimiz işlevin seçilmesi uygun görülmüştür. Bu program bünyesinde satış birimleri, idari birim, sergi salonu ve atölye mekanları medrese içerisinde yer alacaktır.

Şeyhler Medresesi'nde Erzurum'un geleneksel el sanatlarından olan Oltu taşı işlemeciliği, Bardız kilimi ve ehram dokumacılığının atölyelerde eğitimi ve üretimi yapılacaktır. Bu ürünlerin pazarlaması, satış birimlerinde yapılacaktır.

Atölyelerde yapılacak eğitimler sayesinde Erzurum geleneksel el sanatları kültürü de yaşatılacaktır. Bu sayede kültürümüzün bir parçası olan el sanatları ve kültür mirasımız olan Şeyhler Medresesi bir arada yaşatılarak, gelecek kuşaklara aktarılacaktır.

Üniversite öğrencilerinin yoğun olduğu Erzurum’da seminer, sunum vs. yapılacak bir alana ihtiyaç vardır. Bu gibi ihtiyaçlar meydana geldiğinde akla Şeyhler Medresesi gelmelidir. Yaz aylarında medrese avlusunda sosyal aktiviteler yapılabilir.

Belirlenen atölyeler dışında 3 adet de dönüşebilen esnek atölyeler planlanmıştır. Bu atölyelerin amacı çeşitli zamanlarda ihtiyaç duyulan konularda eğitim verilmesidir. Örneğin mimarlık ya da planlama öğrencilerine çeşitli seminerler verilerek atölye çalışmaları düzenlenebilir ya da farklı alanlarda mesleki yeterlilik eğitimleri verilebilir.

Erzurum Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi

El sanatları, kültürümüzün önemli bir yansımasıdır. Sanatçı kendi zevkini ve duygularını, kültürümüz ile harmanlayarak el sanatlarını üretir.

Günümüzde makineleşmenin artmasıyla birlikte el sanatlarına olan ilgi azalmıştır. Oysaki makineler, geçmişteki ve günümüzdeki öz değerlerimizin bir araya gelerek oluşturduğu bir ortaya çıkaramaz.

Kültür mirasımız olan Şeyhler Medresesi, kültürümüzün bir parçası olan el sanatları atölyeleri ile tekrar kullanıma açılmalıdır. Bu sayede el sanatlarımız da Şeyhler Medresesi ile korunarak gelecek nesillere aktarılacaktır.

Oltu Taşı, Bardız Kilimi ve Ehlam Dokuma Şeyhler Medresesi’nde eğitimi verilmesi gereken Erzurum’un önemli geleneksel el sanatlarından.

Oltu Taşı

Oltu taşı yalnızca Erzurum’da bulunan bir madendir. 1800 metre yükseklikteki dik yamaçlardan, silindirik galeriler açılarak çıkarılır. İlk çıkarıldığında yumuşak olan taş, bu sayede kolay işlenir. Hava ile teması sonucu sertleşmeye başlar. (Anonim 2022 e)

Oltu taşından teşbih, kolye, yüzük, küpe, kol düğmesi gibi aksesuarlar yapılır.

Şekil 54. Oltu Taşı El Sanatları (Anonim 2022 d)

Bardız Kilimi

Odaların veya çadırların zeminine serilmek için yapılan, üzerinde desenler bulunan tüysüz renkli ve ince kilimlerdir (Anonim 2022 g).

Osmanlı Döneminde saray halısı olarak kullanılan Bardız Kilimi, 600 yıla kadar dayanmaktadır. Dokuma sırasında atkı iplikleri, çözgü iplikleri ile birlikte kullanılır. Bu nedenle dokuması sık ve düzgündür. 1914-1918 tarihleri arasında yaşanan tarihi olaylar ve şiirler bu kilimlere kufi yazılarla işlenirdi. Dokuma yapan kızlar duygularını kilimlere işleyerek ölümsüzleştirirdi (Anonim 2022 e).

Şekil 55. Bardız Kilimi El Sanatları (Anonim 2022 f)

Ehram

Ehram; koyunyününden yapılan, üzerinde nakış işlemeler bulunan ve gözler dışında tüm vücudu örten kadın dış giysisidir. Ehram eskiye oranla günümüzde pek fazla kullanılmamaktadır. Ancak sağlıklı bir kumaş türü olduğu için bu kumaş ile günümüz giyim tarzına uygun yeni tasarımlar yapılmaktadır (Anonim 2012).

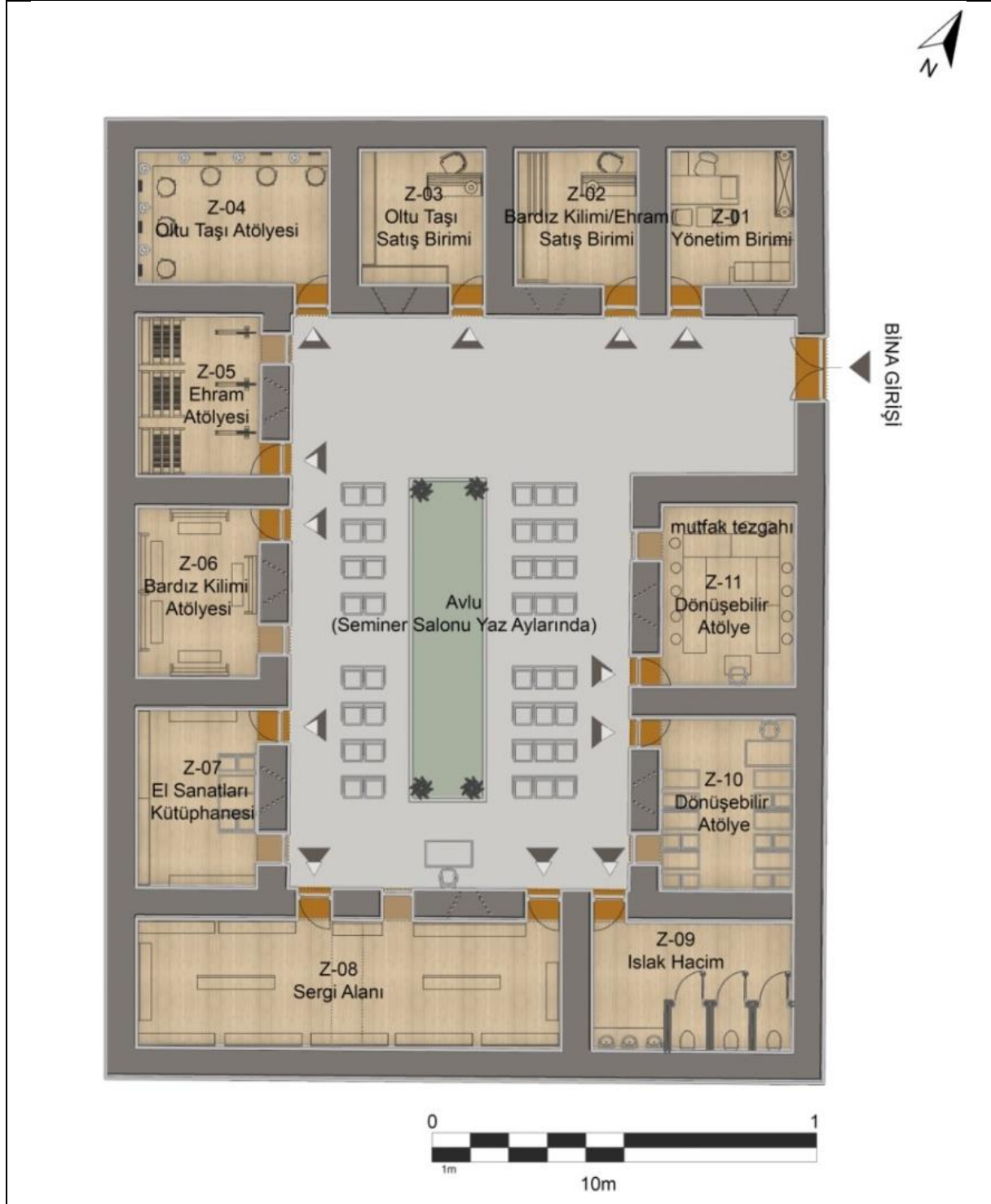
Çulfalar 80-90cm boyutlarındaki tezgâhlarını sokağa kurar ve ehram dokurlardı. Ehram yapımında koyunyününün doğal renkleri kullanılır ve renklendirme içermez. Bu yüzden renkleri genellikle siyah, beyaz, sarı ve kahverengidir (Anonim 2022 e).

	
Ehram (Anonim 2022 e)	Ehram Dokuma Tezgahı (Kenan Yavuz)

Şekil 56. Ehram Dokuma El Sanatları

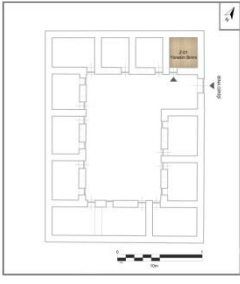
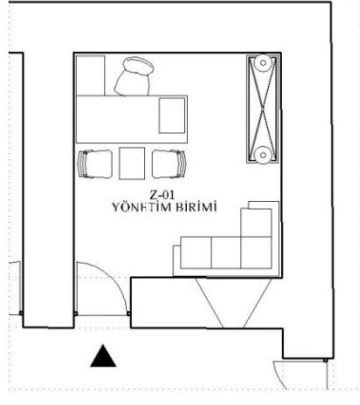
Erzurum Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi Tasarımı

Şeyhler Medresesi için önerilen atölyelerin, satış birimlerinin ve idari birimin bulunduğu mahallerin yerleşimleri plan üzerinde gösterilmiştir (Şekil 57). Medresede bulunan tüm mahaller için verilen işlevlerin mekânsal oluşumu, hacim boyutu ve işlev kurgusu açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

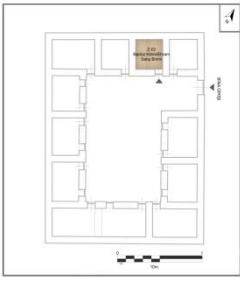
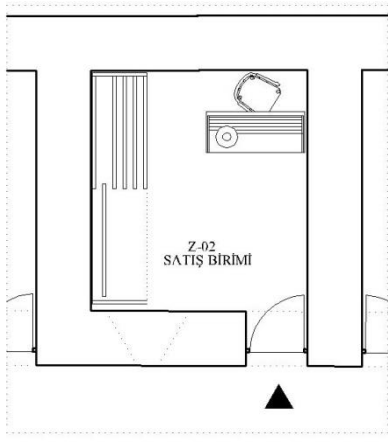

Şekil 57. Yeni İşlev Önerisi Anahtar Planı

Tablo 12. Z-01 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Yönetim Birimi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Yönetim biriminin mekânsal kurgusu Z-01 mahali için uygundur. Yapıya fiziksel bir müdahale gerektirmez.
Hacim Boyutları	Özgün işlevinde hücre odası olarak kullanılan mahal yönetim birimi için yeterli boyuttadır. Z-01 mahalının açıldığı yer avludan daha dardır. Sirkülasyon yoğunluğu az olan yönetim biriminin bu mahalde konumlanması olumlu bir yaklaşımdır. Bu sayede koridor hacmi yeterli olacaktır.
İşlev Kurgusu	Medresenin denetimini ve ihtiyaçlarını sağlayan yönetim birimi girişteki ilk odada kurgulanmıştır. Girişe yakın olması, giriş çıkış denetimini kolaylaştırır.

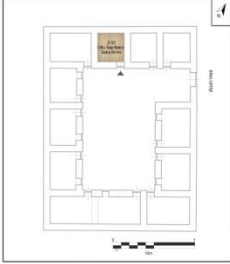
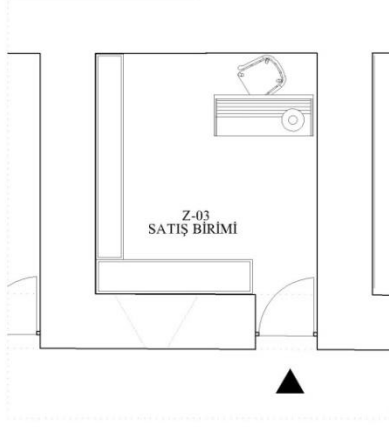
Tablo 13. Z-02 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Bardız Kilimi/Ehram Satış Birimi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Atölyelerde tasarlanan el sanatlarının pazarlamasının yapıldığı birimin mekânsal kurgusu, Z-02 mahali için uygundur.
Hacim Boyutları	Satış biriminin mekânsal boyutları yeterlidir. Kapısının ortak sirkülasyon alanı olan avluya açılmaktadır. Avlu, kullanım yoğunluğunu kaldırabilecek boyutlara sahiptir.

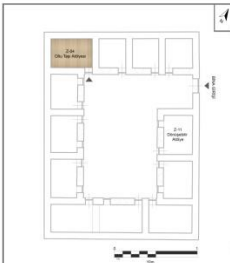
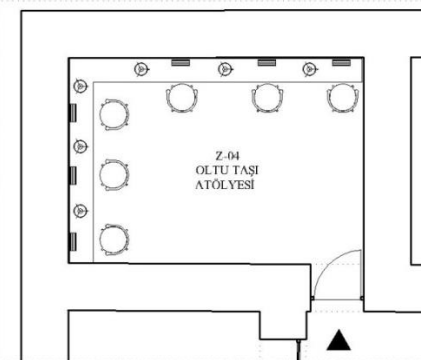
Tablo 13. (Devamı)

İşlev Kurgusu	Satış biriminin girişe yakın ve avlunun geniş kısmına açılıyor olması plan kurgusu için olumlu bir yaklaşımdır. Medrese içerisindeki atölyelerde tasarlanan el sanatlarının yine medrese içerisinde pazarlanması kullanımı destekler niteliktedir.
---------------	--

Tablo 14. Z-03 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Oltu Taşı Satış Birimi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Atölyelerde tasarlanan el sanatlarının pazarlamasının yapıldığı birimin mekânsal kurgusu, Z-03 mahali için uygundur.
Hacim Boyutları	Satış biriminin mekânsal boyutları yeterlidir. Kapısının ortak sirkülasyon alanı olan avluya açılmaktadır. Avlu, kullanım yoğunluğunu kaldırabilecek boyutlara sahiptir.
İşlev Kurgusu	Satış biriminin girişe yakın ve avlunun geniş kısmına açılıyor olması plan kurgusu için olumlu bir yaklaşımdır. Medrese içerisindeki atölyelerde tasarlanan el sanatlarının yine medrese içerisinde pazarlanması kullanımı destekler niteliktedir.

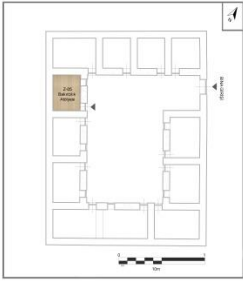
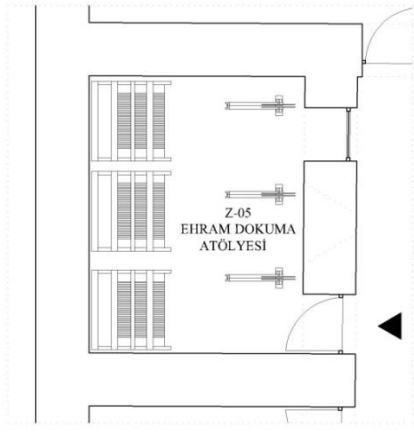
Tablo 15. Z-04 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Oltu Taşı Atölyesi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100

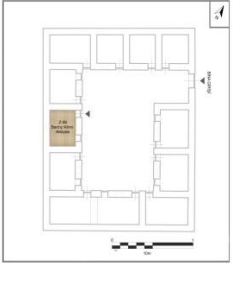
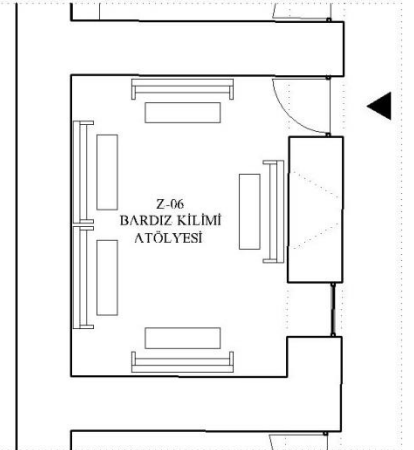
Tablo 15. (Devamı)

Mekansal Oluşum	Hücre odasının atölye olarak kullanılması özgün işleve uyum sağlar. Bu durum mekansal kurgu açısından olumlu bir özelliktir.
Hacim Boyutları	Oltu taşı işleminin öğretileceği atölye mekanı için mahal boyutları yeterlidir. Satış birimine oranla biraz daha büyük olmasından dolayı Z-04 mahalının atölye olarak kullanılması tercih edilmiştir.
İşlev Kurgusu	Oltu Taşının yapılış sürecinin deneyimlendiği atölye ve satış biriminin yan yana olması işlev kurgusu açısından olumlu bir plan özelliğidir.

Tablo 16. Z-05 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Ehram Atölyesi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Hücre odasının atölye olarak kullanılması özgün işleve uyum sağlar. Bu durum mekansal kurgu açısından olumlu bir özelliktir.
Hacim Boyutları	Ehram dokumasının öğretileceği atölye mekanı için mahal boyutları yeterlidir.
İşlev Kurgusu	Atölyelerin yan yana olması uygun görülmüştür.

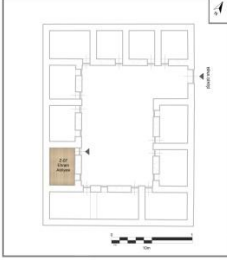
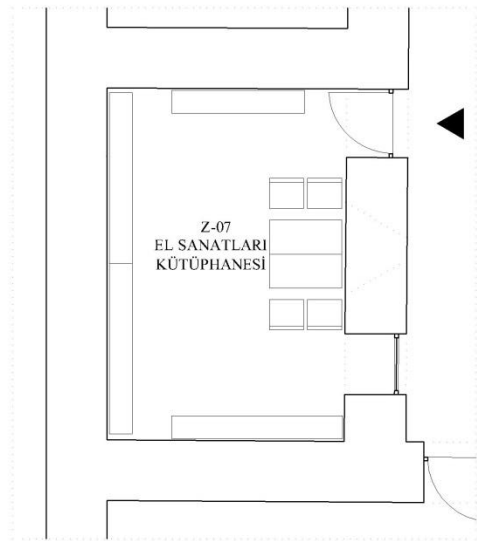
Tablo 17. Z-06 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Bardız Kilimi Atölyesi
	

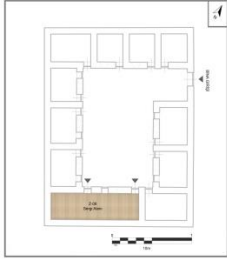
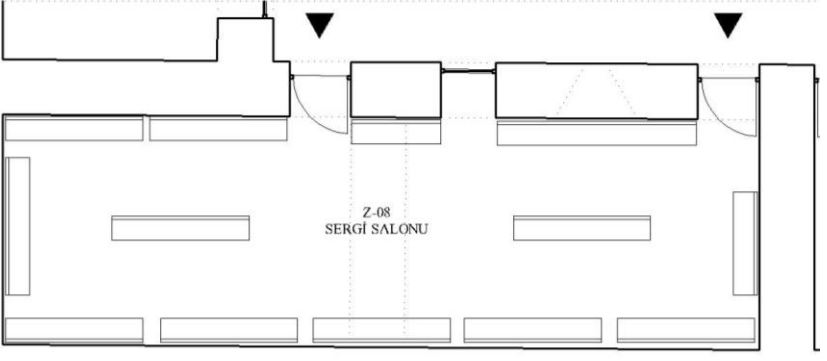
Tablo 17. (Devamı)

Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Hücre odasının atölye olarak kullanılması özgün işleve uyum sağlar. Bu durum mekansal kurgu açısından olumlu bir özelliktir.
Hacim Boyutları	Bardız kilimi dokumasının öğretileceği atölye mekanı için mahal boyutları yeterlidir.
İşlev Kurgusu	Atölyelerin yan yana olması uygun görülmüştür.

Tablo 18. Z-07 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	El Sanatları Kütüphanesi
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Hücre odasının kütüphane olarak kullanılması özgün işleve uyum sağlar. Bu durum mekansal kurgu açısından olumlu bir özelliktir.
Hacim Boyutları	El Sanatlarını tanıtan kitapların bulunacağı kütüphane mekanı için mahal boyutları yeterlidir.
İşlev Kurgusu	Kütüphanenin atölyelerin bittiği yerde olması uygun görülmüştür.

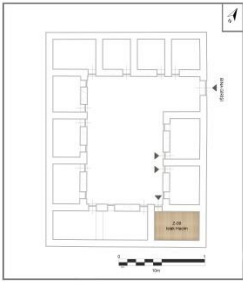
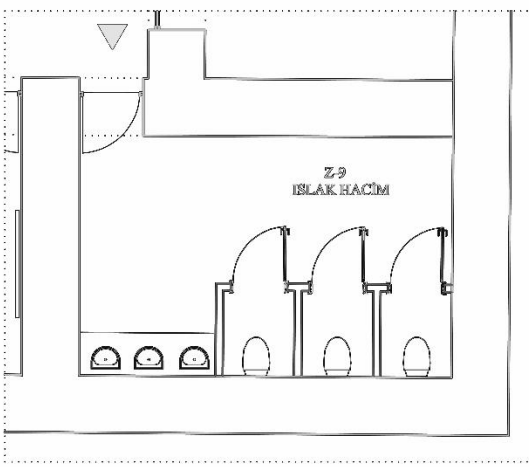
Tablo 19. Z-08 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Sergi Alanı
	

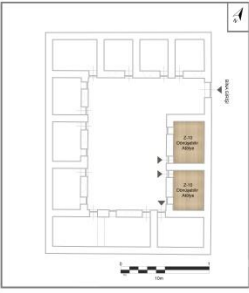
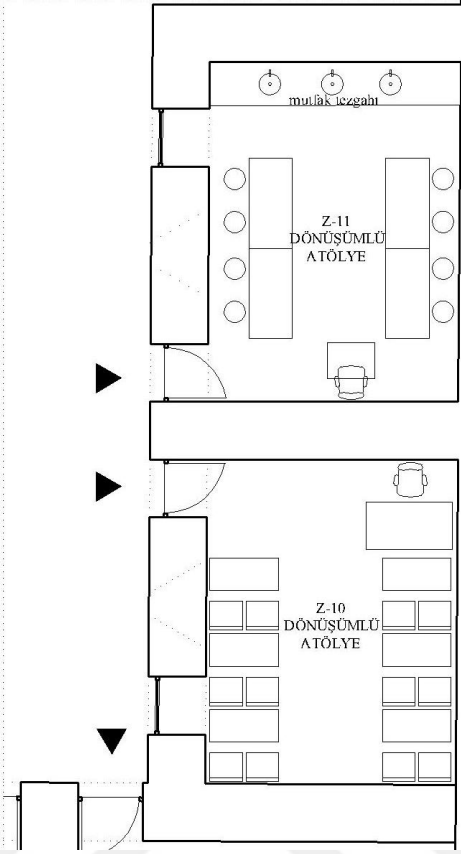
Tablo 19. (Devamı)

Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Z-08 mahali mekan oluşumu sergi salonu için uygundur.
Hacim Boyutları	Şeyhler Külliyesi'nin içerisinde kütüphane ihtiyacının meydana gelmesinden dolayı iki hücre odasının ortasındaki duvarın kaldırılmasıyla büyütülmüş olan mekan, hacimsel olarak sergi alanı işlevi için yeterlidir.
İşlev Kurgusu	Atölyelerde yapılan ürünlerin sergileneceği alan, düzenli olarak kullanılan atölyeler ile dönüşümlü atölyelerin arasında bulunmaktadır.

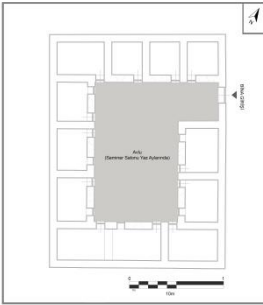
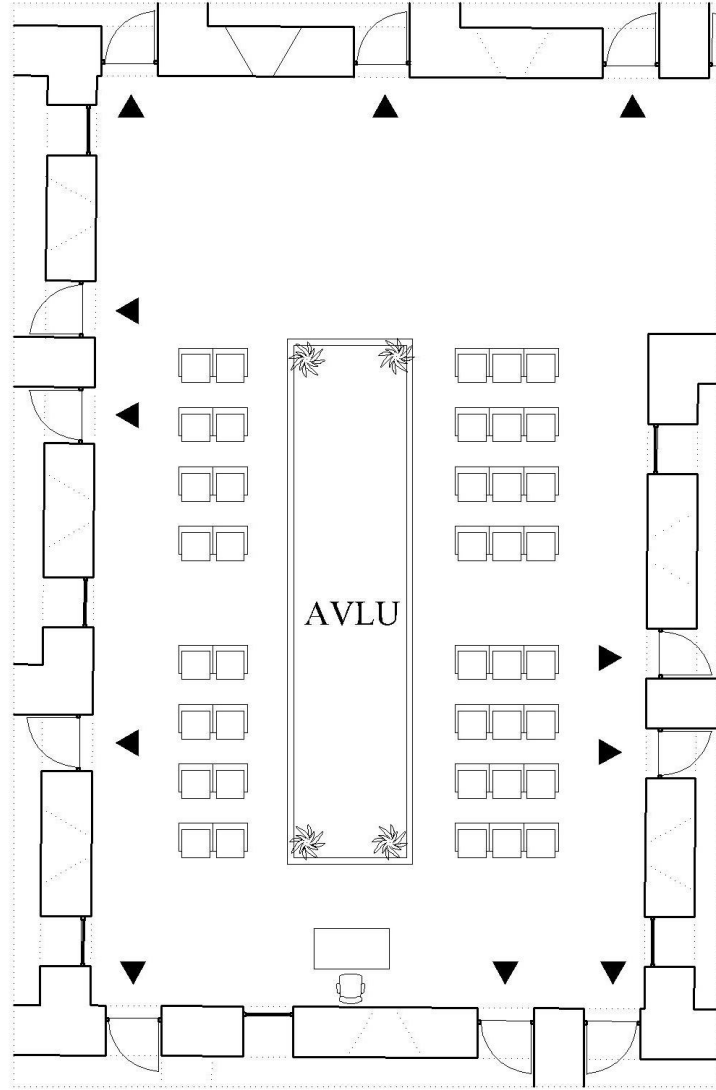
Tablo 20. Z-09 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Islak Hacim
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Z-09 mahali mekan oluşumu ıslak hacim için uygundur.
Hacim Boyutları	Hacim boyutu ıslak hacim için yeterlidir.
İşlev Kurgusu	Medreselerde ıslak hacimler genellikle yapı köşelerinde çözülür. Z-09 mahali diğer mahallerin işlev kurgusunu etkilemeyecektir.

Tablo 21. Z-10-11 Mahali İşlev Önerisi

İşlev	Dönüşümlü Atölye
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Hücre odasının atölye olarak kullanılması özgün işleve uyum sağlar. Bu durum mekansal kurgu açısından olumlu bir özelliktir.
Hacim Boyutları	İhtiyaç doğrultusunda dönüşümlü olarak kullanılacak olan atölyelerde, mahalın boyutuna uygun sayıda katılımcı ile gerçekleştirilecektir.
İşlev Kurgusu	Düzenli olarak kullanılan atölyelerin karşısındaki kol üzerinde yer alan dönüşümlü atölyeler ihtiyaç halinde kullanılacağı için Z-10-11 mahalinde ve yan yana olmaları uygun görülmüştür. Gerektiğinde depolama alanı olarak da kullanılabilir.

Tablo 22. Avlu İşlev Önerisi

İşlev	Seminer Salonu
	
Anahtar Plan	Öneri Plan Ö.1/100
Mekansal Oluşum	Avlu yaz aylarında etkinlik amaçlı kullanılacağı için fiziksel müdahaleye yapılmayacaktır.
Hacim Boyutları	Ortak kullanım alanı olan avlu hücre odalarına verilen işlevlerin kullanıcı yoğunluğunu kaldırabilecek boyuttadır. Avluda yaz aylarında atölyeleri kullananlardan daha fazla sayıda katılımcı ile seminer, sunum vs. düzenlenebilir.
İşlev Kurgusu	Hücre odalarının birbiriyle bağlantısı sağlayan ortak sirkülasyon alanıdır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında kültür varlıklarına yeni bir işlev önerisi getirilirken dikkat edilmesi gereken hususların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Şeyhler Medresesi'nin sürekli bakım ve onarımının yapılması, kent yaşamının bir parçası haline gelmesi ve sahip olduğu değerlerin ortaya çıkmasını sağlamak için yeni bir işlev önerisi getirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışma yöntemi; bu çalışmada öncelikle uluslararası düzeyde yeniden işlevlendirme ile yasal düzenlemeler incelenerek konu ile ilgili dikkat edilmesi gereken temel kriterler ortaya konmuştur. Daha sonra uluslararası ve ulusal düzeyde yeniden işlevlendirilen kültür varlıkları incelenerek yapı- işlev ilişkisi üzerine olumlu ve olumsuz yönler tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamadan sonrası literatür taramasından elde edilen verilerin alan çalışmasına uyarlanmasıyla devam etmiştir. Tarihi bir çevre içinde yer alan Şeyhler Medresesi'nin çevre ve yapı ölçeğinde sorunları, değerleri ve potansiyellerini ortaya koyacak analizler yapılmıştır. Gerek bu analizler ışığında gerekse uluslararası düzenlemelere göre yeniden işlevlendirme ile ilgili kriterler dikkate alınarak Şeyhler Medresesi için uygun olabilecek işlevler belirlenmiştir. Belirlenen işlevlerle ilgili kullanıcı görüşlerini anlamak ve olası farklı görüş ve fikirleri tespit etmek amacıyla anket düzenlenmiştir. Son olarak anket sonuçları da değerlendirmeye katılarak Şeyhler Medresesi'ne önerilen yeni işlev için bir tasarım yapılmıştır.

Uluslararası yasal düzenlemeler incelendiğinde bir kültür varlığına yeni işlev kararı verilirken toplumsal ihtiyaç, mimari ile uyum ve çevre yapıların işlevlerinin araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda karar verilen yeni işlevin yapının mimari ve yapısal özelliklerine fazladan yük getirmemesi, sürekli bakım ve onarımına imkan vermesi, ekonomiye katkı sağlaması, sosyo kültürel değerlere uyum sağlaması ve eğer bir ek yapı gerekliyse bunun çağdaş olması ve minimum düzeyde olması gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesiyle ilgili uluslararası uygulamalara bakıldığında işlev seçiminden önce toplumsal ihtiyaç, anket çalışması, konum özellikleri ve çevre yapıların işlevlerinin araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda karar verilen işlevin yapının karma kullanıma elverişliliği ve sosyo kültürel değerlere uyum sağlaması açısından değerlendirilmesi gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

Kültür varlıklarının yeniden işlevlendirilmesiyle ilgili ulusal çalışmalara bakıldığında toplumsal ihtiyaç, anket çalışması, yapının konum özellikleri ve çevre yapıların işlevlerinin araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Aynı zamanda karar verilen işlevin ekonomiye katkısı ve sosyo kültürel değerlere uyum sağlaması açısından değerlendirilmesi gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

Literatür çalışmalarının tümü bir bütün olarak değerlendirildiğinde tarihi bir yapıya yeni işlev kararı verilirken yapı çevresinde; bulunduğu bölgenin kültürel, sosyal ve ekonomik değerleri, çevresindeki yapıların işlevleri ve konum özellikleri araştırılması gereken konulardır. Yapı ölçeğinde ise yapının; tarihi arkaplanı ve konum özellikleri, plan özellikleri, cephe özellikleri, malzeme ve yapım tekniği, değişmişlik ve müdahale durumu, hasar ve bozulmalar araştırılması gereken başlıklardır. Tez kapsamında incelenen bu başlıklar değerlendirildiğinde;

Erzurum geçmişten günümüze bölgede eğitim, sağlık ve ticari anlamda öncü olduğu gibi sosyal kültürel olarak da gelişmiştir. Oltu taşı işlemesi, ehram ve halı dokumacılığı, deri ürünleri, bakırcılık gibi birçok zanaat dalında da kendine özgü kabul görmüş bir üstünlüğe sahiptir. Yalnız zamanla yetişmiş ustaların azalması ve iş alanlarının daralması gibi sebeplerle yok olmaya yüz tutmuş birçok yerel zanaatın birer kültür mirası olarak gelecek kuşaklara aktarılmaları için desteklenmeleri gerektiği açıktır. Bu anlamda özgün işlevi eğitim olan Şeyhler Medresesi'nin günümüzde de tarihi zanaat faaliyetlerinin eğitim ve üretimini destekleyecek bir atölye merkezi olarak faaliyet göstermesi önerilmiştir.

Şeyhler Medresesi'nin yakın çevresinde Ulu Cami, Çifte Minerali Medrese, Lalapaşa Cami, Yakutiye Medresesi, Muratpaşa Cami ve Erzurum Kalesi gibi kültür varlıkları bulunmaktadır. Şeyhler Cami, Şeyhler Çeşmesi, Şeyhler Hamamı ve Kadıbey Konağı gibi tarihi yapılar ile aynı sokakta yer almaktadır. Şeyhler Medresesi'nin kuzeydoğusunda yeme içme sektöründe faaliyet gösteren Kadıbey Konağı, güneyinde Bab-ı Vefa Çay bahçesi ve doğusunda tescilli lavaş fırını yer almaktadır. Medresenin hemen kuzeyinde yer alan Şeyhler Hamamı El Yazma Eserleri Müzesi olarak kullanılırken yakın çevrede yer alan il halk kütüphanesi ve edebiyat müzesi sosyal kültürel işlevli yapılarıdır. Medrese batı yönünde Vani Efendi Mahallesi ve Vani Efendi Cami ile komşudur. Çevresindeki kültür varlıkları ve nispeten sosyal kültürel odaklı işlevlerin yer almasıyla Şeyhler Medresesi ve çevresi kentin önemli kültür odaklarından biri olması mümkündür. Yeni bir işlev önerisinde de Şeyhler Medresesinin üstleneceği rol son derece önemlidir.

Yapının yakın çevresinin potansiyelleri dışında sorunları da bulunmaktadır. Bu sorunlar; çevresinde gecekonduların ve boş alanların fazla olması, sosyal ve kültürel

faaliyetlerin nispeten kısıtlı olması, ticari bölgelere yakın olmasına rağmen yakın çevresinde ekonomik faaliyetlerin fazla olmaması ve çevreden yapının neredeyse hiç algılanmamasıdır.

Şeyhler Medresesi'nin konum özellikleri incelendiğinde merkezi bir konumda, ticari faaliyetlere yakın, kentsel dönüşüm faaliyetlerinin başladığı bir alanda olması sonuçlarına ulaşılmıştır. Ayrıca Şeyhler Medresesi'nin girişinin yoldan geri çekilmiş olması nedeniyle Şeyhler Camisi ile arasında kentsel bir boşluk olması, Şeyhler Cami yanındaki askeri lojmanların yıkılmasıyla Yoncalık Caddesi'nden Medrese ve çevresinin algısının nispeten artması ve ana caddeden bu alana yönlenmeyi sağlayabilecek proje ve kentsel peyzaj alanlarının tasarlanma ihtimalinin oluşması potansiyeller olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan bölgedeki yerel halkın değişmesi ve mevcut yolların düzensiz planlanması nedeniyle ana yollardan medrese alanının algılanamaması da konumdan kaynaklı sorunlardır.

Şeyhler Medresesi Osmanlı dönemi medrese mimari geleneğini günümüze taşıyan tarihi ve mimari değeri olan bir yapıdır. Ancak günümüzde eğitim anlayışının değişmiş olması nedeniyle kullanılmamaktadır.

Şeyhler Medresesi dikdörtgen planlı, parçalı plan kurgusuna sahip, 11 hücre odası bulunan, tek katlı, yığma taş ile yapılmış, odalarında kullanılabilir nişleri ve hücre odalarının açıldığı bir avlusu bulunan tarihi bir yapıdır. Yeni bir işlev açısından yapının mimari özellikleri incelendiğinde hücre odalarının tümüne bağımsız olarak dıştan bağlantı sağlanıyor olması, yapının dış cephelerinde açıklığın olmaması ve yapıda ıslak hacmin bulunmama durumu göz önünde bulundurulması gereken mekansal kısıtlar olarak değerlendirilmiştir.

Şeyhler Medresesi'nin özgün yapısında bir takım değişmişlikler ve müdahaleler tespit edilmiş ve yapının özgün karakterinin ortaya çıkması için öneriler getirilmiştir. Z-02 mahalinde duvar yüzeylerinde fayans kaplaması yapılmıştır. Hücre odalarının duvar yüzeyleri yapının özgün malzemesi ile uyumsuz olan çimento esaslı sıva ile kaplanmıştır. Bu kaplamalar son katmandan itibaren kazınarak sökülmesi ve özgün malzeme ortaya çıkarılmalıdır. Kötü niyetli kişiler yapıya gereken saygıyı göstermeyip, Z-10 mahalinin zeminine çukur açmıştır. Açılan bu çukur kapatıldıktan sonra çökme olmayacak bir şekilde iyice doldurulup sıkıştırılmalıdır. Hasar verilen ahşap kaplama özgün malzeme ile ya da yakın bir malzeme ile onarılmalıdır. Z-03 mahaline bölücü duvarlar yapılmıştır. Bu duvarlar kaldırılmalı ve oda özgün haline geri getirilmelidir. Yapı aydınlatılması için bir takım niteliksiz elemanlar kullanılmıştır. Avlu cephesindeki aydınlatma elemanları ve kabloları sökülerek yapının yüzeyine temas etmesi engellenmeli ve yapıya monte edilmeyen tarzda aydınlatma elemanları tercih edilmelidir. Z-04 mahalindeki beşik tonoz, alçı plak asma tavan ile kapatılmıştır. Tavana uygulanan alçı plak asma tavan sökülerek, beşik tonoz ortaya

çıkarılmalıdır. Z-06 mahalindeki ahşap niş tuğla ile örülerek üzerine sıva yapılmıştır. Ahşap nişi kapatmak için yapılan kaplama sökülmeli ve özgün niş ortaya çıkarılmalıdır.

Şeyhler Medresesi'nin cephe taşları üzerinde renk değişimi, malzeme kaybı ve bitkilenme gibi hasar ve bozulmalar bulunmaktadır. Ayrıca kötü niyetli kişiler tarafından yapılan yapı cephesinde spreyci boyalar yazıları bulunmaktadır.

Yapı ve çevresinde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular neticesinde analizler yapılarak küçük işletmeler, ofis, kütüphane, sergi salonu, atölyeler, eğitim yapısı, müze ve çay bahçesi işlevlerinin Şeyhler Medresesi'ne uygun işlevler olacağına karar verilmiştir.

Önerilen bu işlevlerin bir de uzmanlar tarafından değerlendirilerek görüş ve önerilerinin alınması için yapı, yapı çevresi ve işlev bölümlerinden oluşan bir anket çalışması hazırlanmıştır. Erzurum'da yaşayan mimarlık, peyzaj mimarlığı, kent planlama, sanat tarihçileri ve mimari restorasyon teknikeri gibi koruma ile ilişkili olabilecek alanlardaki meslek erbaplarının katılım sağladığı anket sonucunda Şeyhler Medresesi, çevresi ve önerilen yeni işlevler ile ilgili yeni bulgulara ulaşılmıştır. Şeyhler Medresesi'nin atıl durumda olduğu ve tarihi değerine gereken önemin gösterilmediği düşüncesi anket katılımcıları tarafından desteklenmiştir. Şeyhler Medresesi çevresindeki yapılaşma ve anayol ile bağlantısının dolaylı olması bu durumun başlıca nedenleri arasında görülmektedir. Medrese çevresinin kullanıcıları daha çok yaşlı ve orta yaşlılardır. Kullanıcıların çoğu erkeklerdir. Kültür varlığı olan Medreseyi herkes özgürce kullanabilmelidir. Bu konuda anket katılımcıları karma kullanımın daha uygun olacağı kanısındadır. Şeyhler Medresesi çevresinin aktif kullanım aralığı gündüz saatleridir. Şeyhler Medresesi'ne ekonomiye katkı sağlayacak ve sosyo kültürel temelli ve karma kullanım sağlayacak bir işlev verilmesi katılımcılar tarafından toplumsal ihtiyaç olarak görülmüştür.

Yapılan tüm çalışmalardan elde edilen bulgular ve anket sonucu bir bütün olarak değerlendirildiğinde Şeyhler Medresesi'ne en uygun işlevin 'Geleneksel El Sanatları Dönüşümlü Atölye Merkezi' olacağına karar verilmiştir. Atölye, yapının çevresinde ihtiyaç duyulan bir işlev olmakla beraber yapının mimari özelliklerine de uyum sağlamaktadır.

Şeyhler Medresesi ile ilgili yapılan önceki çalışmalarda medresenin tarihine ve mimari özelliklerine kısaca değinilmiş ve detaylı olarak ele alınmamıştır. Daha önce yapılan çalışmalara ek olarak bu çalışmada Şeyhler Medresesi'nin mimarisi; plan özellikleri, cephe özellikleri, malzeme ve yapı tekniği başlıklarıyla ele alınmıştır. Ayrıca medresenin özgün dokusundaki değişmişlikler, müdahaleler, hasar ve bozulmalar fotoğrafları ile birlikte verilmiştir. Ayrıca tarihi bir yapıya işlev önerisi verilirken dikkat edilmesi gereken hususlar

ortaya konmuş ve Şeyhler Medresesi'nin bu bağlamda değerlendirilerek yeni bir işlev seçimi yapılmıştır.

Şeyhler Medresesi, tarihi bir mahallede cami, hamam, çeşme ve medreseden oluşan sosyal ve kültürel yaşamın bir parçasıdır. Yakın çevresinde de tarihi mahalleler ve kültür varlıkları bulunan Şeyhler Medresesi'nin şüphesiz bu bağlamdan bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Şeyhler Medresesinin yeniden işlevlendirilmesi kapsamındaki bu çalışmanın konusu olmasa da merkezdeki anıtsal kültür varlıklarına yakınlığı sebebiyle ayrı bir öneme sahip olan bölgenin, kentle ve yerel yönetimlerin gündemindeki kültür rotaları ile ilişkisinin bütüncül olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekir.

Sonuç olarak, kültür varlıklarına yeni bir işlev verilirken izlenmesi gereken süreçle ilgili bir yöntem önerisi sunan bu çalışmanın, başka çalışmalar için ilham kaynağı olması en önemli hedefleri arasında olup son yıllarda restorasyon faaliyetleri açısından gündemde olan Erzurum kentinde yerel yönetimler için de bir rehber olması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2012. El Sanatları Teknolojisi Ehram Dokuma, Ankara.
- Anonim 2021 a. <https://okuryazarim.com/> (16.11.2021)
- Anonim 2021 b. <https://visitsivas.com/gezini-planla/sifaiye-medresesi> (16.11.2021)
- Anonim 2021 c. <https://www.superrehber.net/ak-medrese-muzesi-1348879.htm> (16.11.2021)
- Anonim 2021 d. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/cifte-minareli-medrese> (16.11.2021)
- Anonim 2021 e. <http://www.gezenek.com/mezan/rizvaniye-camii-ve-medresesi-705> (01.12.2021)
- Anonim 2021 f. <https://www.turanakinci.com/> (01.12.2021)
- Anonim 2021 g. <https://www.kulturportali.gov.tr/> (01.12.2021)
- Anonim 2021 h. <http://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=2314> (01.12.2021)
- Anonim 2021 i. <https://www.develi.bel.tr/kesfedin/medreseler/hamidiye-medresesi> (01.12.2021)
- Anonim 2021 j. <https://dirlikinsaat.com/project/ispir-kadioglu-medresesi-restorasyonu/> (08.12.2021)
- Anonim 2021 k. <https://amasya.ktb.gov.tr/EN-262624/kapi-agma-madrasah.html> (08.12.2021)
- Anonim 2021 l. <https://www.tripadvisor.co.uk/LocationPhotoDirectLink-g293974-i484186725-Istanbul.html> (08.12.2021)
- Anonim 2022 a. <http://erzurumarsivi.com/cumhuriyete-kadar-erzurum/> (18.03.2022)
- Anonim 2022 b. <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/81703> (18.03.2022)
- Anonim 2022 c. <http://www.gazetedogu.com/sehrin-kalbini-ranta-teslim-etmeyelim/864/> (18.04.2022)
- Anonim 2022 d. <https://erzurumportali.com/> (21.04.2022)
- Anonim 2022 e. www.erzurumkulturturizm.gov.tr (21.04.2022)
- Anonim 2022 f. <https://erzurumportali.com/> (21.04.2022)
- Anonim 2022 g. https://www.yeniasya.com.tr/kultur-sanat/tarihi-eminonu-hanlari-heba-olmasin_409470 (20.07.2022)
- Anonim 2022 h. <http://www.oktayaras.com/semsipasa-ilce-halk-kutuphanesi/tr/56447> (20.07.2022)
- Anonim 2022 i. <https://www.cnnturk.com/turkiye/cacabey-kimdir-ne-demek-cacabey-astronomi-uzay-alanindaki-calismalari-cacabey-medresesi-nerede> (21.07.2022)
- Anonim 2022 j. <https://tkhv.org.tr/caferaga-medresesi/> (21.07.2022)
- Anonim 2022 k. <https://twitter.com/matruskaninhici/status/1005111068706959360> (22.07.2022)
- Anonim 2022 l. <https://tarihiyapi.net/bolognada-12-tarihi-gezi-alani/> (03.10.2022)

- Anonim 2022 1. <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Digeruluslararasıbildirgeler&dil=tr> (05.10.2022)
- Anonim 2022 m. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> (05.10.2022)
- Ahunbay, Z., 1988. Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları; Medreseler, Darülkurrarlar, Mektepler. Mimarbaşı Kocasinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I, (1), 239-310.
- Ahunbay, Z., 2009. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul, 38-44.
- Ahunbay, Z., 2010. Tarihi Çevrede Koruma ve Restorasyon. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 212, İstanbul.
- Arabacıoğlu, P. F. ve Aydemir, I., 2007. Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, 2 (4), 204-212.
- Arısoy, A., 2014. Bütüncül Kentsel Korumada Bologna ve Verona Örnekleri. Geçmişten Geleceğe Yerel Kimlik Dergisi, 13 (38), 26-30.
- Aslanapa, O., 2004. Turkish Art and Architecture, Atatürk Culture Center Publications (2nd edition), Ankara.
- Aydın, A. ve Şahin, Ö., 2018. Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya İshotya (Yorgi) Kilisesi'nin Gül Müzesi'ne Dönüşümü. TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi, (17), 63-75.
- Aydın, E.Ö., 2014. İtalya'da Tarihi Endüstriyel Alanların Dönüşümü Güncel Projeler Üzerinden Değerlendirmeler. Mimarlık Dergisi, (378).
- Başgöl, M. ve İlerisoy, Z.Y., 2021. Yeniden İşlevlendirme Kapsamında Tarihi Yapı Örneği; Kırşehir Cacabey Camii Analizi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 163-182.
- Burden, E., 2004. Illustrated Dictionary of Architectural Preservation: Restoration, Renovation, Rehabilitation, Reuse, McGraw-Hill Press, New York.
- Burley, R., 1980. Redirecting the Theater of the Built Environment, Old&New Architecture, Design Relotnship, The Preservation Press, National Trust for Historic Preservation. Washington D.C.
- Çağlayan, H., 2012. Medreseler Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler. Uluslararası Sempozyum, Muş.
- Çinko, A.M ve Eres, Z., 2021. Kars'ta Bir Rus Dönemi Yapısının Cumhuriyet Döneminde Endüstri Yapısına Dönüşümü: Süt Tozu Fabrikası ve Korunmasına Yönelik Öneriler. TÜBA-KED, (24), (47-68).
- Dirlik, N., 2017. Antik Dönemde Kemer ve Tono. Tarih Okulu Dergisi, (32), 815-846.
- Erzurum Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü 152 No'lu Envanteri 10.03.2022
- Feilden, B. M., 1982. Conservation of Historic Buildings. London. Butterworth Scientific.
- Gündoğdu, H., 2018. Tarihi Geçmişle Erzurum Kalesi. Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, (3), 177-211.
- Hakyemez, B. ve Gönül, B., 2014. Eminönü Hanlarının Yeniden İşlevlendirmesi Kapsamında Değerlendirilmesi. IV. Vakıfhan Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 7 (2), 101-129.
- Halaç, H. H. ve Demir, İ. 2017. İşlevini Kaybetmiş Hamamların Yeni İşlevleri ile Turizme Kazandırılması; Kütahya Örneği. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, Niğde.

- Karaca, Z. Can, H. Yarbaşı, İ. Y. Özdemir, S. ve Oral F.G., 2018. Erzurum İli Sosyo-Ekonomik Profili. Erzurum Teknik Üniversitesi Yayınları, (1), 224.
- Kaşlı, B., 2009. İstanbul'da Yeniden İşlevlendirilen Korumaya Değer Endüstri Yapıları ve İç Mekan Müdahaleleri; Santraistanbul Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, A., 2018. Anadolu Selçuklu Medreseleri ve bugünkü Durumlarının Tespiti (başlangıcından 1243 yılına kadar). Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayserili, A., 2011. Erzurum Şehri'nin Kültürel Coğrafyası. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kazaz, E., 2021. İbrahim Paşa Mahallesi'nde Bir Grup Geleneksel Erzurum Evi Üzerine Plan Restitüsyonu Denemesi. Megaron, 16 (2), 271-285.
- Kazaz, E., 2020. Osmanlı Medreseleri Bağlamında İspir Kadioğlu Medresesi ve Konumu Üzerine Değerlendirmeler. Karadeniz İncelemeleri Dergisi, 15 (29), 227-250.
- Koçan, N., 2011. Tarihi Mekanlarda Kültürel Dönüşüm; Uşak Tarihi Tren Garı Örneği. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, sayı 11 (2), 130-137.
- Kuban, D., 2007. Osmanlı Mimarisi. Yem Yayınları, 720, İstanbul.
- Kuban, D., 2000. Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu. Yem Yayınları, 207, İstanbul.
- Kudaka 2015: Erzurum İli Sosyal Yapı Analizi, 83, Erzurum.
- Kuran, A., 1969. Anadolu Medreseleri. ODTÜ Mimarlık Fakültesi, 159, Ankara.
- Küçük, C., 1995. Erzurum. Türk Diyanet Vakfı Yayınları, (11), 321-329. Ankara
- Küçükuşurlu, M., 2020. Erzurum Camileri, Medreseleri, Kütüphaneleri. Çizgi Kitabevi, 240, Konya.
- Kocabıyık, Y., 2014. Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkışla Binasının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Köşklü, Z., 1999. 17. Yüzyıl ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi. Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Madran, E., 1978. Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarılması. Vakıflar Dergisi, (11), 271-291.
- Madran, E. ve Özgönül, N., 2005. Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Yalçın Matbaacılık, Ankara, 100-187
- Öztürk, E. ve Esmer, M., 2019. İstanbul'daki 16-18.Yüzyıllara Ait Medreselerin Mevcut İşlevlerinin Koruma Amaçlı Değerlendirilmesi. Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi, 12 (3), 561-574.
- Özkan, H., 2010. Erzurum Şeyhler Külliyesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (6), 69-88.
- Pereira R., 2007. Re-Architecture: Lifespan Rehabilitation of Built Heritage. Eindhoven University of Technology.
- Sezen, L., 2013. Erzurum Folkloru. Atatürk Üniversitesi Yayınları, 606, Erzurum
- Sözen, M., 1970. Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri. İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası, 364, İstanbul.
- Tezcan, M., 1987. Erzurum Kültür ve Kişiliği. Tarihi Akış İçinde Erzurum Sempozyumu, Ankara.

- Yılmaz, Y. ve Aydemir, H., 2019. Erzurum Şeyhler Vakfı ve Külliyesi. Semih Ofset Yayınevi, 412, Ankara.
- Yurttaş, H., 2000. Fuat Bey'in Erzurum Haritası. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 0 (15), Erzurum.
- Zakar, L. ve Eyüpgiller, K. K., 2015. Mimari Restorasyon Koruma Teknik ve Yöntemleri, Ömür Matbaacılık Aş Yayını, İstanbul, 113.
- Zaman, M. Sevindi, C. ve Birinci, S., 2018. Tarihi Yolların Buluştuğu Erzurum Şehrindeki Beşeri Turistik Eserler. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22), 581-601.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Merve Meryem GÜRLEVİK
Uyruğu:	T.C.
Eğitim	
Lise:	Erzurum İbrahim Hakkı Fen Lisesi
Lisans:	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi
Yüksek lisans:	Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı
Yabancı Dil Bilgisi	
İngilizce:	İyi
Üye Olunan Mesleki Kuruluşlar	
Mimarlar Odası	
Ticaret ve Sanayi Odası	